

STEFAN
CHWIN

BRNO 2005

HANEMANN

BRNO 2005
10532
1/10

Stefan Chwin: Hanemann

Copyright © Stefan Chwin, 1995

Translation © Petr Vídlaák, 2005

Czech edition © Host — vydavatelství, 2005

Vychází s podporou

Ministerstva kultury ČR

a Mezinárodního všeobecného fondu

ISBN 80-7294-159-3

Čtrnáctého srpna

O tom, co se stalo čtrnáctého srpna, jsem se dozvěděl velmi pozdě, ale ani Matka si nebyla jistá, jestli se všechno seběhlo tak, jak se o tom mluvilo u Steinů. Pan Kohl, který pracoval v budově Anatomie od okamžiku založení Institutu, mluvil o celé záležitosti velmi nerad; jeho úcta k lidem v bílých pláštích přehozených přes oblek z kvalitní anglické vlny, k lidem, kteří hedvábným kapesníkem s monogramem otírali skla brýlí ve zlatých obroučkách, byla skutečně příliš velká na to, aby...

Skla od Zeisse, očiřaná křidly, pomalými pohyby ve ves-tibulu vrátnice... V létě se na nich usazoval žlutý pyl líp kvetoucích v Delbrück-Allee vedle budovy Anatomie, kde se studený vzduch ze stinného evangelického hřbitova mísil se suchým borovicovým vzduchem vanoucím od morénových pahorků. V osm zastavil před vchodem do Institutu černý daimler-benz, potom z tranvaje příjezdící od Langfúhru vystoupila skupinka dívek oblečených v černých šatech, po několika minutách chuze podél hřbitovní zdi vešly dívky na vrátnici, a potom do bloku E, kde si oblékly modré zástěry s ramínky překříženými na zádech a bílé čepce... Takže ani Kohl nevěřil tomu, co uslyšel od Alfreda Rotkeho, pomocníka z Anatomie, jenž — svou bronzovou pleť se podobal egyptskému stínu — probíhal podzemními chodbami v gumové zástěře a vždycky hledal něco mezi měděnými

vanami, v nichž se prala bílá prostěradla používaná jako pokrývka stolu s mramorovou deskou, dlouhého stolu na kolečkách — obdélníkového, studeného na dotek a vždy trochu vlhkého stolu umístěného pod velkou kruhovou lampou s pěti mléčnými žárovkami v sále IX v přízemí budovy v Delbrück-Allee 12.

Přestože by paní Steinová mohla přisáhat, že všechno se seběhlo přesně tak, jak se o tom mluvilo, pan Kohl, jenž lehce pokrýval hlavou a přimhouřil oči, v nichž se každou chvíli zaleskly ironické jiskřičky, se na ni díval pouze s pocitem nadřazenosti, kterým ji samozřejmě nechtěl urazit, ale co mohl dělat jiného, když jako zasvěcený věděl více a paní Steinová by se stejně nedala přesvědčit. Špička bílého deštníku tukala po stezce, když paní Steinová scházela z mola v Glettkau na chodník u gasthausu a říkala panu Kohlovi:

„Vždyť to nemohlo být jinak. On to musel udělat. Bylo to silnější než on. Musíme mu odpustit...“ „Musel?“ — pan Kohl zdvihl obočí. Jestli se všechno skutečně stalo tak, jak se o tom mluvilo, atmosféra budovy Anatomie s řadou prosklených dveří, v nichž drněla průhledná okénka s duhovým leskem a smaltované tabulky s názvy sálů majících slavnostní ráz gotických sarkofágů, ticho, v němž gumové podlahy pomocníků měkce pleskaly po zeleném linoletu a zvuky posunovaných niklových kotlů a plechových nádob přicházející z podzemí připomínaly hubdu velké kuchyně — všechno působilo natolik znepokojivě, že to pan Kohl nechtěl ještě zdůrazňovat něčím, co je nepochopitelné a nanejvýš pochybné. A pokud navíc byla pravda to, co uslyšel od Alfreda, s nímž se koncem září náhodou setkal u Kaufmanna na Dlouhém nábřeží, pan Kohl považoval za nejlepší, když bude moudře mlčet, protože na událostech, o nichž mluvili, bylo něco, čemu nerozuměl, i když za svůj život toho viděl dost, jako třeba při ústupu z Met nebo během obklíčení Štrasburku, kdy se lidé, které — jak si do té doby myslel — dobře znal a o nichž by nikdy neřekl křivého slova, najednou změnili, jako by z jejich tváří slezla kůže a odhalila vlhké, lesklé zuby. Proto velmi dobitě věděl, že je možné se změnit, ale na druhou stranu ne tak hodně a ne takdy, v budově v Delbrück-Allee 12!

Kdyby se něco takového stalo některému studentovi nebo například asistentu Martinu Retzovi, ano, kdyby se něco takového přihodilo právě Retzovi, pan Kohl by pouze chápavě pokrýval

hlavou nad křehkostí lidské povahy a slabostí nervů — ale Hanemann? Určitě i on měl svá tajemství, jež ani pronikavé oči lékařů vybavených Bleulerovými myšlenkami nedokázaly odhalit (a co teprve oči vrátěného, který zpoza mléčného skla viděl jen tmavou siluetu a světlé vlasy, a potom ruku odevzdávající klíč od sálu IX), ale přece proměna duše musí mít své meze a to, co se mohlo stát mladíkům, kteří sem přicházeli vábeni vášní poznání hlubin anatomie z Thornu, Elbingu a dokonce až z Allensteinu, se nemohlo přihodit někomu, kdo zde působil tak dlouho, a i dříve — jak se říkalo — pracoval v nejedné nemocnici u Moabitu, kde prý vykonával praxi u samotného Anseny.

Takže čtrnáctého vůbec nic nenasvědčovalo tomu, že dojde k něčemu mimořádnému. Studenti se pomalu scházeli, beze spěchu usedali do svých dubových lavic přede dveřmi s gotickým „A“. Syn Ernesta Mehla, majitele velkoobchodu s železem v Marienwerderu, v bezvadně ušitém saku z hladkého kordu, se cvikrem v ruce, v botách ze žluté kůže, přišel už několik minut po druhé spolu s Günterem Henekem, synem majitele velkoobchodu s bavlnou a smíšeným zbožím na ostrově Špěchar, potom se k nim připojili ostatní — Alfred Rotke si však bohužel nedokázal vzpomenout na jejich jména. Hovořili tiše, ale bylo zřejmé, že tlumeným smíchem, jenž ustával, když se podívali na dveře Hanemannovy pracovny (za nimiž však stále nikdo nebyl), že tím opatrným, nervózním smíchem chtějí poladit vnitřní neklid, přestože nikdo z nich zde nebyl poprvé.

Proto nemluvili nahlas, spíše šeptem — tichými výkřiky — a asistent Martin Retz, vždy když procházel chodbou s potěbnými nástroji do sálu IX, slyšel jen jednotlivá latinská slova prokládaná vulgární němčinou a frázemi z operet (soubor Heinricha Mollerse z Hamburku, jenž navštívil město před týdnem, zanechal mnoho pěkných vzpomínek). Přede dveřmi se smaltovanou tabulkou, na níž se černala řada gotických písmen, bylo stále více lidí. Hálky s bílými a mossaznými hlaviciemi, zatřesené do stojanu ozdobeného železnou litií, se leskly v tmavém koutě za dubovou ohrádkou, a na černém věšáku, nad světlé zelenými obkladačkami imitujícími zelený mramor, schly pláště s kapičkami mlhy zachycenými na knoflících. Pod obloukovou klenbou se chvíla nervózní ozvěna hlasitějšího smíchu, utichajícího ve chvílích, kdy z podzemí zazněl zvuk

posunovaných měděných van, dunění vlhkých plechů a cinkot niklových nástrojů.

Hanemann — říkala paní Steinová — se objevil na schodech několik minut před třetí. Studenti vstali a uctivě odpověděli na pozdrav. Za okamžik se na chodbě objevil asistent Martin Retz ve svém příliš velkém saku s kostěnými knoflíky, vonící kolínskou vodou Riedlitz, a přestože šel stejně důstojně jako Hanemann, nebylo v něm nic, co by ostatní natulo sklonit hlavu.

Martin Retz... Paní Steinová ho mnohokrát viděla na konci mola v Zoppotu, jak s tvář obrácenou k moři stál u zábradlí a vypadal jakoby nic a nikoho nevnímal, i když za leního a dokonce i podzimního odpoledne vládl na molu, proměnáde u Kásina a můstcích čilý ruch. Melancholickou náladu v něm nejspíš vyvolávaly stále živé vzpomínky na matku, která s očima upřenýma do stropu několik týdnů umírala v nemocnici na Lučňi, aniž by slyšela otázky syna, jenž ji často navštěvoval s kyticí, ale muž se přece nesmí tak snadno vzdát! Když se paní Steinová, která měla ve zvyku i v chladných dnech kolem čtvrté odpoledne chodit s dectami na molo, aby mohly na vlastní kůži poznat ozdravné účinky větrné lázně, blížila k hrázi, na okamžik přerušovala ódy na životodárné vlastnosti jódu a odpovídala na tízavé pohledy dívek znepokojených pohledem na sthlého muže v tmavém saku s kostěnými knoflíky, jenž stál na konci mola a bez ohledu na vír foukající do vlasů hleděl na tmavý obzor. Říkala: „Děvčátka moje, pan Retz je melancholik“ — což znělo jako varování i hrozba.

Takže Martin Retz byl „melancholik“ a to, co tvrdil o Hanemannovi, muselo být nevyhnutelně prodchnuto melancholií, která — o tom paní Steinová nepochybovala — dodává falešný lesk všemu, nač myslíme. Byl „melancholik“ — Hilda Wirthová, u níž Retz bydlel na Am Johannisbergu a která ho každé ráno budila opatrným klepáním na prosklené dveře, by určité tato slova potvrdila. Protože kdo jiný by s sebou vozil v černém kufríku maý sádrový odlietek tváře neznámé dívky podobající se perlové mušli, zabalený do kousku králičí kožešiny a stojící na polici mahagonové kredence, odlietek, jež Wirthová zahlédla jednoho dne v Retzově pokoji. Proč by někdo tak klidný a rozhodný a tak velmi dbající, aby se kravatová spona hodila ke sponkám manžetových knoflíků, postavil na kredenc tu bílou sádrovou

tvář, na níž přitom nebylo nic zvláštního — obyčejný sádrový odlietek tváře neznámé dívky, která mohla být jeho mladší sestrou, i když jí určité nebyla? (Je vůbec možné paní Wirthovou, i s jejími bohatými životními zkušenostmi, vinit z toho, že nevěděla o podobných sádrových tvářích zdobících salony a ložnice v tisících domech v Alsasku, Lotrinsku a Dolním Sasku, o střední Francii nemluvě?)

Čtrnáctého srpna, několik minut po třetí, kdy prostěradlo sklouzlo z tváře dívky, jež byla před několika hodinami přivezena do budovy Anatomie, Martin Retz překvapeně vydechl: ta tvář byla tak podobná té... A pokud on spatřil to, co spatřil, bylo vůbec možné, aby Hanemann neviděl totéž? Ano, Martin Retz mohl odpřísáhnout, že v okamžiku, kdy plátno sklouzlo z tváře mrtvé dívky, Hanemannovy oči ztratily svůj lesk. Mohlo se to snad stát jinak? Mohl by snad někdo, kdo alespoň jednou v životě spatřil tvář Neznámé ze Seiny, spíci oblíčeji ze sněhobílé sádry, zůstat v takové chvíli lhostejným?

„Ten Retz se úplně zbláznil“ — paní Steinová nedokázala skrýt svou netrpělivost, když nevěř z Thornu, opakovala přesně slovo od slova to, co Retz říkal o čtrnáctém srpnu. Nevěděla snad od Alfreda Rotkeho, jak se všechno odehrálo doopravdy? Pokud Hanemann skutečně stáhl ruku v okamžiku, kdy plátno sklouzlo z bílé tváře dívky ležící na mramorovém stole, nebylo to přece proto, že ta tvář mu připomínala nějaký sádrový odlietek, který v Retzovi probouzel pocit hluboké melancholie!

Pomocník Alfred Rotke, který si ten den dobře zapamatoval — protože si přece nelze nezapamatovat něco, co se stalo tak náhle a boří všechno, co jsme si dosud mysleli o jemaném předivu vztahů mezi tím, co je skutečné, a tím, co je možné —, si však nezapamatoval, jak vypadala Hanemannova tvář právě v onom okamžiku. Pohlcen vlastním údivem sledoval pouze to, co se objevilo na mramorovém stole několik minut po příjezdu sanitky, z níž policisté vynesli tělo zabalené do pognumované pokrývky přichycené koženými řemeny k nosítkům. Zelená sanika přijížděla ke vchodu do budovy Anatomie několikrát za den. Bouchání dveří, rychlé kroky, křik. Byli přivolaní pomocníci z budovy E. Zanedlouho celá Akademie věděla, že kolem deváté se u mola v Glettkau potopila malá výletní loď Stern, plující na trase

Neufahrwasser — Zoppot. Toto neštěstí (na této lince nebylo první, protože 12. srpna 1921 se nedaleko přistaviště v Gletkau srazila loď Urania patřící Společnosti veslařů s remorkérem z Neufahrwassenu) upoutalo pozornost komisaře Wittbega ze stanice v Zoppotu, protože když byl pomocí plovoucího jeřábu bratrů Himmelových vytažen trup Sternu, v důstojnické jídelně našli tělo muže, jehož jméno se vyskytovalo v policejních kartotékách.

V případech, kdy se objevoval i sebenapatnější stín podezření, komisař obvykle zamířil do Hanemannova Institutu. Černý daimler-benz přijížděl na Lessingstrasse 17. Hanemann, který uslyšel zvuk automobilu zastavujícího před bránou, vzal svůj tmavý plášť, rychle sešel před dům, kde už na něj ve voze čekal asistent Retz — odpočítal, s blým kapesníkem v kapsičce saka; šofér otevřel dveře a za okamžik vjelo černé auto do Kronprinzallee, aby za dalším viaduktem odbočilo směrem k Langfuhru. K podobným případům byl Hanemann přizván už několikrát, onoho dne proto přijal výzvu bez jakéhokoli vzrušení. Katastrofa sice vzbudila velký rozruch (ještě téhož večera vyšly ve zvláštní příloze Volksstimmu šokující podrobnosti nehody), avšak pro Institut anatomie to byla jen jedna z mnoha událostí, s nimiž měli její zaměstnanci co do činění takřka každý den. Dokonce ani asistent Retz, jehož duše byla už mnohokrát vystavena těžkým zkouškám a kterého potopení Sternu určitě silně zasáhlo, neprojevil žádné známky neklidu, když jeli alejí do centra města a míjeli domy v Langfuhru, železniční most na Magdeburger Strasse a jizdárnu, a Retz přitom svým zvucným hlasem hovořil o případu, jehož vyřešením byli pověřeni.

Prý — říkal Retz — se mezi obětní neštěstí objevil někdo, kdo — jak naznačovala jistá fakta — zemřel ještě před potopením Sternu (na základě této spekulace, vytvořené očividnými svědky pozorujícími vyprošování ostatků z potopeného trupu lodi, někteří novináři zbrkle vyvodili, že nehoda Sternu nebyla nešťastnou shodou okolností, ale měla zakryt stopy něčeho důležitějšího, pachatel se však zmýlil ve výpočtech a zemřel spolu se svými obětní). Takže případ, jež měl Hanemann objasnit, se nijak neliší od případů, na nichž běžně pracoval, a komisař Wittberg z policejní stanice v Zoppotu, stejně jako komisaři z hlavního města, s nimiž Hanemann dosud spolupracoval,

mohl být klidný, že se všechno vysvětlí a pochybnosti — pokud se nějaké pochybnosti vůbec objeví — nijak nenaruší stanovení přesné diagnózy potvrzující zjištěné poznatky.

Když se daimler-benz blížil k budově Anatomie, zatímco se vysoké lípy, vrhající stín na evangelický hřbitov, rychle mihaly za okénkem na levé straně automobilu, pomocník Alfred Rotke pomalu vjížděl do sálu IX s dlouhým stolem s mramorovou deskou, na němž leželo tělo zavinité do pogumované pokrývky, vjížděl do něj velmi opatrně, aby stůl nenažskočil na mosazném prahu oddělujícím lednici od sálu. Bílé gumové zástěry s kovovými sponami už čekaly na věšáku u dveří, stůl přijížděl pod kruhovou lampu s pěti žárovkami, v plechových nádobách pod oknem odpočítaly poniklované nástroje, a když pomocník Rotke rozsvítil (vždy přitom zamhouřil oči), na schodech už bylo slyšet kroky. První šel Martin Retz, za ním scházel po žulových schodech a zároveň si sundával svůj tmavý plášť Hanemann. Retz mu podal zástěru, Hanemann zapnul kovovou sponu, dlaněmi vyrovnal bílou gumu na prsou, mrknutím přivítal pomocníka Rotkeho, a když všichni přistoupili ke stolu, přikázal snížit lampu, aby soustředěné světlo pěti žárovek osvítilo to, co leželo na mramorové desce.

A potom — pomocník Rotke si ten okamžik dobře zapamatoval — Hanemann několika tahy uvolnil uzly na řemenech, které stahovaly plátno, a odhalil tvář, ale pomocník Rotke si dobře zapamatoval pouze Hanemannovy ruce, jen jejich klidné, trpělivé a zručné pohyby, když řemeny povolily a pokrývka se rozevířela, nezapamatoval si však, jak v tom okamžiku vypadala Hanemannova tvář, zapamatoval si pouze dlaně osvětlené ostrým jasnem pěti mlčících žárovek, ruce, které se od táhly, když pogumované plátno sklouzlo z hlavy Luisy Bergerové. Na šiji, těsně pod bradou, tmaví tenoučké růžovořalový proužek. Vlasy byly mokré.

Takže čtrnáctého srpna — paní Steinová nedokázala skryt rozčilení — čtrnáctého srpna se stalo to, co se stalo, a žádné melancholické náklady asistenta Retze (jehož vyzábílá postava znamenala vážné ohrožení pro každou rodinu mající tu čest vychovávat dcery) by neměly nikoho mást, protože přičina — jasná a drážděná bolestná — se skrývala právě zde. Pomocník Rotke, jehož slova bylo podle některých zapotřebí přecházet mlčením

(musí být slova prostého člověka pokaždé přijímána s oním povyšným pokrčením ramen, jímž vítáme víru ve světě silných a čistých citů?), přece viděl všechno.

Studenti, kteří mlčky obklopovali sníl s mramorovou deskou, netušili, proč Hanemann náhle přerušil ohledávání, takže se jen tázavě dívali jeden na druhého, ale tráv asistenta Retze neprozrazovala vůbec nic, co by mohlo potvrdit jakoukoli opatrnou domněnku. Takže stáli v tichosti ve svých zástěrách z gumy podlepené plátnem a čekali na nějaké gesto, které by zahalo jejich neklid, a když se už zdálo, že napětí poleví, protože Hanemann pokynul rukou, aby Retz dělal svou práci, a Retz rukou v gumové rukavici sáhl do nádoby pro lesklé nástroje, potom vatou namočenou v růžové kapalině potřel břicho ležící dívky — od hrudní kosti k pupku (pupku, v němž se dosud blýštěla kapka vody) a skalpelem přiloženým ke kůži vedl pomalý řez dolů, v tom okamžiku Hanemann odvrátil zrak, a aniž by si sundal zástěrku, odešel ze sálu. Asistent Retz vedl pozorně nástroj a v otevřícím se těle odhaloval tmavě červené pahorky pokryté falovými žilkami, pomocník Rotke stále hleděl na dveře a poslouchal Hanemannovy vzdalující se kroky na schodech, avšak teprve když byly sepnuty spony a nastal čas na Hanemannova slova, jenž obvykle po takové přípravě vzal do ruky skleněnou hůlku, kterou ukazoval v nitru otevřeného těla místa zobrazená na velkých tabulích rozvěšených po zdech sálu IX, a asistent Retz, který na moment přerušil práci, požádal Alfředa Rotkeho: „Rekrňte, prosím, profesoru Hanemannovi, že spony jsou nasazený“, teprve tehdy všichni přítomní pochopili, že Hanemann už budovu Anatomie opustil.

Ani tmavý plášť visící u dveří nemohl jejich jistotu zviklat.

12

Okno

Po návratu z Lessingstrasse položil fotografie na bronzovou mísu a zapálil je. Plamínky žluč zářily, přeskakovaly z fotky na fotku. Když od okna zafoukal průvan, lehce se zachvěly. Černý popel pokrýl dno mísy. Pozoroval lesklý papír škvářící se v ohni.

Ale už za chvíli otevřenou dlaní ohně uhasil a rychle vytáhl z popela ohořelé zbytky. Na zčernalém růžku bylo vidět špičku boty. Len krajkových šatů. Bílá ruka držící deštník s kostěnou rukojetí. Krempha tmavého klobouku s věnečkem růží utkaných z gázu. Teprve teď si uvědomil, co udělal. Zavřel oči. Potom začal ve spěchu skládat zbytky fotografií, ale z ohořelých kousků už nešlo složit nic. Popel. Černé konečky prstů. Zápach spáleného celofánu. Otevřel zásuvku. Na dně — pasová fotografie v zeleném odstínu. Praží příko. Šedá mince. Ocelové pasací pero. Nic víc.

Tvář na fotografii působila cize.

Je to ona? Nemohl se soustředit. Všechno začalo dávat smysl. Všechny nitky vedly jedním směrem — tam, do přistaviště, k temné vodní hladině. Jak to vůbec mohl nevědět? Obrazy se spojily jako kovové piliny a magnet — do ledově přesného vzoru.

13

Setkali se před třemi dny v prvním patře gasthausu v Glettkau. Molo s přistavištěm, kam každý den ve tři připlouvala ona loď, bylo vidět z okna.

Tři dny...

Tehdy stála u okna. Stahovala si vlasy. Brala dlouhé Jehlice s kostěnou hlavíčkou rozsypané na desce stolu, podřezala si uvolněnou kadeř, jejíž lesk ho fascinoval, a obratně vsunula prsty pod tmavý pramen. Ale přece jen (teď si tím byl naprosto jistý) to udělala mnohem pomaleji než obvykle, pohyb ruky — jak si toho mohl nevěšmout? Stála u okna, její profil se odrazil ve skle, za nímž se modralo moře, profil tak blízký, že stačilo natáhnout ruku, ale přesto cítil, že se mezi nimi něco objevovalo, jako závoji, skoro neznatelný, a přitom dodávající tváři světlejší barvu než obvykle — možná studenější, možná bělejší. Odstín kůže? Chlad? Měsíční běloba? Musel si toho přece všimnout, když stála u okna a mhouřila oči do slunce. Brzké dopoledne, teple žluté světlo dopadalo na zed' vedle zárubně. Za oknem kovřila u mola bílá vylehnutí loď Ariel z Neufahrwassenu. Několik chlapců šlo po pláži k můstku. Červený mč. Nebe. Světlý píasek. Křik racků odháněných pomalými pohyby rybáře, který vprošťoval ze sítě ještě živé ryby se zřizovými skřelami. Klidné moře, takřka bez vln...

Stála u okna, zamyslená, asi trochu rozložená, ale přitom to nebylo zamýšlení, jaké občas vídával ve tvářích žen v Kaufmannově kavárně nebo v gasthausu, když krásná dáma s vlasy sepnutými do římského uzlu škrubala stříbrnou lžičkou kousky vídeňského dortu a dívala se někam před sebe, nepřítomně, možná ponořená do vzpomínek na noční milostné dobrodružství, mlčící, i když její společník, pečlivě oholený důstojník z kasařen na Hochstrinessu, jí něco barvitě vyprávěl a přitom kovřými kleštěčkami vytahoval kraby z třpytivé másy.

Ne, tehdy, když stála u okna, to bylo něco jiného, něco, co ho polekalo, ale co přitom v tu chvíli nepovraždil za důležitě.

Už si toho někdy všiml?... Stála ve vaně, viděl ji přes pootevřené dveře, světlé tělo kontrastovalo s tmavě zelenými stěnami koupelny, vlasy vyčesané nahoru, osvětlené jasnou lampou nad oroseným zrcadlem. Viděl její profil, bílý obrys prsou. Otráta si ramena řeckou hubkou, stopa pěny na zlatavé pleti, vlhký pramínek vlasů na šíji, pomalé pohyby ruky, jako by pod prsty nic necítila...

Když tehdy sledoval, jak se řecká hubka sunula po rameni, našel onu ho zachvátil panický strach, krátký jako odraz slunce v rozbitém zrcadle. Najednou spatřil naprostou samotu tohoto těla, jehož se dotýkaly prsty. Ne, to nebyl strach. Pochopil, že ona má pouze sebe, že je pro něj nedosažitelná.

Teď mohl obviňovat jen sám sebe. Mohli přece odjet z Königsgbergu už předevčím. Všechno bylo připraveno. Jízdenky na vlak s přestupem v Marienburgu. Ale ona naléhala, aby to odložili na neděli, protože matka se necítí dobře, takže počkejme, je to jen pár dnů... Přitom stačilo říct jedno rozhodné slovo...

Teď se mu čas strávený v budově Anatomie zdál jako prázdná temnota. Chce poznat tajemství, otevíral těla, která ležela na mramorovém stole, aby odhalil, proč se bojíme smrti. Ale teď, jaký smysl měly hodiny strávené v podzemí na Delbrück-Allée, když nedokázal slyšet, co říkalo její živé tělo, co bylo — teď už to věděl — patrné v každém jejím pohybu... Protože teď už si byl jistý, že tehdy, když stála u okna v prvním patře gasthausu, cítila, že se to blíží. A přesto pozoroval její ramena, šíji, vlasy, jako by byl slepý a hluchý. Mohl ji zastavit jediným slovem, ale tehdy, když jen tak stála u okna, za nímž se modralo moře, se zeptal jen: „Co je tí? Přestala si rozčesávat vlasy zeleným hřebem: „Nevím.“

Pamatoval si všechno. Každé gesto. Bolesně přesně a jasně. Probléskávající obrazy onoho okamžiku. A přitom stačilo říct jedno slovo...

Lehké rozrušení, když se otočila od okna. Rychlý pohyb prstů vytahujících z kartáče světlý chomáč vlasů. Na parapetu ležela mušička. Prstyňky. Medalion s růžovou kamejí. Brož připnutá pod knoflíkem. Potom pohyb ruky upravující vlasy na krku. Prsty zapínající šaty. Žlutá lodička na koberci. Rychlé kroky. Zvuk tekoucí vody v umyvadle. Měkké tůknutí odkládaneho mydla. Teple stopy bosých chodidel na parketách. Prošla kolem něj k zrcadlu. Nepatrné ztuhnutí ramen, když jí chtěl obejmout. Měkce se vymanila ze sevření. Zasmála se, ale smích byl smutný a brzy utichl. Vzala si klobouk. Vyhledala stužky. Upravila růže připnuté kolem krempey. Šešest hedvábí. Světle růžové nehty. Nasunutí prstyňku na prsteníček. Prohlížení natažené ruky: malá lachtivé očko ve stříbře. Deštník s černou rukojetí položený na

křesle. Vznutí otevřené skříň. Zablesknutí zrcadla ve dveřích. Světlý kožšínový plášť s perlovými knoflíky. Teplá šatů mizících pod pláštěm.

Prsty se dotkl její tváře. Přitiskla se k jeho dlani, ale přitom se dívala jinam. Přivřená víčka. „Takže v neděli ve čtyři v Langfuh-ru. Nezapomeněš?“ Hloupá, směšná otázka, přece to byl on, kdo koupil jízdenky. „Hlavně přijď včas. A neber zavazadla. Všechno vezmu.“ Chtěli nastoupit do různých vagonů, protože to bylo zábavnější. Potom se, jako cestující ze Stettinu nebo Kös-Dirschau a Marienburgem, na velkém mostě nad řekou Weichsel, po němž se jede a jede, a dole teče tmavá voda.

Ale když tak stála u okna, za níž se modralo moře, už na ni čekala bílá loď v přístavišti v Neufährwasseru, už na ni čekaly bílé letní šaty, deštník, bílá kabelka... Chtěla navštívit sestru v Zoppotu? Ale proč nejela vlakem, proč musela nastoupit na tu malou loď, jejíž nakloněný komín vypadal jako zlomenný sloup z řeckého mramoru ozdobený písmenem „W“, znakem do-pravní společnosti Westermannových? Sestra? To děvče s tmavě zrzavými vlasy a očima jako zralé hrozny? V červených šatech? Čekala na molu v Gletkau? Všechno viděla?

Rychle vstal z křesla a oblékl si plášť pohozený na posteli. Okamžitě musí jet na Steffensweg, aby jí všechno řekl. Ji?

Najednou si uvědomil, že chce o tom, co se stalo v Gletkau, mluvit s někým, kdo už není. Vždycky jí vyprávěl o všem, co se stalo důležitého a zajímavého v Danzigu, Dirschau, Zoppotu, a dokonce v Marienwerderu, takže teď se s ní chtěl také podělit o novinky.

Vzpamatoval se. Proboha...

Jak to říká Retz? „Když upíme, Bůh se nás dotýká holou rukou...“ Chudák Retz. Co to ten melancholický mladík s prsty tak obratnými, že je schopen mu bez váhání svěžit jakoukoli, i tu nejobtížnější operaci, blábolů za filozofické pompéznosti. Dotek Boha? Teď Hanemann cítil jen nahou bolest, protože ona už není ani na Steffenswegu, ani nikde jinde...

Nepřelakal. Jen tvář napjatá bolestí a stažené hrdlo. Nedomluvil to pochopit. Za co ho stihl takový trest? A pokud měl být potrestán právě on — proč ona? Na stěně vedle zrcadla se

v hnědém rámu černal *Kříž v borácb* Caspara Davida Friedricha, ale jemná kresba smrků obklopujících černou postavu Boha se najednou rozostřila. Hanemann zavířel oči. Cítil, jak mu z nich vyhrkly slzy.

Vyhazov

18 O několik dnů později — jak říkala paní Steinová — se na Lesingstrasse 17 objevila Anna, Hanemannova neteč, krásná, vysoká, v šatech s bílými a žlutými květy, v klobouku s velkou krem-pou, a už na kamenném chodníku volala: „To je přece strašné, co o tobě vykládají... Pokaždé si vymyslí něco, co je pak třeba celý rok vyvracet!“ Hanemann s úsměvem přicházel k široce otevřeným proskleným dveřím na verandu, nabídl jí ráme a odvedl do tmavého salonu, v němž se zlaté skvrnky slunečního svitu, pronikajícího listovím velké břízy rostoucí v rohu zahrady, rozebíhly po podlaze.

Krásná Anna! Posadil ji do proutěného křesla stojícího proti oknu — rád se díval, jak mhouřila oči, když se jí vyptával na novinky z města. A potom, když slunce v zahradě dostalo teplotu barvu pozdního odpoledne a oba utichli, Anna ho pozorně sledovala: „Nemůžeš na ni zapomenout?...“ Hanemann odvrátil hlavu, jako by se jeho tváře dotkl plamen. Anna z něj nespouštěla oči: „Přece ten člověk, kterého s ní našli, mohl být úplně někdo jiný... Přestaň na to myslet... A i kdyby mezi nimi k něčemu došlo... je to už jedno... ona už není...“ Hladil ruku v pletené rukavici prudkými opatrnými pohyby, jako by ji chtěl uklidnit, a ne ona jeho: „Přestaň...“ Na okamžik se zamyslela, ale když ticho v salonu naplnil šum listů přilétajících ze zahrady,

v jejích očích vzplanuly pichlavé ohýnky: „Musíš se vrátit do Institutu, nemá to smysl...“

Proč by se tam však Hanemann měl vracet? Dům na Lesingstrasse poskytoval dostatečné důvody — takže proč na něj naléhala? Podle paní Steinové pouze Hanemannův návrat do Delbrück-Allee mohl rozptýlit španou auru, která pomalu začala pohlcovat celou rodinu. „Hanemann, Hanemann,“ kroučila hlavou Anna, „vzpamatuj se konečně... Přijď k nám v neděli, popovídáš si s matkou... Tak přece nemůžeš žít...“ Učité měla pravdu, on však i přes opakovaná pozvání na Steffensweg nepřišel, do toho krásného bílého domu s černým pruským hrázděním, jehož fasáda se ztrácela ve tmavém listí břechťanu, nestoupal po strmých schůdkách na travnatou terasu, kde pod stříbným smrkem, za potokem tekoucím z Gutenbergova lesa kdysi sedávali u kulatého stolu na železných zahradních židlích.

„Ach, ty paničky z Dolního Saska...“ vzdychal s ironií Franz Zimmermann, když jsem mu o mnoho let později v jeho malém bytě na Vita Lilians Väg 65 ve Stockholmu vyprávěl to, co Mámá slyšela od paní Steinové. „Ach, ten temný smutek Dolního Saska, jejíž nedokáže rozptýlit ani slunce nejkrásnějších letních dnů. Všechno musí mít vždycky barvu břechťanu, v němž tonou břemské zahrady, všechno se musí třípytí smutkem rosy na svěžích listech stromů ve Worspvede, všechno musí být ponořeno do stínu smutných citů, které — i když jsou dobře skryté — trápí dolnoněmecká srdce. A paní Steinová od tamtud pocházela, takže zapomenout na to znamená pohupovat se na netopyřích křídlech snění!“

Protože Hanemann se do Institutu už nikdy nevrátil! Samozřejmě, k něčemu mezi ním a tou Luisou Bergerovou došlo, ale nezveličujme to! On totiž vůbec neodešel sám, to oni ho vyhodili po tom, co se v gasthausu u Karlsbergu rozpovídal o věcech, o nichž by měl mlčet. Znáte Wiechmannův případ? V gasthausu u Karlsbergu, kde se na oslavě narození rektora Lékařské akademie profesora Hanse Ungera setkala honorace ze senátu, úřadů a Technické školy, se Hanemann zapojil do rozhovoru několika poznámkami o masovém zpívání písní a pochodování s louněmi, což znělo poněkud nevhodně tady, v olivské hospodě, několik ulic od domu, u něhož týden předtím „neznámí pachatelé“ zatáhli do auta Hanse Wiechmanna, jehož tělo — vytažené

po dvou nebo třech dnech z přístavního kanálu v Elbingu — se ocitlo na mramorovém stole sálu IX. „Jak jsem slyšel od několika lidí,“ pokračoval Zimmermann, „mezi hosty v gasthausu u Karlsbergu byl prý i mladík s krásným árijským příjmením Forster. Učtíte vám to jméno něco říká.“

Takže Franz Zimmermann z Zentrumpartei, šedovlasý muž s tmavou pletí a světle hnědýma očima, který se ještě ve třicátém sedmém dokázal dostat přes Königsberg a Klajpedu do Švédska, Franz Zimmermann, sedící přede mnou v koženém křesle a míchá jící kolumbijskou kávu v moderním šálku, jen kroutil hlavou nad dohomoněckou poetičností paní Steinové a pomalu opakoval: „Co jen to vaší matce napovídala...“ — přestože paní Steinová už dávno nebyla, stejně jako už nebylo Město. A pouze z tmavých fotografií visících nad skleněným stolem, u něhož jsme pili kávu, fotografií z ateliéru samotného Ballerstraedta, k nám plynula měkká temnota ulic vedoucích k Motlavě, lesk malých dlažebních kostek na Mariánské a mléčné světlo luceren na Široké, které každý večer zapaloval Hans Lempke, soused pana Zimmermanna z Oseku, příjíždějící ke každému sloupu na starém kole Urania, aby z žebříku dosáhl planínkem pod stínidlo.

Protože ten Hanemann se už tehdy stýkal s podivnými lidmi! — pan Zimmermann ve svém stockholmském bytě odložil modrý šálek a vzal do rukou album s fotografiemi. — On přece často chodil do toho zvláštního domu na Dlouhém nábřeží, kde se setkávali lidé z Danziger Volkstimme. Bylo to někde poblíž Krantoru, několik metrů od obchodu Hermannna Kagana, vedle měla obchod Valentine Reimannová — pan Zimmermann se zamyslel — a dál, hned za Kaganovým obchodem, Robert Süss asi prodával zbraně. V jakém čísle to bylo? Myslím, že v devícté, protože Kagan měl svůj obchod v čísle deset. Nad Süssovým obchodem vystavla matka Josta Hirschfelda palmu v dřevěném květináči, který holubi zanedlouho zaneřádili bílým trusem. Ale co bylo nad obchodem Valentine Reimannové? Železné zábradlí — to si Franz Zimmermann pamatoval velmi dobře — a za zábradlím? Co tam bylo? Něco bílého, kulatého, opřeneho o zed? U Cohna v čísle jedenáct byly lištové žaluzie vždy spuštěny do půlky velkého obloukového okna, na červeně omítcé žlutá písmena, ale co tam bylo napsáno? A co Cohn vyvěšoval na malých tabulkách? Nabídku dne? Tak malou? To bylo určité na Lange Brücke 11

— Franz Zimmermann, který touto ulicí často procházel a skoro pokřždě musel těsně mjet tabuli postavenou na chodníku, si zapamatoval dokonce všimni vycházející z malých sklepních oken koloniálu. — Za obchodem Emila Biakowského, jehož syn ve třicátém pátém pověsil nad dveře transparent s nápisem: „Náš milovaný Vůdce, ochraňuj nás. Víme, co je povinností každého Poláka. Volně číslo 7“, v čísle 22 měl nejspíš obchod druhý Cohn, zlatá písmena „Cigarren“, namalovaná na úzké fasádě, každou chvíli mizela pod těžkou, ve větru vlající markýzou s tmavě modrými a bílými pruhy.

Takže tam Hanemann několikrát viděl! — Franz Zimmermann nemohl říci kolikrát, ale určité se Hanemannův oblíbený objevoval tam nahoře, v pokoji v prvním patře, pod zeleným stínidlem, kde na zdech visely obrázky Emila Noldeho a kresby Oskara Kokoschky. Kdo ještě tam chodil? — Heinsdorff? Erich Brost? Richard Teclav nebo snad Ernst Loops, jehož později zblbli tak surově, že z něj byl až do konce života mrzák? Jistě je, že tam nechočil nikdo z Danziger Vorposten, ale tváře, tváře těch, kteří přicházeli na Dlouhé nábřeží, ty tváře se ztrácely v mlze a pouze na okamžik se vynořily z hlubin zapomnění, aby odhalily svůj oválný obrys, podobný obrazu na skleněné fotografické desce.

Franz Zimmermann otáčel stránky alba.

Gustav Petsch? Obr v dlouhém tmavém kabátě, v košili s ohnutými růžky límce, s pestrou kravatou uvázanou do mohutného protáhlého uzlu, hladce oholený, pečlivě učešaný, s pěšinkou vlevo, černý knír, těžký se zdviženými konečky, bojovník křičící na sprátky, kteří s bubny připochodovali od Hotelu du Nord na Langer Marktu a které ženy vítaly třmáským pozdravem, tedy vzyčenou pravicí? Nebyl to snad on, s kým Hanemann viděl ve Schneiderově restauraci?

Albert Posack? Možná právě s ním ho viděl ve třicátém pátém na molu v Zoppou?

„Ostatně,“ Franz Zimmermann si třel otevřenou dlaní zbytek pokrytý stříbrným mechem, „ostatně možná...“ Protože, víte, on se stýkal také s Rauschningem. No, možná je to příliš silné slovo — stýkal, ale párkrát tu jeho usedlost ve Warnowu navštívil (určitě zde diskutovali o hudbě, o kostelních kapelách v Marienkirche...), a přitom Rauschning, to určité víte, byl už ve třicátém třetím u Hitlera v Obersalzenu. A nejen byli Hitler ho podporoval

ve volbách do senátu v Danzigu, a i když se později změnil, v Neues Tagebuch o něm vždycky psali špatně. Že se vykašlal na Greisera a Forstera jen proto, že ho chtěli odsunout na vedlejší koleji. Protože kdyby se prosadil ve straně, tak by nikdy nenapsal tu svou *Die Revolution des Nihilismus*. A tím méně pak *Gespriäche mit Hitler!* Kdyby udělal kariéru, byl by s nimi!"

Ale paní Steinová, i kdyby mohla slyšet všechno, co bylo řečeno v malém stockholmském bytě, i kdyby si mohla prohlédnout zahradlé fotografie, které zrcadlovkami Leitz dělali Greiserovi lidé každému, kdo se ochomýtal kolem domu číslo 21 u Kranatoru, i kdyby na těch snímcích uviděla Hanemannu ve světlém obleku, kráčejícího vedle Alberta Posacka, s největší pravděpodobností by pouze pokrčila rameny s odpouštějícím soucitem.

Protože onoho červenového večera, kdy s přítelkyněmi zašla do gasthausu v Glettkau, kdy se posadila na terase obehnané bílým zábradlím, u něhož stály malé pomerančovníky, když se rozhlédla po terase, uviděla tam, na terase, kde svítila lampa se světle hnědým stínítkem, Hanemannu, jak líbá ruce Luisy Bergerové, a Luisu, která jeho doteky láskyplně opětovala. Každý, kdo by ty dva tehdy viděl, na terase gasthausu v Glettkau, kdy se v oknech restaurace odráželo večerní moře a vlny šuměly za dunami porostlými jívami, každý, kdo by to viděl, by vůbec nepochyboval, proč se čtrnáctého srpna stalo to, co se stalo.

Paní Steinová zamhouřila oči. Tmavé siluety — černý profil muže a černý profil ženy na stříbrném pozadí třpytivého moře — tento obraz, který — jak by mohla odříkáhnout — viděla onoho červenového večera v gasthausu v Glettkau, měl sladkou moc, jež působila nejen na její měkké srdce, ale na lidská srdce vůbec. A když se paní Steinová v myšlenkách vracela k onomu večeru, minulost mrtvého města vypadala podobně jako mladická nevěsta, která za soumraku, s ruměncem studu, v posteli vonící růžemi poprvé odhaluje svou nahotu před rozrouzeným milencem.

22

Věci

O Hanemannově záležitosti se mluvilo na Langer Marktu, v Hersenově kanceláři, na ostrově Špejchar, u Kaufmanna na dlouhém náběžní, ale ve skutečnosti o tom město nechťelo nic vědět, protože se zabývalo jinou prací, sledováním jiných věcí. V zásuvkách, skříních a kredencích, na dnech truhlic, kufrů a plechových krabiček, ve skříních a na půdách, na policích a na etážerkách, ve sklepích, ve spížích, na stolech a na parapetech věci připravené pro všechny případy a věci používané každý den k šití, přibíjení, krájení, leštění, řezání, loupání a psaní, všechny tyto věci, cihlivé a směšné, plynoucí na nehybné arše města spolu s paní Steinovou, Hanemannem, paní Walmannovou, Annou, panem Kohlem, Alfredem Rotkem, Stellou, Albertem Forsterem, panem Zimmermannem, paní Walmannovou, Hansem Wrechemannem, Greiserem, paní Bierensteinovou, Emilem Bialkowským, manžely Schulzovými, profesorem Ungereim, asistentem Retzem, Hermannem Rauschningem, panem Lempkem, Hildou Wirthovou, všechny tyto věci se už chystaly na cestu.

Už teď, v tichu naplňujícím město, probíhal poslední soud — obsazování nejlepších míst, měkké podplácení, aby se získal nejlepší výhled a všechno se stáhlo včas. Věci, bez nichž nelze žít, se oddělovaly od těch, které budou obětovány.

23

Bílé servisy ve trau labutí a pelikánů, něžné cukřenky ze stříbra vypadající jako divoké kačny s tyrkovým očkem, mističky na hruškovou zavaženinu — všechny tyto trauy vyděšené svou rafinovanou a nepraktickou formou snily o dokonalé jednoduchosti plechů, jež se dají snadno zasunout pod podlahu nebo mezi trámy stodol a opuštěných mlýnů. Ještě se pyšily nihotavým leskem nedělních obědů v bytech na Breitgasse, Frauengasse, Jäschkentaler Weg, ještě veselé cinkaly při setkáních se stříbrnou lžičkou, ale už uložené na dně, jako tmavá měděnka, tušily, že jsou malými sarkofágy. Liselotte Pelzová plstěným hadříkem leštila okraje hrníčku na kávu, který v noci snil o tom, že je nádobou smrti. Svícny připevněné vysoko na zdi v Artušově dvoře předstíraly radostné světlo, plameny štíhlých svící ještě hrdě zářily, ale v jejich pozlacených záhybech už doutnala jistota, že až přijde čas, roztaví se v ohni na tlusté rampouchy chladnoucí médi. Sedmiamenné svícny ze synagogy u Karrenwallu s plamínky chvějícími se v hodině sabatu už směřovaly k Erfurtu, aby jejich stříbro ozdobilo přehlídkovou šavli sturmbannführera Greutze. Kdo z nás by si v těch teplejších letních dnech, prosycených sluncem, křikem racků a štěbetáním vlaštovek, pomyslel, že zlaté zubu Anny Janovské z Brösener Weg 63 se spolu s obroučkami brýlí žen z Theresienstadtu a mincemi Zidů ze Soluně přetaví do velké kilogramové hroudy zlata?

Skříně u Mitznerových, Jablonowských, Hasenwellerových, plně prádla uloženo na policích jako nehybné vistry miocénu, dubové postele s vyřezávanými čely u Greutzových, Schultzenkranzových, klidně spící pod přehozy s vyššími hvězdami, cihly zdi v Podhradí, štuky v halách na Hundegasse, železné mříže na Jopengasse, pozlacené portály na Langer Marktu, žulové koule na zápražích na Frauengasse, měděné okapy, okenní rámy, dveřní zárubně, sochy, střešní tašky — to všechno pohlíhl oheň, jehož dým stoupal k nebi, lehčí než prach z vysavače.

V pokoji v prvním patře na Ahornweg 14 neterf paní Steinové pečlivě rozprostírala na žehlicím prkně svou novou sukni z vestfálského plátna, kterou dostala od tety k narozeninám, ze šálku s jeřabinovými lístky nabírala do pusu vodu, již poté vyšpuleny-mi rty prskala na bílé plátno, potom nasliněným prstem zjisťla, jestli žehlička není příliš horká, ale když — uklidněná, protože

na látce nezustala hnědá stopa od horkého železa — začínala plynule vést žehličku po navlhčené sukni, každá vazba tenoučkého plátna vyšivaného ažurovým vzorem cítila blížící se žár ohně, jehož šedý popel zničí svěžest skladaí a krajek.

Vějíř podobající se bílému listu s purpurovým okrajem, krásný vějíř paní Kohlové spletený z japonského rákosu, už žhnul v prstech, když paní Kohlová, opřená o okenní rám na Breitgasse 8, zamysleně hleděla na dům Reinitzových na druhé straně ulice a ochlazovala si ramena pravidelným máváním. Plnicí pero pana Kohla, ležící na desce stolu v salonu, pero se zlatými vrškem, na němž se třpytla drobná písmena „Dresden“, svou tichou nehybností předstíralo klid, ale i ono pomalu mířilo do žáru ohně spolu s pozlaceným zrcadlem, mahagonovou skříň a tmavě červenými závěsy. A přitom, kolik toho ještě mohlo napsat? Z kalamáře ze žlutého jaspisu se vzdouvalo celé moře slov, když večer psal pan Kohl na modrý papír s vodoznakem kotvy mlíované dceri Heidi, která ve výmarském gymnáziu netrpělivě čekala na každý dopis se známkou „Freie Stadt Danzig“, plánoucí pečení červení na sněhobílé obálce.

Günter Schultz běžel do školy po dlažebních kostkách pokládaných jako rybí šupiny, Bierensteinovi na cestě do divadla klopýtali o tramvajové koleje vedoucí z Langer Marktu, syn paní Pelzové tenkým šátečkem maloval na výkladní skříň kavárny na Breitgasse 13 zlatý nápis „Café“, ale sklo se vysmívalo každému pohybu jeho ruky oslňujícími odlesky slunce, protože už vědělo, že až přijde čas, velká tabule se roztrhne na tisíc jisker jako křehký led.

Jen malé předměty, na útěku snadno uchopitelné, byly pohrdavě sebejisté. Štětka na holení, dřívka v koženém pouzdrě, kamencec, kulaté mýdlo, plechová krabička s práškem na zuby zabírající příliš mnoho místa, se osýchavě krčily v koutech koupelen, jejich místo zabírala chladná prostora plátěných plachet, které se daly snadno roztrhat na pruhy, jimiž bylo možné zastavit krvácení.

Těžký zelený plášť z vlny, zapomenutý na dně skříně ve velkém pokoji na Hundegasse 12, složený, nemódní, zavážený plášť, který si Annelise Leimannová tolikrát odmítla obléknout, protože v něm vypadala starší, se už ve své celé probouzel, čekal na

vysvobození, čekal, až se ve dveřích bytu objeví muži v unifor-
mách špinavých od prachu a sazí. Ale zatím nikdo z nás neřikal:
„Annelise, nereptej, ten plášť se ti ještě bude hodit, ten plášť se
skvrnami od oleje, který je příliš široký v ramenou, příliš dlouhý,
špinavý, starý plášť, ve kterém vypadáš hrozně, který ti přidává
tak deset let, možná více. Hlavu vzhůru, Annelise, nereptej, ten
plášť tě chrání, stará se o tebe, a ty — nevděčnice — ho chceš
nechat napospas hromadě hadrů na nákladáku Johanna Lietze,
který občas přijíždí na Hundegasse 12, aby posbíral staré obleče-
ní pro papírnu v Marienwerderu. Jak můžeš, Annelise!“

Nejklidnější však byly zlaté mince, prstýny, řetízky, krůžky,
zlaté dolary, ruble, polské stříbrňáky, gdaňské guldery, medaile
ražené městem u příležitosti královských návštěv. Věděly, že je
zachránějí, do něhož budou zašity, že obalené vatou (aby
necinkaly v okamžiku blížící se smrti) urazí stovky kilometrů ve
vydlabaném podpatku. Bambusová hůl pana Rotkeho klidně dří-
mala ve stojanu u dveří na Jopengasse 4, protože si byla jistá, že až
přijde čas, zmizí v ní sloupec mincí zatačený co nejdál špuntem
z koudle.

Kuchyňské nože, jímž je všechno jedno, rezignovaně tůkaly
do dubových prkének. Ty se špičatými konci čekala nejistá bu-
doucnost (ten, kdo je měl u sebe, byl blíže smrti), ty se zaku-
lacenými konci, jimiž nešlo bodnout, měly před sebou dlouhá
léta rozhovorů se zeleninou. Hlubokým bezesným spánkem
odpočívaly na dnech zásuvek plechové lžice a vidličky, přípra-
vené bez odporu pochodovat mnoho mrzavých dnů a nocí
v jakékoli holičce. Plechové talíře, léta odstrkované do kouta
kuchyně, se svým skňpajícím bříknotem vysmývaly ve dřezu
u Mertenbachových na Breitgasse 29 míšeňskému porcelánu,
který z prosklených skříňek kredence na posměšky odpovídal
pouze pohrdavým leskem kobaltu a zlata.

Slnce, jež každé ráno vystupovalo z moře za poloostrovem
a každý večer zapadalo — oslabené ztraceným světlém — za
morénové pahorky, za Karlsbergem, za věže katedrály, bylo jen
sluncem, ničím více, i když na Memlingově obraze, na němž
archanděl Michael rozděloval lidi na vykoupené a zatracené,
už planula jasná oblaka. Někdo z nás určitě cítil, že město se
pomalu blíží k oné záti, ke žhnoucímu ohni, k dýmu z hořící-
ho dehtu, k prachu z rozdrčených cihel, k tlomkám rozbitých

kamenů, ohroženému plátnu, spálenému hedvábí, roztrhanému
papíru, praskajícímu dřevu, rozpadajícímu se mramoru, rozta-
vené mědi. Pani Bierensteinová vzala do ruky modrou vstupu-
ku do Městského divadla, aby zjistila čísla sedadel, pan Kohn si
natáhl měkké rukavice ze žlutého semiše, a když vycházel z do-
mu, upravoval si sponky u manžet, Günter Hencke si prohlížel
obsah náprsní tašky, v níž se týpily fotografie krásných statistik
z představení *Lobengrin*, služebná Alberta Forstera cítila modrou
křídou nádobí z tmavého stříbra, Hanemann ukládal knihy na
dolní polici skříňe s prosklenými dvířky, Alfred Rotke s úlevou
pálil směnky nad plamenem zapalovače se známkem Berlína, Mar-
tin Retz podepisoval policijní formulář, a v neděli, kolem třetí
odpoledne, šplhaly Walmannovy dcery, Eva a Marie, v bílých
krajkových šatech, mávajících složenými parapíčky a přidržující si
klobouky, jež převracel slavný vítr vanoucí ze zálivu, s matkou po
písčité stezce s mnoha výmoly na travnaté svahy Bischofsbergu,
odkud byl krásný výhled na město.

A město jim leželo u nohou, tmavě hnědé, vrhající prasačka
otevřenými okny, spádající jemnou pavučinu z dýmu vznáše-
jícího se nad vysokými komíny ze zčernalých cihel. Buchar fir-
my Lehr z Drážďan těžce supěl v hloubi jámy starého vodního
příkopu, nad Náhorní bránou přelétával hejno holubů, a když
jme přimhouřili oči a zahleděli se na vzdálený obzor pronutý
věžemi svaté Kateřiny, malého a velkého Rathausu, kopuli syna-
gogy a zubatým obrysem svaté Trojice, viděli jsme za mlžným
oparem tmavý pruh moře, táhnoucí se od kosy k orlovským
útesům, a věděli jsme, že město tady bude navěky.

Flanel, plátno, hedvábí

28

„Paní Walmannová!“ volala neklidně pod oknem Liselotte Peltzová, drobná křehká žena s růžovým turbanem uvázaným nad čelem. „Co si máme vzít s sebou, neřikali, co si máme vzít s sebou?“ Její rádio stálo už několik dnů na polici jako hluchý ebontový sarkofág vedle suchých aster zasrčených do modré vázičky a fotografe manželka v uniformě Luftwaffe. A Elsa Walmannová odpovídala z pootvěřeného okna: „Jenom nejdležitější věci, paní Peltzová, jenom ty, nic víc, neberte žádné zbytečnosti,“ a když viděla, že se paní Peltzová otočila a zamířila ke dveřím na Lessingstrasse 14, kde kromě ní bydleli Schultzovi a Bierensteinovi, vstoupila do jídelny. U okna pan Walmann kolennem stlačoval kufr z veřovice, z něhož čouhaly rukávy flanelových košil. Na otomanu s vyššími čínskými vzory ležely hedvábné blůzy s krajkou a tlusté podkolenky z bílé ovčí vlny. „To přece není možné,“ povzdychla si paní Walmannová, ale nebylo jí ani, zda má na mysli neúspěšný manželův boj s kufrtem, nebo spíše nepořádek v pokoji, kde obvykle přijímala hosty u stolu z tmavého ořechu, na němž vždy stála křišťálová váza se světle červenou růží z hedvábného papíru.

Za oknem, na druhé straně ulice, šli Hardenbergovi s malým Erwinem, potom se zpoza stromů rozlil po nebi černý stín, všichni popadali k zemi těsně u plotu z železných prutů, vozík

s červenou dekou omotanou provázkem se převrátili do sněhu, stín s rachotem přeletěl nad střechami směrem k Zoppotu, vzdálené ozvěny výbuchů byly tlumené, jako by někdo rukou v měkké rukavici bušil do velké prázdné zavazovací sklenice, a když si pan Hardenberg přehodil přes rameno plátěný popruh připravený k podvozku, silný široký popruh, který večera dostal od strýce Kolwitzze ze stolašství, Erwin podpíchl vraky náklad. Pomalu vyrazili směrem ke Kronprinzallee.

Otočila se od okna.

Pan Walmann stahoval kufr řemenem: „Podívej se, co je s Hanemannem.“ Když otevřela dveře v prvním patře, Hanemann jen kývl hlavou. Už nebylo moc času. Syn Bierensteinových, který se ráno na chvíli zastavil u matky, říkal, že Rusové jsou skoro u bývalých polských hranic a nejspíš potáhnou podél moře na Zoppot, jednotky Volksturmu se stáhly z okraje Gutenbergova lesa, Müggau a Pietzkendorfu k Langfuhnu, našťastí je alespoň Adolf Hitlerstrasse zatím průjezdná, je možné jít po Kronprinzallee podél tramvajových kolejí, potom na viadukt nad vlečkou a rovně po Ostseestrasse do Neufährwasseru, u vlnolamu kotví obchodní loď z Wlhelmshavenu, možná se jí podaří dostat na palubu...

Paní Walmannová to všechno poslouchala s klidem, přestože měl mladý Axer Bierenstein na uniformě skvrny od vápna a v očích se mu zračil strach. Skla v oknech, která — i když na to měla služebnou — tolikrát myla vlastníma rukama, drncela ozvěnami výbuchů a už nebylo možné poznat, z které strany města silící hluk přichází — od Schidlitzu, nebo to snad bylo blíže — a proč je tupé dunění každou chvíli přerušováno těžkým rachotem salvy (Axer říkal, že to asi bude Prinz Eugen, bráncí Gotehafen a ostřelující kopce ze zálivu). Každých pár minut, úplně nížko, těsně nad velkou brázou, přelétávaly — po třech, po šesti — letouny s bílými číslci na trup, lidé jdoucí směrem ke Kronprinzallee se schovávali za kameny stromů a cihlové sloupky plotů, ale výstřely — dlouhé dávky z palubních kulometů — rachotily někde dál, nejspíš za Osovou, tam, odkud se zdálo, že dunění přichází nejrychleji, i když na obloze nad katedrálou nebylo vidět žádný dým, pouze občas se nad parkem objevily, v ostrém slunci takřka neviditelné, zelené dýmovnice vystřelované někde od točny.

29

Takže paní Walmanová všechno sledovala s klidem (přece její srdce se při každém výbuchu skoro zastavilo), protože přece věděla, že díky bratrovi (Franz Erhardt už přes rok pracoval v kanceláři senátu) určitě dostanou „bílou kartu“ na loď Friedrich Bernhoff. V Neufährwasserru musejí být nejspoději kolem šestě...

„Pane Hanemanné,“ říkala s rukou na klíce, „pospěšte si. A vezměte si ten teplý plášť, no, ten s kožešinovým límcem, rádím vám dobře.“ Hanemann na okamžik zvedl hlavu od otevřeného kufříku, v němž kromě lahvičky kolnské, obvrzů, tlustého svetrů s límečkem a ručníku ležel malý balíček z voskovaného papíru: „Jděte už dolů, děti mají strach.“

Ty děti! Kolikrát jim říkala, aby nevycházel z domu. Jak však mohla uhlídat dvě rozpustilé holčičky, které v šedivých kabátčích běhaly po schodech v předstíni a každou chvíli utíkaly do zahrady, potom se vracely celé rozehřáté s bílým obláčkem u pusy: „Mutti, je nám horko.“ „No tak!“ odpovídala netrpělivě. „Proč pořád lítáte, máte sedět dole, v prádelně, můžete si přece hrát s klubičky. Nebo aspoň zamete chodbu.“ Ale děvčata neposlouchala. Neustále chodila k plotu a volala na děti u vozů, z nichž přetékal peřiny: „Gerdo, Fritz, už jdete?“, a potom hrdě hlásila: „My už taky půjdeme,“ a pobíhala po dvorku, hávšak neměla v úmyslu opustit stříšku verandy a jen shazovala tlapku bílé koule ze zasněžených tašek na chodník.

Smích Marie a Evy... Ani otec je nedokázal zabnat do domu. Když letadlo s bílými číslicemi na trupu přelétávalo nad domem, tak nízko, že se břichem skoro dotýkalo vrcholku velké břížy rostoucí v koutě dvorku, a lidé na ulici se ve směřujících polohách tiskli ke zdem, aby se ukryli pod kamenými římsami, Marie a Eva jen na chvíli přerušily hru za řadou tří a s hlavami obřádcenými vzhůru pozorovaly tmavý obrys mizící za střechami, protože jak dlouho se mohou bát, a letadla přece nikomu nic špatného neudělala. „Okamžitě se vraťte!“ volala na ně matka, když utichl jakot sthačky, ale dívky, které v jejím hlase cítily něco měkkého, předstíraly, že neslyší, a jen se v úkrytu za trinitými větvemi potichu smály kousku, který vyvedly Mutti. „Bože,“ kroutila hlavou, „možná bude lepší, když je zavřu do druhého pokoje.“ Ale hned si uvědomila, že by to byla hloupost, protože

30

všechny dveře musí být dnes otevřené, tak, aby každý — když se něco stane — mohl okamžitě vyběhnout ven. „Mutti, je nám horko. Můžeme si sundat kabátky?“ volaly dívky zpoza plotu. „Opovzete se! Domů!“ křičela z okna, protože jim našel, aby si oblékly svetry z ovčí vlny, letní kabátky z modrého gabardénu, a na to všechno zimní pláště s králíčím kožíškem na límci. Vždyť mořská mlha je, zvláště nyní — jak říkal Franz — strašně nebezpečná, stačí ztrátit teplo... Proto ta vlna, gabardén a šedivé sukno... Horší to bylo s botami, ani ty s kožešinou, v nichž děvčata běhala po zahradě, nebyly vhodné na delší cestu, a botičky ze žluté kůže s přezkami, vyložené hrubou plstí, kotníčkové, zůstaly u ševce Biersta — kde je jim teď konec? — protože nákladník Friedrich-Allee dělostřelecký granát a všichni na Lessingstrasse potom mluvili o tom, co se stalo.

Trochu se uklidnila, když se holčičky schovaly v chodbě a něco si s chichotem šepaly. Chtěla být sama, přišlo to nehorší, začal jí vadit i Alfred. Takže jen tise řekla: „Nechceš jít do kuchyně?“ Odešel s otevřeným kufrem a opatrně za sebou zavřel dveře.

Stála uprostřed pokoje před skříní se zrcadlem, kterou koupili pár dnů po svatbě v Müllerově obchodě na Breitgasse, a při pohledu na svou sinalou tvář prudce otevřela všechny troje dveře. Záblesk odráženého světa zmizel pod rámcem z ořechového dřeva.

Ve skříní, vlevo, na policích z tmavého dřeva ležely bílé a modré ručníky, pod nimi prostěradla a povlaky, ještě níže plátěné, kretónové a bavlněné blůzky složené do komínku vyplňovaly prostor vonící škrobem a suchým dřevem. A v rohu pokoje, na podlaze u okna, už čekal rozprostřený povlak z pevného, hustě tkaného plátna, dvojitý, s plechovými knoflíky obřádcenými mi látkou, velký červený povlak, do nějž teď bylo třeba vložit jen nová se zatájeným dechem strčila ruku mezi chladné bílé plátno, křehký květovaný kretón, měkký flanel, jemnou bavlnu, a namatávala drobné rozdíly, jichž si nikdy nevyšimla, protože teď, když si klekla před nejnižší polici, měla pocit, že může neomylně a se zavřenýma očima poznat podle měkkosti látky, pevnosti vazby, podle hladkosti nití, která blůzka patří Evě, která Marii,

31

kteřá prostěradla jsou z jejich manželské postele a která z postelí dčvčat. Brala do prstů naškrobené okraje, vsouvala ruku až po rameno mezi prostěradla, a tehdy se v růžku zvednutého okraje vyšívala ještě babička Anna — velké „W“, podobající se stopě kuřecího pařátu namočeného do fialového inkoustu.

Všechno vonělo suchým jedlovým dřevem, protože skříně, i když vypadala jako z ořechového dřeva, vůbec nebyla ořechová, její stěny polepili žlutohnědou ořechovou dýhou v Blombergu, v dílně Johanna Kneippa (černý název firmy byl na vnitřní straně dveří). Prostěradla voněla jemnou, suchou jedlovou vůní, a paní Walmanová, která musela zadržovat slzy, pohladila hebké plátno, trochu seprané a třepící se na několika místech na okrajích malými nitkami.

Ale teď už nebyl čas na skládání povlaků, nuční vyhlazování naškrobených prostěradel, teď bylo zapotřebí z rovných kominůk vytáhnout to nejnntnější a hodit na červený povlak rozprostřený pod oknem. A prsty, dotýkající se okrajů prostěradel a blůz, stále válaly... Takže paní Walmanová sáhla do druhé části skříně, aby ještě na okamžik oddálila tu hroznou chvíli, tam, kde na dřevěných věšácích s drátěnými háčky visely její sukně a pláště, a pláště a obleky jejího manžela. „Vezměte si jen to nejnntnější...“ Samozřejmě, věděla, že to jinak nejde. Co ale budou dělat, když v Hamburku, tam, kde stojí dům tety Heidi a strýce Siegfrieda, u nichž se měli zastavit cestou do Hannoveru, najdou pouze trosky zasypané sněhem? (Hamburk přece také bombardovali.) Alfred by si měl obléct svúj dlouhý poštovní plášť s kovovými knoflíky, protože každý ví, že v uniformě je všechno snazší. Ale co ona? Vzala do ruky svúj tmavě červený plášť s rudým kožíškem na límci, ten, který koupili u Hartmanna na Langgasse, vzala si právě tento plášť, i když druhý, tmavě modrý s perlovými knoflíky, který visel vedle, byl mnohem teplejší, ale ten tmavě modrý vypadal mnohem hůř. Ovšem najednou si se strachem vzpomněla na tanky, které už přijely do Dirschau, na to, co tamti dělají ženám, takže rychle vzala nejstarší tmavě šedé paletu, to po babičce Henriette, zničené a příliš volné paletu z hrubé látky, které dlouhá léta leželo na dně skříně — ano, to vypelichané paletu se zalátanými rukávy, jaké už dávno nikdo nenasí, bude nejlepší... Pohodila hlavou: „Bože, co to dělám?

Čeho se bojím? Vždyť už dneska večer budeme daleko od Danzigu, na moři, Franz říkal, že do Hamburku je to jen několik dnů plavby...“

Prudkým trhnutím vytáhla zpod prostěradel Mariinu košili z teplého flanelu a hodila jí na červenou plachtu.

Rákosí

34 V pět šli rychle po viaduktu vedle nádraží v Langfuhru, se sklopenými hlavami, vysoko nad nimi, na tmavé obloze nad mostem ní konstruční s táhlým svistem létaly směrem k letišti granátů vystřelované z Emauz nebo Schidlitzu, kde už stála — jak ráno říkal Axer Bierenstein — ruská baterie bombardující západní okraj čtvrti. Chtěli projít pod mostem na Schwarzer Weg, potom po Marienstrasse na Max-Halbe-Platz a dál k tramvajovým kolejím na Ostseestrasse, ale mělo to teď vřbec nějaký smysl? Domy v okolí náměstí hořely bílým jasným plamenem, takřka bez dýmu, vítr si nad střechami pohrával s mihotajícími cáry — možná hořícími záclonami vytrženými z oken průvanem, možná listy papíru létajícími ve vírech jisker. Paní Walmannová, v rozepnutém plášti, v kožšinové čepici připnuté zezadu k vlasům stříbrnou sponkou, s batohem na zádech, vedla Evu a Mariti; několik kroků před nimi šel pan Walmann s vakem přes rameno a tlačil železný vozík se skřipajícími zarezými osami. Vždy když kola poskočila na nerovnostech zledovatělého chodníku, kuř se žluté kůže, připevněný k podvozku koženými řemeny, se nakláněl na tu či onu stranu. Vpravo, dole, za zábradlím viaduktu, na prázdné ploše u nádraží se narůžověle leskly koleje vedoucí z Danzigu do Zoppotu. U rampy, vedle černého trychtýře, třetelo ze země několik vytrhaných kolejí. O pár metrů dále

na perónu vedlejší koleje dohořival kalným, žhnoucím světlem nákladák Todt.

Hanemann se rozhlédl, ale lidé, kteří šli po mostě, ještě nebyli tamti — ověšení balíky a kuřly šli rychle, klopýřali o sněhové hroudy. Děveča Walmannova krácela v tichosti, sotva odpovědala na šeptem kladené otázky matky, která se starala o její chnohy ve vrzajících, ještě nerozchozených botkách a už potřetí nebo počtvrté, když zastavily, aby si na chvíli odpočinuly, jim pod krkem upravovala vláčné šály. „Ale nám je horko!“ protestovala Marie. Ale teprve za viaduktem, když se ocitly mezi domy na Magdeburger Strasse a oheň nad centrem Langfuhru zmizel za tmavými masivy nepoškozených domů, vyděšené pohledem na záři vlnící se nad stíechami jako těžká, vlhká pavučina, se přitiskly k matce — a paní Walmannová se najednou rozplakala.

Šla s přítulnými holčičkami a slzy jí kamlly po tvářích. Ještě že se Alfred, zcela zaujatý pochodem v hlubokém sněhu pokrývajícím chodník, neotočil. Viděla jeho sbrbená záda, houpačící se černý vak, připevněný na zádech řemeny ze starého batohu, který pamatoval ještě velkou válku a boje u Sommy. V hloubi ztemnělé ulice, pod tetelící se září, která nevrhala stín — tak byla na východní straně obloha kalná, pulzující bledou, nemocnou, růžovou barvou —, pod černými zdmi domů, v nichž se nesvítilo (jen v několika sklepních okenkách se mihotaly plamínky petrolejových lamp), kráčely tmavé postavy ověšené zavazadly, vlékoucí za sebou na železných saních balíky ovázané šňurami a dárty, a to všechno mlčky táhlo pod zářícím nebem směrem k Brösenu a Neufährwasseru, tam, kde u vlnolamu měly čekat obchodní lodě. Ale když přišli do aleje s tramvajovými kolejemi, která vedla přímo k moři, otevřel se před nimi pohled na zářící sloup ohně stoupaající k nebi. Zastavili na ušlapaném sněhu a Hanemann přistoupil k panu Walmannovi: „Jeřábý?“ Pan Walmann věže bydljel jeho bratr, takže si jen upravil řemeny a zamručel: „To jsou asi sklady v Neufährwasseru,“ což znamenalo, že se děje něco mnohem horšího, než kdyby hořely jeřáby, protože teď je stíleci z pahorků Müggau tak mají celou západní část přístavu jako na dlani a je jen otázkou času, než začnou pálit z bočních

ulici u Weichselmünde a ostrova Holm na východní okraj Bröse-
nu, les a potom na Westerplatte.

Ale to pan Walmann ani Hanemann neřekli nahlas, protože
nebyl důvod; museli se co nejrychleji dostat do přístavu, i kdyby
vypuklo to nejhorší; nebylo o čem mluvit, už proto, že se děva-
ta při pohledu na vzdálený požár nad střechami Neufährwassenu
vzpamatovala z prvního úleku, jako by jim zářící stuba, podpira-
jící nebe rudým žářem, připadala méně strašná než tmavé ulice
u viaduktu, kde domy, v nichž nesvítilo žádné okno, uzavíraly
prostor ze všech stran.

36 Vyrázili tedy po zledovatělé silnici a dívali se více pod nohy
než na děsivé světlo nad přístavem, a po celé aleji, dále a blí-
že, za nimi i před nimi, bylo vidět černé skupinky stejných
poutníků, kteří opatrně našlapovali na kluzkém sněhu, opírali
se o hole, deštníky, bambusové lyžařské hole, klacky narýchlo
připravené k cestě, a nad nimi, nahoře, vysoko, vysoko, tma
monotonně opakovala svišt přelétávajících granátů, které
dopadaly na zasněžené letiště, ohraničené ze severu lesem
v Gletkau. Nad rovinou mezi Langföhrem a Olivou se valila
mohutná oblaka dýmu, zespodu osvětlená vzdálenými požáry,
jako by se v plamenech ocitl nejen východní okraj Zoppotu,
ale samotný Gottenhafen.

Za křižovatkou, vedle vodovodů, se panu Walmannovi po-
darilo zastavit jeden z nákladků jedoucích k moři z dílen Hintz
& Weber na Hochstrissu, a Hanemann, který teď stál za kabi-
nou velkého merzbachu, sledoval škvírou v plandající plachtě
přibližující se tetelení ohně nad přístavem. Paní Walmannová,
schoulená v rohu korby, hleděla po vlasech Marii. Pan Walmann,
ztrácející se ve tmě, k sobě tiskl Evu. Starý merzbach nadška-
koval na zmrzlých kolejích vyjetých ve sněhu, a tak se každou
chvilí museli chytat železných prutů držících pleskající celtovi-
nu. A pak najednou vjeli na ulici osvětlenou těpetavými jazyky
ohně, stíny holých stromů pluly po zledovatělé vozovce, vpravo
stoupaly plameny ze střechy rozložené výbuchem.

Záblesky — mňohotavé a znepokojivé — způsobilý, že Hane-
mann nedokázal určit, kde se to vlastně ocitl. Nějaká dlouhá
novogotická stavba se přemísťla za stromy, zableskla se okna
zářící rudými odrazy ohně, za rohem si všiml nejbýbného
monolitu zasaženého tanku s otevřeným poklopem ve věži. Vůz

prudce přibzdil, aby se vyhnul dřevěným truhlám rozházeným
po silnici, potom pod koly zaskřípaly mosazné nábojnice, vjeli
doprostřed davu, který se před maskou nákladáku pomalu ro-
týč, uvízlí mezi ranci, kufry, plechovými krabicemi, jimiž byla
zasypána celá silnice. Obtěžkami lidé stáli takřka na celém pro-
stranství u vjezdu do přístavu, a přestože se na několika místech
lesky bajonety nasazené na hlavních pušek četníků, ani žlutý
formulář s razítky, jímž šofér mával před obličejem důstojníka
v dlouhém plášti, s trubkou na hrudi, nikoho nezajímal. Nikdo
se nemohl pohnout z místa, taková byla tláčenice mezi cihlovou
zdí a skladištěm, v jehož půlkulaté střechě z mléčného skla se
černaly otvory po střepinách.

Hanemann konečnou očekával, že to bude daleko horší
— panika, dětský pláč, ženský křik —, ale zatím se dav, který
viděl škvírou v plachtě, nehýbal a mlčel. A někde vpředu muselo
být nábřeží, Hanemann však neviděl obrys Bernhoffu.

37 Řidič se vyklonil z okna: „Músím odjet!“, takže seskočili do
sněhu, aby pomohli paní Walmannové, která jim shora podala
děvčata, vyděšená spíše pohledem na dav než plápoláním ohně,
tančícího miliony jisker nad rozbitou střechou na druhé straně
ulice. Zápach hořící nafty, smšžený s vůní sazí, dráždivý a mdlý,
způsobil, že si okamžitě prsty ve vlněných rukavičkách zapa-
ztratil, „takže se k ní přitiskly a chytily ji za plášť. „Alfede,
zjistí, jak dlouho tady budeme čekat.“ Pan Walmann vyrázil
k bráně, Hanemann ho však zastavil: „Zůstaňte s nimi.“ Pro-
tlačil se zmrzlým davem k důstojníkovi s trubkou na hrudi,
ale dozvěděl se jen, že Bernhoff dnes určitě do přístavu nepři-
pluje (evakuování budou převáženi na palubu obchodní lodě
remorkéry). Bezděčně zamumlal: „Ale to bude trvat strašně
dlouho!“ Důstojník se na něj ani nepodíval: „Pořád lepší, než
kdyby Bernhoff připlul sem do kanálu a...“ Takže to může trvat
několik hodin? Paní Walmannová se vylekala. Ale spoň že děvča-
ta byla teple oblečená, ale stát tady, v tom mrazu, v ušlapaném
sněhu lepiším se na boty?

Jediné, co mohli udělat, bylo najít místo na nakládací rampě
skladiště, pod plechovou stříškou, tam, kde na betonové zemi
neležel snh, takže se usadili mezi lidmi zabalenými do dek

a kožichů, tak, aby se dívky mohly posadit na kufr a zády se opřít o ramec. Ale šepot ženy v rudém kožichu, která se vedle nich, se široce otevřenýma očima zírajícíma do ohně na druhé straně ulice, začala modlit, Evu a Marii tak vyděsil, že se k sobě přihulil jako dva vrabčáci chvějící se zimou. Teprve teď, v mrazivém vzduchu, který štípal do tváří a z úst vyháňal bílé obláčky, se začaly bát. Paní Walmannová je objala, ale to bylo všechno, co mohla udělat. Pan Walmann je pohladil po zádech, a potom — přestože ještě nikdo neměl hlad — vytáhl z kapsy dva krajíce zabalené do žlutého papíru. Děvčata začala přežvýkovat hořkou žitnou hmotu a pomalu se vzpamatovávala. Paní Walmannová mu za tento spásný nápad pohladila ruku.

38 Hanemann se zase protlačil mezi lidmi sedícími u zdi a pře-kráčoval lepenkové kufry, batohy, balíky s ložním prádlem, konce rampy, odkud bylo vidět černý obrys druhého břehu kanálu, ale když se snažil ve tmě za vlnolamem zahlédnout nějaký pohyb, vzduch se zachvěl a rachot praskajícího šrapnelu se smísil s řinčením rozbitého skla. Dav na prostranství se zavlhl, ale spíše ho vystrašil křik zraněné ženy než ohlušující rachot výbuchů, které se dlouze rozléhaly nad kanálem. Děšť stře-pin zašleštil o vodní hladinu a zacinkal na skleněné stře-še skladiště. Děvčata pronikavě křičela při pohledu na černou rozmazanou stopu ve sněhu, několik metrů od rampy, která se táhla za nohou ženy vlečené matkou volající o pomoc. Paní Walmannová je ukryla v náručí a otec zakryl ranceem, ale ony, zachumlané do matčina pláště, pořád křičely, ohlušené výbu-chy, svistotem letícího železa, praskáním střechy tihané střepinami. Šrapnely, jeden za druhým, rozjasňovaly oblohu nad věží správy přístavu.

Granáty zatím létaly jinde, netrefovaly sviží cíl, ale v daleko-hledech pozorovatelů na pahorcích Müggau ony drobné záblesky, objevující se na stupnici mezi číslicemi 5 a 10, ony záblesky neslýšitelně rozkvetající nad budovami skladišť a konstrukcemi jeřábů v Neufluhwasseru (ozvěna výbuchů dolétala na pahorky až po několika vteřinách), už reagovaly na poveli; mířidla houf-nic rozmístěných na Zigankenbergu se posouvala o jeden, o dva milimetry vlevo, tak, aby další granáty podávané nabíječi už za-sáhly přímo střechy vpravo od požáru.

Lidé na prostranství mezi cihlovou zdí a rampou zalézali pod plechové vagonky, ukryvali se pod železnými sloupy jeřábového mostu, preskakovali ležící a utkali k bráně, ale každou chvíli něčí bolestivý křik pronikal vřavou a hřmotem výbuchů, něčí tělo, tažené po sněhu, za sebou zanechávalo černou stopu. Uprostřed prostranství, vedle kolejí, tam, kde bylo najednou úplně prázdné, kolem rozházeného otevřeného kufru, z něhož vítr vytáhal mušelmové cáry nočních košil, poskakovaly hroudy sněhu rozbité střepinami. Potom se najednou rozhostilo ticho. Kdosi se schovával za sloupem jeřábového mostu a zalýkal se plácem. Tiskl si nepřirozeně vykroutěnou nohu. Někdo opatrně volal: „Günterel Günterel Kde jsi? Pojď ke mně, už nemůžu, vezmi mě odsud...“ Ale černé schoulené postavy stále ležely na sněhu, nikdo nevěřil, že je už konec, i když to vypadalo, že tam-ti z Zigankenbergu zatím přerušili svou práci — možná právě přesunovali mířidla z cíle 102 na už ostřelovaný cíl 104 v Neu Schortlandu — takže nastalo úplné ticho, jen z ulice hučely plameny v desítkách oken novogotické budovy. Potom v tomto křehkém tichu — volání, hlasy, šepot, ženský hlas: „Pane Hanemann, není vám nic?“ A když z konce rampy přišla odpověď: „Všechno je v pořádku, paní Walmannová“ — matka Evy a Marie, dosud schoulených mezi oblečením, si s úlevou oddycho-la: „Vraťte se k nám, už tam tak nestůjte.“ V těch slovech bylo káralení, ale když vyrazili po opuštěné rampě poseté rozházenými kufry a truhlami za Walmannovými, něco se pohnulo ve tmě nad hladinou, něco vlevo za plovoucím jeřáben problemsko kousek od trati, nějaký obrys, černější než nebe, se přesunul za světlem vlnolamu a Hanemann pochopil, že to je jeden z remorkérů vra-cejících se od Bernhoffu...

39 Takže když seskakoval, zavolal směrem k železným dveřím: „Paní Walmannová, rychle!“ A ona, jakmile uslyšela jeho změně-ný hlas, ihned pochopila, že musí okamžitě jednat, že je zapo-třebí vzít vyděšené holčičky, popohnat manžela zvedajícího kufr a rance, běžet na nábreží, protože nebyla sama, kdo v Haneman-nově hlase slyšel naději, protože v tom zmíněném hlase, který zněl na opuštěném prostranství mezi cihlovou zdí a skladištěm, slyšeli naději také ostatní a teď, když vycházeli zpoza betonové rampy, černé postavy ověšené rančí vyběhly směrem k nábreží.

Paní Walmannová však byla rychlejší, už se blížila k dřevěnému můstku, už stoupala po dřevěných schůdkách, už se držela spolu s děvčaty dřevěného sloupu, aby je nikdo nemohl shodit do vody, a Walmann se k nim připojil, přehodil přes zábradlí rance a uklouzl na dřevěné podlaže vonící ušlapaným sněhem, pryskyřicí a vlhkým lanovím.

Za okamžik k můstku přibhali i ostatní, ale důstojník s trubkou na hrudi zvedl pistoli a vystřelil do vzduchu. Tlačící se dav znehybněl. „Vezměte si svoje věci!“ volala z můstku paní Walmannová, když si uvědomila, že při úprku zapomněla na Hanemannův kufřík. „Ještě to stihnete!“ Hanemann, mechanický, hnán teplotou slou jejího hlasu, vyrazil k rampě, došel ke schůdkům...

Když postavil nohu na první schod, vlevo, nad vysokým jeřábem se zablesklo a exploze dělostřeleckého granátu protřela vzduch, stěpiiny posely černou hladinu přisaviště. Úlomky železa zařinčely na plechové střeše nad rampou a na střeše haly. Rozspalo se sklo. Hanemann sklopil hlavu a přitiskl se ke zdi. Remorkér se už blížil k můstku. Na druhé straně kanálu začala hořet cisterna. Oheň, plápolající purpurovým jasnem, se odrážel ve vodě rtuťovitým leskem a teply vzduch čpící nařtou mu zavanul do obličje. V okolí haly bylo jasno jako ve dne. Plameny z druhého břehu osvětlovaly část nábřeží za skladištěm. Hanemann přimhouřil oči. Koleje? Výhybky? Rákosí? Lešení? Na nábřeží porostlém rákosím zahlédl vrak malé lodi podepřený lešením z trámů. Světlo z druhého břehu se vzeplalo vysoko k nebi, nanudlé chocholy rákosových stvolů obrůstajících trup se rozjasnilly červení ohně...

A pak na rezavějším trupu, který osvětlovaly plameny, Hanemann uviděl přemalovaný nápis *Stern*. V srdci ucítil bodnutí — nebylo to nic velkého, lehký dotyk ledovou jehlou, ale ten jemný, studený dotyk se rozlil v hrudi jako dusivá vlha horka. „Pane Hanemann, co to tam děláte, proboha pospěšte si!“ křičela paní Walmannová z můstku. Vzal svůj kufřík, ale šel pomalu, krok za krokem, a přitom stále cítil v hrudi ten lehký dotyk chladu, který se v něm rozléval jako vřelá, bolestná vlha. Dav na můstku, ozářená oblaka dýmu z komína remorkéru, křik, pláč... Zbývalo ještě třicet kroků, dvacet... „Pane Hanemann, rychleji!“ křičela paní Walmannová. „Proboha, rychleji! Už odplouvá-

me!“ Ale když už byl Hanemann skoro u můstku, vlevo, někde straně blízko, nad střešou skladiště — záblesk...

Když otevřel oči, měl těsně u obličje něčí ruku oblepenou sněhem, tuhou, nepřirozeně vykroucenou, byl zmatený, takže se jen obrátil na záda a díval se zpod přivřených víček na černé hluboké nebo plné roztrhaných mraků, které se naklánělo na západ, na východ, na západ... Pomalu se zvedl, opřel o loket, přemohl bolest a podíval se směrem k můstku. Ale můstek už byl prázdný. Nevídel ani remorkér. Vodu kanálu rozvlnil vítr. Černé jeřábové mosty, koleje, převrácený vagoněk. Jen daleko, na druhé straně kanálu stále hořela zasazená cisterna. Nad jeřáby pomalu pluly planoucí světlice na padácích. Míhoání. Tiché červánky. Klikaté stíny na sněhu. Hučení ohně. Vzdálené výstřely. Odkud? Z Müggau? Ozvěna? Vítr hnal po sněhu dětskou čepici z králíčí kožešiny.

K nábřeží připlouvaly další remorkéry; dav vylézal ze svých skryší pod jeřáby a proudil na můstek, ale Hanemann seděl na rampě, opřený zády o zed' skladiště, a všechno sledoval jako přes okno z mléčného skla. Necítil ani chlad, který se pomalu zmocňoval zad, protože v jeho hrudi se pořád ozývala ta zvláštní, bolestná vlha horka smíšená se zimomřivým třásem.

Kolem desáté ho v tomto stavu našel poručík Remetz z káráren na Hochstriesu, který služebním mercedesem přivezl do přisaviště svou manželku a dceru, aby mohly motorovým člunem přistavní strážce odplout k Bernhoffu. Měly dobrou „bílou kartu“ podepsanou samotným plukovníkem Vossem. Ale Hanemann s nimi do člunu nenastoupil, přestože mu to Remetz nabízel a přesvědčoval ho. Tělo začalo tuhnout v příjemné otupělosti, bolest se postupně vytrácela. Vzpomněl si na své zavazadlo, z malého kufříku však zůstalo jen pár cárů ohrořelé žluté kůže. Na celém prostranství ležely rozsypané rance, balíky, truhly, rozlázané kusy oděvů, ohořelé zbytky mokrého papíru.

V jedenáct ho černé auto s vojenskou poznávací značkou odvezlo na Lessingstrasse 17. Poručík Remetz si myslěl, že se vracejí pro něco cenného, co si Hanemann nestihl vzít z bytu, a určitě se bude chtít zítva ještě jednou pokusit dostat na palubu nějaké velké lodě. Když přijeli k bráně, v domech po obou stranách ulice už nesvítilo ani jedno okno. Jen nad

Langföhrem pluly mraky, jasnější než nebe. Hořel střed města
a asi i nádraží.

Remetz slíbil, že se stavi ráno, nejpozději v osm, ale černé
auto s poznávací značkou kasáren na Hochstrassu před dům na
Lessingstrasse 17 už nikdy nepřišlo.

Křehkost

Když minul bránu, zdálo se mu, že v jednom okně u Bieren-
steinových zahlédl světlo. Zahnul za řadou tují a otevřel těžké
dveře.

Se zapálenou sirkou pálicí prsty vstoupil do před síně, na
železné rohoži si bezděčně oklepal boty od sněhu, ale když stru-
dená temnota zhasila žlutý plamen, došlo mu, že sem přišel jen
proto, aby uklidnil své srdce něčím, co už nemělo žádný smysl.
Světlo?

Chtěl se vrátit na dvorek a stezkou mezi tujími odejít zpát-
ky domů, na Lessingstrasse 17, a určitě by to udělal, kdyby mu
v mysli nevytanula vzpomínka na bílé prostranství mezi skladiš-
tům a cihlovou zdí v Neufährwasseru. Čáry papíru, černé stopy
ve sněhu, mústek, kufrů, dav, kusy oděvů, křík, měkký hlas paní
Walmanové... Ten obraz ho zadřel, tady, na schodech, v tem-
né předsiní, u oválného okna, jehož barevná skla se leskla sla-
bým světlem záře nad Langföhrem. Byt Schulzových? Vpravo?

Znovu škrtl vlhkou zápalkou o hřebet krabičky, podařilo se,
růžovou mušlí dlaně zakryl sirkou a plamínkem osvětlil hnědý
závěs. Tmavé lakované dveře. Po květinovém ornamentu dubo-
vých zárubní pluly třípytivé odlesky. Nahoře se, z dlouhých stínů
plazících se po zdi, vynořil štukový basreléf Panny Marie sedící
s dítětem v listí olivovníku.

Ale to, co uviděl... Na dveřích Schultzových, těsně u zárubně — hubboko zasazené rány, zámek s velkou klikou, lesknoucí se ohnutý plech, čerstvě jasně zlaté škrábance, černé stopy po úderech, jako by se někdo pokoušel nožem prorazit mosaz. Takže už jsou tady, už přišli, takže když on stál tam, na nábržeji v Neufährwassenu, už byli tady, už v hrobovém tichu vylamovali mosazné obložení zárubní, už zkoušeli pevnost kovové kliky, a potom vyrazili dveře a vpadli dovnitř, jen tak tak, že neupadli na kluzkém linoleu s bíložlutým šachovnicovým vzorem. Chžel odejít, aby neviděl otevřené skříně, z nichž vyráhlí poskládané prádlo, zásuvky rozházené uprostřed pokoje, aby neviděl bláto rozmazané po koberci, hrušky tajícího sněhu.

Ale vzpomněl si na Schultzovy... Odešli odtud v poledne, viděl je odbočovat v Kronprinzallee za kaštaný. Malý batůžek na Günterových zádech. Vozík. Děvěčný kuf. Červený klobouk paní Schultzové. Otočila se. Kráský pohled na dům. Položil ruku na kliku: dveře se lehce prohnutí. Předšíň. Tmavě červená portiera. Světlá tapeta na zdech. Stíny. Zápalka zhasla, šel pohmatu do kuchyně, něco mu křupalo pod podrážkami, z hlubin tmavého pokoje se náhle vynořil jasnější obdélník okna rozděleného uprostřed křížem rámu, znovu sáhl po zápale.

Zlutý plamínek se zachvěl zasazen mlžným oparem dectnu, stíny, které vystoupily z nábytku, se pohnuly a za okamžik, jakmile se úzká stužka ohně vyšplhala výše, spatřil kuchyni Schultzových, v níž nikdy nebyl, ale kterou přesto dobře znal. Viděl ji už tolikrát, protože když procházel zahradou, spatřil v okně v prvním patře na Lessingstrasse 17 bílý strop a Rosu Schultzovou, mluvící s manželem nebo neslyšně křičící na Güntera, chlapce s teplejma očima, který jí poslušně sledoval, i když určitě celou dobu myslel jen na to, jak co nerychleji — aniž by se jí chtěl nějak dotknout — zmizet do svého pokoje, kde — Hanemann to občas zahlédl — visel pod stropem na nítích lepenkový model Heinckela III. Teď stál ve dveřích do kuchyně a díval se na stůl pokrytý voskovaným ubrusem, obdélníkový kuchyňský stůl pokrytý zelenohnědým voskovaným ubrusem, potřhaným ubrusem, cáry voskovaného plátna visely ze stolu, na podlaze byly rozsypané bílé střepy talířů, šálků, podšálků, misek, mís... Jako kouřsky rozdrčeného ledu...

Pokud ještě před okamžikem cítil odpor a nenávisť k těm, kteří vyráželi dveře, vyrahovali ze skříní prádlo, párali polstrovaní nábytku při hledání zašitého zlata, teď ho dostihl horší pocit, mnohem bolestnější. Slova a gesta, jež kdysi nechtěl znát, se na jednu složila v odpuzující celek. Nemohl tomu uvěřit...

Proč by jinak tamti, kteří hledali v opuštěných domech zlato, stříbro, prstены, křížky, řetízky, brože, náhrdelníky, stříbrné lžičky, cukřenky, mince, psací stroje, plnicí pera, proč by měli rozbiřet to zrcadlo v dubovém rámu, proč by měli strhávat tu portiéru se světlými třásněmi, řezat nožem čajovou tapetu? Zapálili svíčku, kterou našel na parapetu, ale všude — v kuchyni, v předšíni, ve velkém pokoji — viděl rozcupované závěsy, desky stolu poškrábané nějakým ostrým předmětem, rozbitá skleněná dvířka komody, rozervané přehozy, roztrhané polštáře, rozřezané deky, pošlapané ručníky, prostěradla polířá petrolejem, převrácené vázy, potřhané záclony. To vůbec nedávalo smysl. Možná že ti, kteří vyráželi dveře, se mstili za to, že nenašli žádné zlato, možná proto rozbili nádoby vyražené z kredence — ale vana? umyvadlo? rozmlácené obkládačky nad dřezem? rozbité lustry? Takové řádění vyžadovalo velkou trpělivost, fyzickou námahu... Tak proč tedy?

Zdvíhl potřhanou portiéru a vstoupil do velkého pokoje. Pod nohama mu něco zapraskalo, posvítíl si svíčkou. Na rozřezaném koberci se zaleskl bajonet Ericha Schultze, přehlídkový bajonet s orlí hlavíci, dlouhý bajonet ještě z dob velké války — ale zlomena zoubkovaná čepel ležela vedle rukojeti. Zvedl... Takže to nebyli oni? Takže to nebyli ti, kteří v opuštěných domech hledali porcelán, stříbrné servísy, byl to on, sám Erich Schultz, to jeho ruce rozbiřily porcelánové nádoby, to jeho podpatky rozšlápaly křehké sklo?...

Hanemann stál ve dveřích, díval se na poškrábaný nábytek, roztrhané tapety, a z každého círu čel to, co se tady odehrálo před několika hodinami: bajonet shazoval vyrovanané řady skleniček z police v kredenci, Erich Schultz otvíral zásuvky pod oknem, vyhazoval na podlahu talířky a mísy, podpatkem drtl křehký fajáns, ale nel ani to nestáčílo, takže převrátil židle, řezal do čalounění křesel — jemný svist třaného damašku, cinkot pružin, páráni plátna. Rosa Schultzová se ho snažila zastavit: „Vždyť se vrátíme! Nedělej to!“ — ale on se jen vyškubl z jejího

sevění a tupými údery dtil mahagonové ornamenty nad prosklenými dvířky kredence, rozbíjel křišťálové ozdoby na polici, vylamoval sloupky z čela komody. Paní Schulzová s Günterem v náručí stála ve dveřích a zoufale sledovala pohyby blyštivého bajonetu, ale on její slzy neviděl, odešel do předstíne a klidně, úder za úderem, kovovou hlavici rukojeti tloukl do zrcadla, dokud nepopraskalo roztočivými hvězdicovými útvary. Potom strhl portiéru a otevřel dveře do koupelny. Paní Schulzová se ho pokoušela odáhnout, ale on jen přidušeně vykřikl: „Nedostanou nic, rozumíš? Myslíš, že bych mohl bydlet v domě, kde se roztahoval ten východní dobytek? Přece bys nikdy nevězla do vany, ve které se koupalo nějaké polské hovořadlo se svou zavšivenou ženou. Uvidíš“ — začepal — „zavšíví všechno, vši budou úplně všude. Přece nebudeš jít z talířů, ze kterých žrali oni. Nic jim tady nenecháme, nic!“ — a šlapal po svých košilích z bílého plátna, roztahovaných kolem koše na prádlo, jako by chtěl rozdupat neviditelný hmyz, který už — úplně to viděl — hnázdl ve všech manžet a límečků.

46

Hanemann se brodil skleněnými střepy, procházel pokoji, nahlédl do koupelny, otevřel dveře na verandu a všude slyšel ten strašidelný šepot, břinkot tříštěného skla, pukání bílé glazury pod těžkým ostřím, slyšel prasknutí čepce zlomené o vanu, a potom se — plný znechucení a odporu — odvrátil, vyšel ven a podél tůjí se vrátil na Lessingstrasse 17. Čerstvý sníl vyběhl jeho stopy na chodníčku.

V bytě Schulzových zvedl průvan ze země peř z rozpáraných polštářů. Poletující pířka. Tichý šelest sněhu dopadajícího rozbívejícími okny na podlahu. Jinovatka. Na zdech Günterova pokoje svířily obdélníky po sundaných obrázcích. V kuchyňských kamnech se přesypával popel ze spálených fotografií. Roztrhaná záclona vlála jako vodní rostlina na dně řeky. Lustr zvonil v temnotě křišťálovými sklíčky. V rozpraskaném zrcadle se mihotal odraz záře nad Langfuhrem.

Stella

Onoho dne, pod okny, těsně za řadou tůjí, pár kroků od plotu z železných tyčí... Heinrich Mertenbach říkal, že on tam byl, tam, v bytě v prvním patře, určitě tam byl, celou dobu...

Za rozbřesku šli od Langfuhru, slunce zářilo nad letištními hangáry, vyhořelá tramvaj ležela napříč Kronprinzallee, černá, podobající se zuhelnatělé kleci na lišky, šli po kolejích v absolutním tichu, protože výbuchy nad Danzigem před svítáním ustaly, jako by obě strany — znavené nabíjením, mřením, palbou, čištěním hlavní, mazáním zámku — složily zbraně a čekaly, až den osvětlí rovinu zahalenou dýmem. Šli od Langfuhru, oni — Heinrich Mertenbach a August Walberg, a ona — Stella Lipschutová, všichni v uniformách. Toht úspěšných nařfou a olejem, klopyřali o pražce, potáceli se mezi kolejnicemi, padali do sněhu a vsítvali, neměli žádná zavazadla, jen brašny na plynové masky, v nichž nebyly masky, ale láhve z tlustého skla plné lékařského líhu, sundané na poslední chvíli z police v ordinaci doktora Darnhoffa na Brösener Weg 12, kdy žhavé plameny olizovaly okna a bylo třeba rychle utíkat. Takže utékli — oni, Heinrich a August — nejdříve po Magdeburger Strasse, potom po viaduktu nad nákladní rampou v Langfuhru, pak rovně prázdňnou Adolf-Hitler-Strasse, protože ti, kteří chtěli zmizet z města, odešli už v noci, takže teď přchali sami a teprve v záhybu Friedrich-Allée

47

se k nim připojila Stella, vysoká, s červeně kaštanovými vlasy staženými pod černou lodičkou.

Věděli, že pokud letadla znovu začnou útočit, právě letiště bude ostřelováno jako první, takže se oklikou vrátili na viadukt a potom zahnuli do Kronprinzallee, protože cítili, že se musejí držet ve vilových předměstích mezi tramvajovou linkou do Glettkau a Pelonker Strasse, pouze to tak cítili, protože všechno jim vrátilo před očima, domy na Kronprinzallee pluly na měkké sněhové vlně, mizely a zase se vynořovaly jako skály ze zpěných vod Rýna. Když procházeli kolem vyhořelé tramvaje, August upustil láhev — rozbila se na zledovatělé kolejnici, po sněhu se rozlila růžová skvrna vlhka, drželi se za ramena, Stella uprostřed, skoro mrtvá, v rozepnutém plášti, přiliš dlouhém, vláčeném sněhem. August říkal něco o chlapcích z Volkssturmu, které večera pověsili na Am Johannisbergu, ale odpověděli mu pouze výbuchem smíchu, a ona mu začala cpát snů do úst, odstříl ji a měl zlost, že nedokázal skrýt svůj strach, potom hrozili pěstmi a křičeli do nebe, ale žádné letadlo se neobjevilo, obloha nad Langfuhrem byla prázdná.

Vešli mezi první domy — dřevěné vily s čínskými stříškami, na nichž ležela silná vrstva sněhu. Udivilo je, že se něco takového mohlo stát ve středu města: domy byly neknuté, ani ta nejmenší stopa zatím nenanušíla panenskou bělobu pokrývající cestu — v tichosti se po ní vydali a ani necítili zimu lepicí se na boty. August pak povídal něco o matce, která zůstala v Königsbengu, ujišťoval ji, že se pro ni večs vrátí, ale kdy to vlastně je, to večs? „Nejvyšší čas!“ — řehal se Heinrich. Věděli, že tramvajové koleje je dovedou do Glettkau; jestli molo u gasthausu nezasáhla žádná bomba, možná se jim podaří nastoupit na některou z malých Westermannových lodí — Ariel, Merlin nebo Merkur —, které ještě večera převážely pasažéry na parník kovřící hluboko v zálivu. Takže v klidu, rovně, pevným krokem, držet se tramvajových kolejí. Ale najednou, v okamžiku, kdy další sněhová vlna vyzdvihla vily obrostlé břechtanem po levé straně Kronprinzallee a jiskřící prach spadl na tráče z větví javoru, se Heinrich zastavil, aby si uvědomil, co se vlastně stalo, proč se vily s lomenými střechami, prosklenými verandami a křehovými mansardami najednou proměnily v dlouhý plot z železných tyčí, s konci jako třepotavé plameny — teprve později pochopí,

že to je Lessingstrasse, krásná Lessingstrasse, tonoucí v tichu jen občas přerušovaném štěkotem kulomerů, které se ozývají odněkud zdaleka, až z morénových pahorků v Müggau nebo Kokoškeni.

Lessingstrasse? Přece se drželi kolejí... Heinrich si upravil lodičku. Uklidnil ho pohled na nenarušenou bělobu, po níž tiše našlapovali prázdnou ulicí, a silnice se prohýbala pod jejich botami, měkče jako prachová peřina na velké posteli rodičů, na níž v dětství, k velké nelibosti matky, skákal z vysoké komody a která se s jekotem pružin nejdříve hluboko propadla a potom ho vystřelovala vzhůru. Ted se silnice vlnila podobnou teplotou měkčnosti, boty vytlačovaly krásné bílé lemy na okrajích stop, na nichž pluly tůje, jalovce, černé smtky, vily z červených cihel, branky, plechové věžičky a vysoké ploty z železných tyčí. Síny, jinovatka, oheň, vzdálený matčin křik, oheň pohasínal, lesk ledu na okapech, ten oheň, který předevčirem najednou zaplavil byt Mertenbachových na Breitgasse — tak jasný, skoro bílý — protože nádobky s technickým lhem, které otec skladoval ve sklepe, pukaly a syčely v plamenech a žhavé jiskry létaly zamřížovaným okénkem na ulici, ten oheň už byl jen měkkou stopou temnoty pod víčky. Ted v tomto tichu, přerušovaném naneyšší stěhbou z pahorků, Heinrichovi připadalo všechno, k čemu došlo večera, jako nějaká fantasmagorická scéna ze staré knihy o velké válce, v níž slova Alsasko a Lotrinsko zřítla z trosk gotických písmen. Takže ten dům na Breitgasse už nestojí? Takže všechno shorelo? Vyšívaná děčka se Sofíiným monogramem, matčin sekretář, proutěné židle, otcovy lakýrky, penál s obrázkem orla, achátový kalamář, koberec, křesla z Thornu, portiéry, mahagonová kredenc, bambusová polička, housle, bílé a růžové nučňky, lampa se zeleným stínítkem, pohádky bratří Grimmů vázané v kůži, arabská krabička s šicími potřebami, popelňový pláš, kožený slzy, položil hlavu na Stellino rameno a tak šli, v polospánku, s lehkým úsměvem, zavěšení do sebe, s brašňami od plynových masek, které jim poskakovaly na zádech, šli po vlnící se Goethe-strasse. Za nimi zapadalo bílé slunce za letištní hangáry, ob- jehož brašna už byla prázdná, je podpíral z jedné nebo druhé strany, protože věděl, že pokud spadnou do závěje nakupené

podél železného plotu, usnou ve sněhu navždy a už nikdy neuvidí svou matku z Königsbergu.

Ale nohy už nedokázaly jít a všichni, jako by je skosil závan spánku, najednou upadli do bílé peřiny u plotu z tyčí s konci jako plameny; zapadli do závěje naváté z ulice, a Heinrich měl před očima jakýsi mlžný závoj a teprve teď si uvědomil, že je s nimi i Stella, ta Stella, kterou tolikrát potkával na Magdeburger Strasse, když se vracela z gymnázia, Stella, která se teď s přivřenými očima (obočí měla slepené sněhem a tváře růžové mrazem) nepříčetně smála, ležela na zádech a rukama hrabala v chladném prachu, který ji vůbec nestudil. Házela po nich sypkými koulemi, až museli odvracet hlavy, takže aby se ubránili, chytili ji za ruce, ale ona, neustále zmltáná šléným smíchem, házela hlavou vpravo a vlevo, rozhazovala bílý prach a vůbec neustála, kdo jsou ti dva blázniví kluci, kteří ji chytili za zápěstí tak silně, že se za chvíli nemohla ani pohnout; ne, to nebyla bolest, jen únava, stále větší únava. August, jehož znovu zaplavilo mnohotavé růžové světlo, až se ulice zase naklonila jako paluba lodi, chtěl získat ztracenou rovnováhu, ale hlava mu sama spadla dolů a jeho ruce zlomyslně nacpaly sněh pod Stellin plášt. Udeřila ho loktem do hrudi, až se zapotácel, potom ho chytila za vlasy a zatáhala, ucítil bodavou bolest na skráních a vykřikl jako dítě, chtěl jí to vrátit, zdvihl zvláštně těžkou dlaň, vlna spánku zaplavila jeho oči, zaclonila všechno a měkce, jako užrnutý květ, se naklonil dopředu, měkce, jako by ho opustily všechny síly, naklonil se a dotkl se vlasy jejích prsou. V prvním okamžiku ho chtěla odstrčit, pokrčila nohy, aby ho kolenem udeřila do obličejce, ale najednou ji zachvátil prázdňý, nucený smích a gestem, které odkoukala od matky, přitulila Augustovu hlavu a šeptala s ironickým leskem v očích: „No tak, už je dobře, dobře...“ Pohládila ho po mokřých, slepených vlasech, s trochou odporu rozáhla prsty a s trochou lehkovazně teplé nadřazenosti ho přitiskla k sobě, a on zabohřel svou tvář do jejích prsou, aniž by si uvědomoval, odkud se bere to teplo, ta vůně smíšená s vůní plátna a nafty, to vlhké teplo, potom se posunul výše, rty se dotkl jejích úst, odvrátila hlavu, ale ten nepatrný, nepříliš rozhodný pohyb ho ještě vydraždil, takže uražený její nadřazeností a naštrvaný na sebe prorazil růžovou mlhu, která zase začala naplňovat jeho zrak, pevně ji přitiskl a rty se dotkl její šjfe, se smíchem se otřásla

50

pod vlhkým doykem, čelem ho udeřila do obličejce, začali se přetahovat, sněh jim znovu zalepil vlasy, August ucítil chlad na tvářích, vyplašeným, rychlým pracím pohybem se dotkl pevně podpisenky pod plátěnou košilí; najednou se k němu přitiskla celým tělem a naslepo svými rty hledala ty jeho...

Heinrich s tvář zabořenou ve sněhu cítil jejích ve spánku se ztrácející přítomnost. A když otevřel oči, uviděl nad sebou velmi jasné nebe, vrcholky tují zářící kapičkami ledu, černý smrk, plot z železných tyčí s konci jako třepotavé plameny, za plotem zed vily, červené lesklé cihly, nahoře okno, a v něm, za sklem...

„To byl Hanemann, to byl určitě Hanemann,“ opakoval Heinrich Mertenbach, když jsme o mnoho let později v malé galerii ve Worpswede hovořili o tom, co se stalo ve městě, které už neexistuje. „Nemohl to být nikdo jiný, určitě to byl on, rozhodně ano, protože jsem ho přece několikrát viděl u otce, a nakonec, tolik se mluvílo o tamních hrozných událostech, takže jsem si jistý, i když skrz to tmavé okno, ve kterém se odrážely tuje rostoucí před domem, nebylo dobře vidět... Ležel jsem na sněhu, bokem jsem cítil jejích přítomnost, slyšel jsem jejích zrychlený dech, a tam, nahoře, za oknem...“

Heinrich Mertenbach nikdy neviděl tvář, v níž by se zračilo více bolesti. Ale když ležel na sněhu vedle nich, zachumlavých do svých pláštů, když přicházel k sobě a otočil se na záda, aby se ještě hlouběji — jak toužil — ponořil do prachového chladu, při pohledu na tu tvář se začal dusit smíchem plným nepřítelství a podráždění. Byl ztracený v růžové mlze a ještě mu nedocházelo, co přece už dobře věděl, co si uvědomil až mnohem, mnohem později...

Že Stella, s níž utíkali z Langfuhnu do Glettkau, Stella, která měla příliš dlouhý plášť! Toť a jejíž vlasy (stále si pamatoval vůni vlhkého plátna se skvrnami od nafty) se rozsyपालy na sněhu těsně vedle jeho tváře, že Stella byla sestra Luisy Bergerové.

Pak, když je dostihla zima, se vyhrabali ze sněhu a oblepeni mrazivou vlhkostí vyrazili podél železného plotu zahrad na Lessingstrasse, prsty se doykali železných tyčí. Heinrich přece říkal, přece to několikrát opakoval, že na Kronprinzallee jsou tramvajové koleje, které je dovedou do Glettkau, takže nohama hledali cestu pod sypkým sněhem a přes závěje naváté u zdi

51

došli ke sloupům s blýými izolátory. Narazili na koleje, August se započel na pražcích a spustil vítězný pokřik. Stella mu zaplála pláší a šeptala: „Ty můj chlapěčku, nemůžeš se nachladit, maminka se na tebe bude zlobit...“, odstříl ji, protože si vzpomněl na matku, která čekala v Königsbergu; šli po pražcích, a přitom rozhmnovali botami lehký sníh, za zatáčkou minuli točnu, vedle parku po vlhké černé vozovce Adolf-Hitler-Strasse; jezdily nákladáky s ohořelými plachtami — na vajíčcích bočnicích bylo vidět velké nápisy „Drogen“, „Chemikalien“, reklamy na Wernitzjiv nábytek z Brombergu, v kabinách seděli vojáci bez pušek, ženy zachumlané ve vlněných šálách, tváře špinavé od sazí, rozespálé, zarudlé; Stella strála u krajnice a mávala lodičkou, ale teprve za půl hodiny zastavil u zdi nemocnice svatého Lazara merzbach s kouřícím komínem.

Ztěžka se vyškřábali na korbu, na níž už leželo několik lidí s podobným osudem, v příliš velkých pláštích, v roztrhaných bundách Volksturmu, se začačovanými hlavami a špinavými šálami. Ani se nepohnuli. Stelle se rezavé vlasy rozutekly po ramenou, začala se držet a vyzývavě smát — krásně bílé zuby, popraskané rty — a pak upadla na podlahu, v brašně na plynovou masku bublala růžová tekutina, píla dlouhou, tekla jí po bradě, dokud jí nevyrváli láhev z tlustého skla z rukou. Nákladák sjel pod železniční viadukt vedle nádraží, jeho polorozpadlá korba vzala, odbočili do Seestrasse a kolem rybníků u mýnů dojeví ke gasthausu v Gletkau.

Seskočili na ušlapany sníh. Skupinky lidí s kufry a batohy šly po dunách k molu, nad mořem se vznášela mlha, bílá a neproniknutelná, jako opar v lázni, sešli na pláž, na mokré písek smíšený s rozbrědlým sněhem, ve vrších ležel mrtvý kůň s utřenou operatí, minuli hromady beden, prázdne přepracované dětské kočárky, z rozprávaných dek se sypalo peří, tělo starší ženy v nutrovém kožíchu leželo pod vyhořelým vrakem daimlerabenzce, opět je zaplavila růžová vlna, v objetí šli po pláži a moře se před nimi naklánělo ze západu na východ jako paluba lodi, pod nohama ucítili prkna mola natřená pryskyřicí, dusot okovaných bot, můstek byl zasypvaný kufry, z nichž vítr vytrahoval punčochy, hedvábné halenky, noční košile. August se rozesmál: „Königsbergi!“, protože na západní straně můstku, nad hlavami lidí tlačících se na zábradlí si všiml kouřícího komína remorké-

ru s velkým červeným písmenem „W“ na boku. „Směr Königsbergi!“ — zářval s hlavou zvrácenou k obloze, za remorkérem přivázaným k můstku se vznášela na hladině dlouhá mělká bárka k přeřazení obilí, v otevřených vratech už bylo hodné lidí, zbytek čekal u zábradlí můstku, až přijde na řadu. „Königsbergi! Jedu do Königsbergu!“ — křičel August, protože teď se už jen museli procpat davem na konci mola, růžová vlna naklonila vlhké nebe nad nimi, každým krokem se můstek propadal pod nohama a zvedal se s měkkým chvěním; vešli mezi lidi stojící u můstku vedoucího na loď, zdola, z paluby bárky někdo volal:

„Rudolfe, tady jsem!“, něčí dítě plakalo, vítr rozfoukával oblaka černého dýmu z nachýleného komína, ještě nějakých pět šest kroků k můstku, a v tom okamžiku Stella upadla na zledovatělá prkna, pomalu vstala a začala utíkat zpátky k pláži, rychle ji chytli, přestože se nebe nad nimi zase naklonilo směrem k Brösenu, vzali ji za ruce a znovu odvedli k bárce, ale ona křičela a odstrkovala je od sebe, chránila se před údery, i když jí nikdo nebil, nějaký čteník jim udělal mezi lidmi místo, zapíčila se nohama, natlačili ji na samotný okraj mola: „Skoči! Na co čekáš? Tak skoč už sakral!“, ale chytila se zábradlí, nemohli ji odtrhnout, jako by k němu přimrzla, rty se jí chvěly, ale vůbec se nedývala na bárku, do níž po můstku nastupovali obtěžkaní lidé, ne, dývala se dál, na dva sloupy trčící z moře několik desítek metrů od mola, dva velké pacholky okované měděným plechem, u nichž by mohly kotvit i velké lodě, hleděla tam, do černozelené hlubiny, přichycená k zábradlí, nemohli ji odtrhnout, teprve když od Heinricha dostala facku, rozevřela dlaně, tlačili ji, spadla do nákladového prostoru na stoh slámy, z něhož si lidé budovali provizorní lážka. Skočili za ní...

Dvě letadla nalétla v malé výšce od Brösenu, několik bomb dopadlo na pláž u gasthausu — záblesk, tmavé krátery ve sněhu, nehybná těla u vody těsně u vstupu na molo, ohně, hořící auto, peří z rozcupovaných polštářů — ale bárka plná lidí už odházela od můstku, děti začaly plakat, mokré lano spojující remorkér s bárkou se napnulo, zápach dýmu z nakloněného komína dorazil do nákladového prostoru... Pluli na sever, poslouchali vzdalující se exploze. Stella usnula s hlavou položenou na rameni, přehodil přes ni potrhanou deku a několik vojenských přikryvek. Moře bylo hladké a prázdné, ale v blýých oblacích

nebylo nic vidět. Vzdálený hřmot pomalu ustával. Mlha. Podímovali opění o dřevěné bedny s nápisem „Hinz & Weber“. Vedle nich seděl muž v poštovní uniformě s hlavou zabalenou do pletené šály, tiše se modlil. Teprve kolem jedné se z mlhy, na pravé straně, nejtazých dvě stě tři sta metrů od bárky vynořil stín. Když připluli blíž, stín se zhmotnil v obrovskou loď. Zima byla čím dál nenesitelnější. Na čepicích, vlasech a pláštích — šedivá jinovatka. Shora, z paluby lodi, spustili dřevěný můstek, někdo volal, aby nejdříve nastupovaly ženy a děti, ale nikdo se nehýbal, takže lidi tlačili násilím na houpačici se dřevěný můstek, který mnohokrát cestoval na palubu, se skřipajícími konopnými lany a otřající se s rachotem o železný bok lodi.

Potom křik probudil Stellu. V polospánku zvedla hlavu. Vysoko na boku lodi, tyčící se vedle bárky jako obrovská zeď, zátřila písmena pokrývá tenkou vrstvou ledu. Přimhouřila zarudlé oči a pomalu přičetla nápis „Friedrich Bernhoff“.

Slovo

Otcův hlas se lehce chvěl: „Podívej, tam už je moře!“ — „Moře?“
Máma jen potřásla hlavou. „To nejde, Jozífku. Moře musí být dál, u Copotů, a my jsme ještě pořád v Gdaňsku.“ Z hodín zeměpisu s farářem z mariánského kostela dobře věděla, že Gdaňsk leží na řece Motlavě. Ale Otcí se až zatajil dech, když uviděl kousek modře za letištní plochou. Ještě nikdy neviděl skutečné moře.

Ulce, po níž šli, se jmenovala „Kronprinzallee“ — dřevěná bouda zastávky strašila emalovou tabulkou s gotickým nápisem. Koleč v hlubokém sněhu, museli obcházet ledem obalené sloupy spadlé přes trať, potom vyhořelou tranvají, klopyřali po kluzkých pražcích. Město se před nimi široce otevřelo. Špičatá věž kostela, chlový komín továrny, špalír ojíněných topolů. Nahore, u Pelonker Strasse, mezi lípami poskvrněnými klubky jmel, kroužila hejna kavek. Tiché třepetání křídel, studený lesk mlhy. To všechno Mámu trochu děsilo. Ale Otec už se nechtěl vracet. Ted? To nemá smysl! Z jihu tuto část města obklopovaly pahorky, tmavá zeleň borového lesa protkaná šedí bukových kmenů, a ten výhled, výhled na hory táhnoucí se dlouze a pomalu za Pelonker Strasse, od Langfúhru směrem ke Gdýni, ten asi rozhodl. Stačilo se jen chvílku dívat a srdce okamžitě poznalo, jak krásně tady bude na jaře, až všechno vykvetě.

Otec šel proto se stále větší jistotou. Konečně dorazili na místo. Vpravo viděli bílou pláň letišť s tmavou čarou borového lesku v Brezně, vlevo — lupy na Pelonker Strasse, za nimiž se táhly nízké bukové pahorky, říkal Mámě, že by možná stálo za to tady na delší dobu zůstat, možná navždy — ne, to ještě neřekl, protože chtěl, aby čas, který měli před sebou, zůstal nadějným příšlbem. A já jsem šel s nimi, spící, pod Mámíním srdcem, hlavou dolů, s rukou pod bradou a směšně zkroutceuýma nohama, v teplé zátoce, pokrytý žilkami, které mě spojovaly s jejím tělem. A když už jsem s nimi šel, Máma musela každou chvíli zastavovat, aby popadla dech, protože břicho, které nosila pod pláštěm, břicho, v němž jsem se kolébal v rytmu jejích kroků, bylo určitě stejně těžké jako hnědý kufr, který nesl Otec v levé ruce, pravou podpíral Mámou, aby se jí lépe šlo.

Šli spykým sněhem, který při každém kroku zpival na ledových skořápkách, až Máma musela Otece chytit za loket, aby neuklouzla na ledu prosvítajícím zpod navátého prašanu, šli, dokud nedorazili k prvním domům. Teď přes železný plot, kmeny borovic, smrků a bříz, přes otevřené brány a branky s gotickými štálicemi, přes houštinu břechánu a převislé divoké víno nahlíželi do zahrad, v nichž stály malé vily se třemi okny, podobné letním chatám u Wannsee, krychlové stavby s vitrážovým půdním okénkem, bílé rezidence s prosklenými verandami...

A domy opuštěné těmi, kteří odešli, shořeli, utonuli — cestičky, dvorky, náměstíčka s velkým kaštanem uprostřed, kde ležel čistý snůh, netknutý žádnou stopou — to všechno spalo v tichu mrazivého dopoledne. Čtvrt pomalu odhalovala svá tajemství ukrytá za živými ploty a řadami tují. Ve středu města, u nádražní haly, z níž ještě nezmizely tabule s černým nápisem „Danzig“, se zelené nákladácky probíjely zasněženými troskami a plášily hejna vran klovařících do těl zabitých koní, muži v soukenných pláštích a vojenských bundách, s plátěnými pyží přes rameno, s dřevěnými kufry, s balíky omotanými celovinou procházeli mezi neobořenými domy, ale tady, na samém okraji města (protože na druhé straně Pelonker Strasse byl už jen les, táhnoucí se až do Žukova, Migova a Kokošek), tady, za hlavní Grunwaldskou ulicí, po níž každých pár minut projížděly těžké vozy s vlahými vybledými plachtami, polní kuchyňné tažené koňmi, tanky s věží obrácenou dozadu a pancířem potřísněným vápnem, tady bylo

stále místo, kterého si řeka lidí táhnoucích na západ nevšímala, a Máma s Otcem si tak v klidu mohli vybrat dům, v němž jsem se měl narodit.

Chodili od brány k bráně, zastavovali se pod převisy divokého vína před brankou s číslem 6 nebo 14, stáli na cestičce vedoucí k tmavé vile s kruhovou mansardou, ale když chtěl Otec, upravující si batoh na rameni, už už překročit kamenný práh dvorku, Máma ho zatahala za rukáv: „Počkej, podíváme se jinde,“ takže šli dál, na druhou stranu ulice, v neposkvrněném sněhu po sobě zanechávali hluboké stopy. Oklepávali si nohy od sněhu, Otec otevřel branku ohrady z dřevěných latí vyřezaných do tvaru obráceného srdce, splášený oblak hýří a brkoslavů, zobajících červené bobule, se vznesl z trnitých keřů, se zakloněnou hlavou se dívali na střechnu, protože Otec považoval střechnu za nejdůležitější část domu (proto nedůvěřoval sedlovým taškám, na nichž se v místech, kde se snůh sesunul do okapu, černaly mechové skvrny; hledal plechovou střechnu, nejlépe měděnou). Avšak dům, před nímž stáli, zbytečně předváděl své sádrové štuky, pyšnil se andělskými hlavickami z bílého betonu, těšil znak hrou barevných skliček v kulatém okně. Máma vešla do před síně se šedivými štukami. Najednou se otočila a odešla, ani nevěděla proč... Na měděné tabulce se vedle nápisu „Brieff“ leskla písmenka: „Erich Schultz“, „Wolfgang Bierenstein“, „Johann Peltz“. „Tády?“ ptal se Otec, když minul zatáčku a železný plot podél řady tují, postavil se před dalším domem z lesknoucích se cihel — červených a olivových. Máma nikdy na ten okamžik nezapomněla. Dům vůbec nebyl krásný, neměl v sobě lehkost bílých vil s prosklenou verandou, ale strná střecha pevně usazená na kamenné římse určité na Otece zapůsobila důvěryhodně, protože postavil kufr na nízkou zídku, z níž předtím loktem shodil sněhovou čepici, strčil ruce do kapes a pomalu začal obcházet dům z červených cihel, v nichž se leskla temná okna s vyřezávanými rámy. A navíc ta věžička přilepená k levé zdi! Schody? Ano, byly to schody, a to se asi líbilo Mámě, samostatný vchod, oddělený od bytů, od cizích kroků. Věžička čněla nad střechou, tedy ne moc, ale pěkně korunovala obrys domu svým železným zábradlíčkem, takže to možná rozhodlo — dětská touha po chvíli zapomnění na všechny hrůzy, které je dosud potkaly, mamivé pokušení, které v nich ten dům probouzel svými svůdnými tvary, a oba najednou

— aniž by v tu chvíli mysleli na samotný dům — zatoužili jít nahoru, protože odtamtud, z balkonu na věži, bylo možná vidět celou čtvrt' a letiště za Kronprinzallee, a les, a moře...

Otec tedy sundal kufr ze zdičky a vstoupil do před síně, a za ním Máma, a okamžitě se jim zalíbilo to, co uviděli za tmavými dveřmi s měčným sklem rozděleným mřížkou ve tvaru propletených listů puškorce. Světlo zde dopadalo duhovým proužkem přes trojúhelníkové okno s gotickou číslíci 17. Po zelených obkladech propluly jasné odrazy, uprostřed točité schodiště, mosazné zábradlí ukončené kouli ve tvaru mušle, a Máma okamžitě na ni, na tu tisíci dotyky dozlatova vyhlazenou mosaz, položila ruku, aby zjistila, jak padne do dlaně, jestli není příliš vysoko a jak by se sem každý den vchácelo a vycházelo.

Zábradlí bylo tak akorát, ani vysoko, ani nízko, takže vstoupili na schody, jejichž okraje byly obložené zlatými, uprostřed vyhlazenými mosaznými lištami — Otec v černých šněrovacích botách s kožíškem, Máma v pohorkách s níklovými háčky na uvazování tkaniček — a schody lehce zavrzaly. Světlo zeleně obložené vkusně napodobovalo hönösné žilkování mramoru. Máma přešla prsty po hladkém povrchu malby s květinovým ornamentem na zdi, a Otec, který viděl to jemné gesto rozpoznávání tvarů, a možná spíše zjišťování, zda jsou vůbec skutečné, se naklonil k Mámě a polbil ji na šíji za uchem, trochu klukovským, vyzývavým způsobem, možná proto, aby zamaskoval nebo potlačil vlastní rozrušení. Máma sebou netrpělivě táhla, protože byla zaposlouchaná do ticha, ale na rtech se jí objevil lehký shovívavě ironický úsměv. Když však vystoupali do mezaninu, kde kulatým oknem se zářivým rámem (uprostřed bylo kolečko z blankytně modrého vodního skla) viděli do zahrady, na velkou túji, břínu a stříbrný smrk, zaslechlí něčí hlasy.

Bez hnutí poslouchali, ale slova nerozeznávali, a za chvíli hlasy stejně utichly. Teprve teď se Otec podíval na podlahu mezaninu. Na několika místech ležely hnědé hrudky, rozmazané kapky... Máma se stáhla zpět, ale Otec (možná zasažen tím, že věžičku, z níž mohli uvidět letiště, les v Březaně, a dokonce moře, jím někdo vzal, někdo rychlejší, někdo, kdo se tam vyšplhal před ním) bezmyšlenkovitě sáhl ke zdi pro špinavý pohrabáč, třicíci z plechového vědra na uhlí. Máma ho chtěla odvést do přízemí, ale Otec — se zdviženou hlavou poslouchal zvuky přicházející

seshora — si nevěšil jejího neklidného pohybu. Hlasy teď bylo slyšet lépe, i když pořád nerozuměli, co říkají.

Dveře v patě byly pootvorené — široké, posuvné, zelené dveře s mosazným kováním, s velkou klikou ve tvaru lví tlapy, takže opatrně nahlédli dovnitř. Hluboko v temnotě se skrývala tmavá předstíň, pak bílé otevřené dveře, za dveřmi velký pokoj, strop se sádrovými štukami, lustr s křišťálovými sklíčky...

V pokoji někdo byl, stál u okna, ale jeho silueta se ztrácela v kuželech denního světla, nešlo rozeznat jeho rysy — vysoký muž ve světlé košili — za okamžik ho zaclonila něčí záda, a Máma, která neměla ráda poslouchání za dveřmi, s prstem na ústech kývnula na Otce, že tady nemá co pohledávat, ale Otec jen zavrtěl hlavou. Něčí záda se znovu pohnula, něčí stín zakryl kužel denního světla, vysoký muž ve světlé košili se otočil...

Tak poprvé uviděl Hanemann.

Hanemann nebyl sám. Už chtěli vejít do před síně, aby hlasitým „Dobrý den“ upřímně oznámili svou přítomnost, avšak to, co uviděli...

K Hanemannovi přistoupil muž v ušance, rozvázané řemínky visely po obou stranách tmavé, jakoby vlhké tváře, a líným pohybem ho tlačil rukou ve vlněné rukavici do prsou. Máma stiskla Otcův loket, ale on se pomalu uvolnil z jejího sevření a opatrně, tak, aby nezavrzala prkna podlahy, překročil práh. Oni nic neslyšeli. Pokojem zazněl zvuk otevřeného zámku, a potom zvláštní chřestot. Otec uviděl něčí nohu ve vysoké botě z tmavé žluté kůže — někdo drhl podpatkem mušle rozsypané po koberci, křehké japonské mušle, vedle ležela otevřená kazeta z laky...

A právě v tom okamžiku se Máma začala opravdu bát; ale ne, vůbec se nebála těch lidí, jejichž stíny propluly kolem Hanemann. Ve skutečnosti se lekla toho, co uviděla v Otcově tváři. Otec se začal nepatrně třást, prsty křečovitě svíraly černý pohrabáč, mezitím oni přišli k Hanemannovi, ten vyšší, v ušance, vzal starý šálek se zlatým lemem, zvedl jej k Hanemannovu obličejí a rozdrtil v ruce jako velkonoční kraslici. Třeskot. Porcelánové stěpy se rozsypany po koberci. Když to Otec uviděl, když uviděl blednoucí Hanemannovu tvář, postavil se do dveří.

Otočili se, spíše překvapení než vylekaní. Hanemann zamhouřil oči. A Otec, stojící ve dveřích s pohrabáčem v ruce,

třesoucí se, shrbený, připravený na všechno, ze sebe vydal jen jedno slovo: „Voni...”

Jak jsi byl mohlutný, Otče, jaká síla z Tebe vyzařovala, když jsi stál ve dveřích do Hanemannova pokoje se špinavým pohrabáčem v ruce a řekl jsi to jediné slovo — až mi zabýlo sládece u srdce, kolikrát jsem si představoval ten okamžik. A pokud by mi někdo řekl, že archanděl Michael neexistuje a jen jím živíme naši duši ze strachu, že nikdy nedojde k poslednímu soudu, odpovéděl bych mu teplým soucivým úsměvem. Protože — mohl bych přísahat — Otce, můj drobný Otce s rozcuchanými šedivými vlasy se tehdy, když tam stál v otevřených dveřích s pohrabáčem v ruce, a Máma ho držela za loket, aby se uklidnil, když tam stál a vypravil ze sebe to slovo, úplně podobal muži s kopřivou a velkou váhou, který na Menlingově obrazě vážil spravedlivě a hříšněky před jejich svržením do pekelné nicoty. Máma ho držela za loket a šeptala: „Josífku, nech to být...“, ale Otce si toho ve svém nádherném zápalu, který do něj vstoupil jako nebeské světlo, nevyšimal. Hřímal ve dveřích. Chtěl jsem, aby hřímal co nejdéle, i když jsem cítil, že Máma mi o té události neříká všechno, protože nebeské světlo, které sestoupilo na Otce stojícího ve dveřích do Hanemannova pokoje, určitě vypadalo jinak. Když se Otce rozhněval — říkala babička —, objevily se mu na obličejí skvrny, které řálovaly a šplhaly z tváří na čelo a pak zapálily obě uši.

Nikdy na ten okamžik nezapomenu, na ten dobrý nádherný okamžik, kdy jsi stanul v Hanemannových dveřích a uši Ti krásně rubínově hořely, na ten okamžik, který by měl trvat věčně — mé srdce bylo nenasytné. Protože když jsi stanul v bílých otevřených dveřích, shrbený, připravený na všechno, svět získal ztracený lesk a mně se chtělo žít, tak moc se mi chtělo žít. Máma ho tahala za rukáv, aby se uklidnil, protože si hned všimla, že ti dva vedle Hanemannova mají pod kožičky zbraně, stačí jeden pohyb, a nic z nás nezbuďte. Ale Otce se vznášel, a možná ještě něco horšího, něco finsko-tatarského, co dřímal v naší východní krvi, ho najednou naplnilo takovou silou, až se rozcinkaly skleničky na políčkách v kredenci: „Voni Vypadněte!“ Odpověď mu tichý hlas: „Copak nevidíš, že je to skopčák...?“ a ruka ve vládně rukavici — dlouhý tenký prst — se zabodl Hanemannovi do hrudi.

Nevím, jestli to bylo ono gesto, bezděčné a povýšenecké, nebo pohrdání, které zaznělo v hlase muže v úšance, co v Otci uvolnilo tlumený výbuch. Ach ne, nepohnul se z místa, neudělal ani krok, jen se naklonil, ještě více přihnbl, rty mu zběčely, tváře ztemněly, na skráních vykvetly modré žilky: „Ty v kibini matě, ty tvoja proklata blaď, von z domulii!“

A když mi Máma, která skryvala svůj stud za ironickými úsměvy, s lehkými rozpaky, ale i s hrdostí o mnoho let později všechno opakovala přesně slovo za slovem, uvědomil jsem si, že právě v tom okamžiku, v němž byla ta slova pronesena (spíše zakřičena), měli jsme už, Otce, Máma a já, tady, na Lessingstrasse 17, svůj dům, ta slova vytvořila náš dům, v němž jsem se měl narodit. Jak krásně zněla u mého zrodu! To vyprávění jsem mohl poslouchat znovu a znovu, pořád dokola.

Protože když Otce vykřikl Slovo, a přitom bledl a tváře mu hořely, až Máma ze strachu pusila jeho rukáv, chlap v úšance se podíval na toho druhého ve vojenském kožičku bez náramníků, potom se podíval na Otce, položil figurku tanečnicka z laký a zamručel: „No, no, co je? Pojď, Andřeji. Čert ho vem, i s tím skopčákem. Stejně tady nic není. Jenom papír.“

A pomalu, aby tou vyzývavou pomalostí Otci ublížili, prošli pokojem. Ten vyšší chtěl ještě něco říct, ale jen se otočil, kopl do úlomku mušle ležícího na koberci a pohrdavě odstříčil Otce ze dveří. Vyšší na chodbu. Otce za nimi prudce vyrazil, ale Máma ho tentokrát dokázala zastavit. Ještě chtěl něco zakřičet, aby měl poslední slovo, ještě v něm něco vřelo, ještě zdvihl pohrabáč, jako by s ním chtěl znovu zahrozit, ale Máma ho držela pevně, a pak najednou zavadl jako pýr vytažený ze země, a když ho Máma, která mu šeptala: „Josífku, nech toho, už odešli,“ odvedla ke křeslu, měkce se sesunul na koženou sedačku. Celý, celičky se třásl. Máma si dřepa vedle křesla a hladila ho po ruce, která pořád svírala černý špinavý pohrabáč — jako by to byla chvějící se berla abdikujícího krále.

Ale když jsem si celou událost představoval, neměl jsem mu to za zlé: napětí, které i ve mně rostlo při Mámině vyprávění, v tom obraze třesoucího se, drobného muže, který rychle oddechoval a polykal sliny, a ohryzek mu směšně poskakoval pod kůží na krku, v tom obraze napětí povolovalo a svatý klid pomalu naplňoval duši. Cítil jsem klubající se jistotu vítězství, sílu, která

se postupně vracela do křehkého těla, opatrnou, ale skutečně silnou, takovou, kterou nic nezmuže. Bylo to Otcovo vítězství? O tom jsem nepochyboval, přestože mohli z Hanemannova bytu odejít také proto, že pohled na Mámu v požeňnaném stavu obměkčil jejich srdce (tato verze mi byla stejně blízká, protože odkazovala na můj skromný příspěvek k vítězství). Otec dýchal stále pomaleji, a jako by se chtěl zbavit nějakých provinění, na něž si teď vzpomněl, začal hladit Máminu ruku, a tak se jejich ruce propíletaly, protože Mára hladila zase jeho ruku, a pak na jedinou začala hlasitě plakat, jako děvčátko, slzy jí tekly po tvářích, ale asi to byly dobré slzy, protože Otec jemně přejel hřbetem ruky po jejich mokřých líčkách a ona se usmála a přitiskla se tváří k jeho ruce.

A zezdola, z hlubin schodiště, v nichž duněly kroky mužů scházejících do přízemí, zazněl hlas plný odporu a pohrdání: „Vypalovali nám baráky, rabovali, a pak si přijde taková ctitivka...“ „Ať jde do prdele,“ odpověděl druhý hlas. Scházeli pomalu, na rameni si upravili pytle plné cinkajícího železa, nemuseli spěchat, všude kolem čekaly domy, domy, domy... stovky domů Staré Olivy a Olivy za kolejemí, plné skříní, komod, kufrů, truhlic, koší, sudů. A když se v Mámině vyprávění dole v předšší zabouchly vchodové dveře a nastalo úplné ticho, pokračuje jsem cítil v srdci tu silnou, dobrou jistotu, že dům je už náš.

Někdy jsem ale nepochopil, proč Hanemann, když k němu přišli, mluvil německy.

Levandule

Sešli do přízemí. Dveře s mosaznou tabulkou „E. A. Walmann“ nebyly zamknuté. Oblá klíka, se zlatým odstínem, studená, hladká, se podvolila tlaku ruky, dveře se otevřely — Mára si ten okamžik dobře zapamatovala: ve tmě tmavá předšší se zeleným linoleem na podlaze, odlesk velkého zrcadla stojícího naproti vchodu, ale když chtěl Otec překročit práh, Mára ho chytla za batoh — co je zase? v botách? Sundal si batoh a rozvázal tkaničky. Dovnitř vešli v ponožkách, boty nechali vedle dveří.

V bytě byla zima. Když v zrcadla uviděli svůj zašтенý odraz, Otec řekl tiše, jako by nechtěl probudit někoho, kdo spí za dveřmi: „Co myslíš, kolik tady může být pokojů?“ Mára se cítila nesvá při pohledu na háky od dětské houpačky připevněné k zárubní dveři. Zprava, přes mléčné sklo, dovnitř pronikalo světlo, takže tam určitě musely být dveře do kuchyně. U plynoměru dlouhý, železný, na drátěném kroužku. Pod stropem vedly trubky ústředního topení. Linoleum bylo čisté, až na několik trochu zasklých stop u dveří.

Otec objal Mámu kolem ramen: „Pojď, nejdříve se podíváme do kuchyně.“ Ale Mára si na něco vzpomněla, vytáhla z batohu plechovou krabičku na mýdlo a plátěný ručník.

Dvě koupelní byly nalakovány na bílo. Na skle úzkého okna maloval mráz své ornamenty. Ve zlátku vyhloubeném v parapetu pro odtékání dešťové vody ležela vstříčka ledu. Ve vzduchu cizí, levandulová — jak se domnívala — vůně, smíšená se zápachem sychravého bytu. Jako by vstoupila do hotelové koupelny: zajímala ji barva obkládků, jestli ve vaně není rez, zkontrolovala, zda zrcadlo pod lampičkou nemá šedivé skvrny. Ale to nebyla hotelová koupelna. Když ji babička kdysi poslala pro něco k paní Janině, sousedce z domu na Novohradské, pomalu vešla do jejího bytu, dvěve byly otevřené, a až se jí srdce zastavilo ve chvíli, kdy za sebou uslyšela mužský hlas: „Co tady hledáš? To se dělá, vstoupit bez zaklepání?“ Zčervenala až po uši a nemohla ze sebe vypravit ani hlásku, celá hořela, přestože pan Bogdanowicz se jejím strachem jen dobře bavil. Ted, když se rozhlížela po vykachličkované koupelně, se cítila podobně. Ale jaký to mělo smysl? Kdo by sem teď mohl přijít? Přece za sebou hned zamkli vchodové dveře na řetěz. Chtěla vložit mydlo do železné sítky pověšené na okraji vany, ale všimla si, že už v ní je malé vyschlé mydlo s několika přilepenými vlasy, ale ne — naklonila se blíž a cítila lehký odpor, jako by si prohlížela živého slimáka — to byly jen tenké prasklinky, takže vytáhla růžový plátek z drátěného košíku, chvíli — nevěděla, co s ním má udělat — ho držela v prstech a pak jej položila na skleněnou poličku pod zrcadlem, vedle dvou sklenic a prázdné krabičky na zubní prášek značky Vera. Do košíčku vložila naše mydlo: žlutavé, s šedým odstínem, a rychle si umyla ruce. Automaticky sáhla mokrou rukou pro ručník visící na háčku, ale všimla si písmene „W“ vyšitého modrou nití a ucukla. Po chvílice váhání ho sundala z háčku a uložila do skříňky. Na háček pověsila svůj — bílý, se zeleným proužkem.

Znovu si dala ruku k nosu. Vana byla čistá, jenom dno ztratilo částým drhnutím původní lesk. V odtoku — spletenec světlých vlasů. Vytáhla ho a hodila do muše. Dětské vlasy?

Opláchla vanu velkou sprchovou hlavici s lesklou ryhovanou trubicou. Vodovodní armatura byla velká, se širokým, plochým vývodem, s motýlkovitými kohoutky s nápisy „Kalt“ a „Warm“, nikl byl na několika místech oprýskaný. Když se naklonila, aby vodou opláchla smaltovaný povrch, v obkladačkách nad vanou se mhl mléčný odraz její tváře.

V kuchyňském okně visely záclonky obšité krajkami. Pkenná podlaha. Bílý parapet. Hned otočila mosazným kohoutkem nad dřezem, aby zjistila, jestli i tady teče voda. Větrný mlýn, vyšitý modrou nití na bílém plátně, zdobil stěnu nad stolem, gotická písmena byla trochu pokřivená, proto poopravila nerovný okraj látky. Otec viděl, jak citlivě vyhledala plátno na zdi, usmál se od otevřeného ohniště, v němž klepal pohrabáčem do železných roštů: „Kamna jsou asi v pořádku.“ Ploštyňky ležely na desce. Ucítila zápach vlhkých uhlíků a šedého popela. Kachle kamen byly bílé, úplně hladké, s krémovým nádechem. „Podívej,“ mhouřil Otec oči, „tady je ústřední topení. A tady, z té strany, trouba. Ale asi se bude muset topit dřevem. Ohniště je strašně malé.“

Otevřela dvířka mahagonové kredence. Cinkot křišťalových skel. Za nimi, mezi skleničkami z kobaltového skla a malými džbánky s nápisy „Pfeffer“, „Salz“, „Zucker“, zářil ovál polévkové misky s pokličkou ve tvaru čínské pagody, modřerní linkami bylo namalováno moře a malá džunka s hnědou plachtou. Když zvedla pokličku, na zaprášeném porcelánu vedle znaku firmy Rosenthal zůstal tmavší otisk prstu — jako kulatě razítko na krémové obálce.

Začala vytahovat věci z barohu. Pomalu je ukládala na stůl pokrytý bílým ubrusem. Tlustý svetr, ještě z povstání, lyžařské kalhoty, které jí dal pan Z., když Ukrajinci přišli na Žolboř, plechový hrníček od tety Hely z Košíkové, láhev s porcelánovou zátkou (zbytek studeného čaje na dně), dvě lžice, nůž (Gerlach — od sestry ze Šimanova), Otcova košile z UNRRY, plátěné prostěradlo, modrá noční košile, kterou stihla vzít z Novohradské, šedé renety zabalené v papíře...

Ale Otec odvrátil hlavu, aby neviděl to něžné, opatrné ukládání věcí, které zachránili, na stůl. Ze sklepa přinesl trochu uhlí v plechovém vědru od kostek Maggi, zpod kredence vytáhl škos zažloutlých „Völkischer Beobachter“, nalámal borové třísky a rozdělal oheň. V kamnech hučelo, měla dobrý tah. Máma položila ruce na zahřívající se kachle a něco si zamručela pod nosem, Otec ji pohládl po vlasech, předstíral, že neslyšel, Máma se usmála a přivřela oči, chtěl, aby to zopakovala, ale ona jen zakroutila hlavou.

Když vstoupila do prostředního pokoje, až ucouvla před svým odrazem, který jí vyšel naproti z kulatého zrcadla na

dveřích ořechové skříně. Stěny měly přjemnou béžovou barvu. Na obraze ve zlatém rámu, který visel nad otomanem, zářil rudými oblaky západ slunce na pláži v Gletkau; když přišla blíž, aby si prohlédla mořskou scenérii, v pravém dolním rohu, neda-leko piliřů bílého mola, u nichž byl namalován malý parník, si povšimla signatury: L. Schneider. Lehce přejela nataženým prstem po plátně, ale nebylo moc zaprášžené. Sfoukla prach z prstu a přistoupila k oknu. Přejela dlaní po zaobleném studeném těle šichno stroje Singer, pak se, protože cítila vzrůstající únavu, posadila na otoman a teprve teď, položila si hlavu na měkké opěradlo, které vonělo plyšem a suchou mořskou trávou, zhluboka vydechla. Na stole stál křišťálový flakon s papírovou růží. Okamžitě ji napadlo, že by to měla vyhodit, ale nejdřív položila papírovou květinu na bambusovou poličku, potom na skříň. Pod kufry a balíky tam měla ležet celá léta, dokud neztratila plátky a listky a ze stonku ovinutého zeleným hedvábným papírem nezůstaly jen zčernalé dráty.

Otevřela skříň plnou bílého a modrého prádla, uloženého ve vyrovnaných komnících na policích. Levandule? Nadzvedla okraj vyžehleného prostěradla a roztrábla studenou látku: na hladkém plátně s monogramem „W“ leželo několik křehkých okvětních plátků divoké růže. Stejně plátky později trhala z keře rostoucího pod břízou v rohu zahrady a vkládala je mezi čerstvě vyprané povlaky a prostěradla.

Potom Otec rozdělával oheň pod železným kotlem v prádelně, do horké vody ponořil povlečení, které vytáhla ze skříně — přestrože bylo všechno čisté a čerstvě naškrobené — ale i když se vařilo několik hodin, chladná svěžest — jiná než vůně prostěradel, která Máma dostala od tety Marušky z Průškova — stále nechtěla zmizet. A když večer uléhá v prostředním pokoji do rozestlané postele — Máma ve své noční košili z domu na Novohradské, Otec v proužkovaném pyžamu z UNRRY —, ty dvě cizí vůně, vůně varšavského prostěradla a vůně povlečení s modrým monogramem „W“, které Elsa Walmanová koupila ve čtyřicátém roce u Julia Mehlerse na ulici Ahornweg 12, se vzájemně proplétaly a zaháněly spánek. Prostěradlo ještě vonělo cestou, dýmecm vlaku, celovinou barohu, vinným aroma šedých renet, které koupili, když vlak na hodinu zastavil v Malborku. Čerstvě vypraný povlak na polštář s monogramem „W“ voněl vápenným

pachem prázdňného bytu a žehlením, jehož skořicové stopy se na několika místech obtiskly do tuhé běloby látky. Plátno povlaku se zdálo být nějak chladnější, pach ulpěl na krajce, již byly obšity okraje.

Nemohli usnout. Nahoře bylo slyšet kroky muže, který žil nad nimi. Z fotografií, visících u dveří, na ně hleděly dvě vážné dívky ve sláměných kloboučcích, v šatečkách z natraseného batistu, stojící na molu v Zopothu vedle muže v poškození uniformě a mladé paní v plisovaných šatech s kulatým límečkem. Otec vstal, opatrně sňal fotografii z háčku, odfoukl pavučinu ze světlejšího obdélníku, který zůstal na béžové tapetě, podíval se na rub s nápisem „Balerstadt. Photograph. Atelier“ (u tištěného textu bylo ještě inkoustem dopsáno „Juli 1938“) a strčil ji do spodní zásuvky v ořechové skříni, v níž kromě sešitů popsaných rovným dětským písmem ležel Westermannův atlas světa a svazek pohlednic z Bavorska ovázaný voskováným provázkem.

Teprve když si Máma o půlnoci stoupla do vany a Otec jí přijemně teplou vodou umyl záda a pak opatrně opláchl vypouklé břicho, v němž jsem s pěsíčkou pod bradou podřimoval, pára rozpusťla větvičky mrazu na okenní tabulce a všichni jsme se cítili trochu víc doma.

Grotgerova 17

68

Byl to ale krásný dům! Na věžičku se zábradlíčkem se vystupovalo po černých schodech, pod špicatou střechu s cínovou koulí na vrcholu; shora bylo za dobrého počasí vidět letištní plochu, borový les v Březně, a nad ním vzdálený modravý proužek moře. Prusko-tmavočervené tašky, protosilé mechem, vskutku viselsko-gotický odstín, a pod každým oknem řada cíhel s olivovou glazurou. Veranda byla velká, dvoupatrová, byl z ní výhled do zahrady, na cestičku z ušlapané černé hlíny vedoucí mezi zastřiženými zimostřázy k železné bráně, pod hustý tis, který stínil záhonky obložené kobaltovými kachličkami. A dál obrovská bříza a špalr-tuji. Před domem stříbrný smrk — vysoký, s nahým popelavě zbarveným kmenem, pichlavé větve teprve na úrovni okapu lemujícího střechu.

Dubinky, Traugutova, Tuwimova, Moříská... Když Otec po večerech vyprávěl o firmě Antracit, kde od ledna pracoval, tyto názvy ulic se opakovaly jako jména dalekých krajů. Antracit! Majitelé měli díl u Gliwic, dvě jámy, rampu, koksovnu, Otec vydělával skoro třicet tisíc, což bylo docela hodně, Máma jako instruktorka ve zdravotnické škole měla šest, takže si nestěžovali, zvlášť po tom, čím si prošli — skutečný ráj. Ale v červenci přišli do kanceláře na Moříské dva muži: „Podepište, že firma přechází pod nucenou správu.“ Otec se na ně jen

podíval: „Ne, nemůžu to podepsat, protože nejsem majitel. Majitelé jsou ve vězení.“ Pokývali hlavou. „V tom případě tady nebudete pracovat.“ „Tak nebudu.“ Taková firma! Bálská uhelná společnost se sklady na Viselské v Novém přístavu a s vlastní nakládačí rampou v přístavu Oksyval První formuláře, do nichž Otec zapisoval účty, zelené, s fialovými kolonkami, měly potisk „Herbert Borkowski. Drogen u. Chemikalien-Gross-handling. Danzig. Brabank 4.“ „Za co je zavěšil?“ zeptala se Otec kdysi Máma. „Jak to, za co? Za to, že jsou kapitalisti.“

Delbrück-Allée už se nejmenovala Delbrück-Allée. K Akademii se teď šlo ulicí Marie Curie-Sklodowské, kolem kasárna Volksturmu přestavěných na kapli, po chodníku kolem hřbitova, kde večer svítilo jen několik plynových lamp a často se stávalo, že tu byly přepadeny ošetřovatelky z noční směny. Studenti, které Máma potkávala, chlapci v utkáčcích a vojenských cvilnicích bez nárameníků, na sebe volali přes celou ulici: „Jdeme na ančů!“ To znamenalo: jdeme na anatomii, do velkého sálu v budově na rohu Vítězné aleje, v níž ještě nedávno Němci vyráběli mydlo ze zavražděných lidí. Varšavskou zdravotnickou školu přimemocnici U Jezulátka, založenou na Košíkové z peněz Rockefellerova fondu, nejdříve přestěhovali do Bílého Dunajce, potom do Gdaňska, do budovy E, a Máma byla velmi hrdá, že se na ni dostala. V Akademii pracovali také lékaři z Vílna, chirurgové z Lékařské fakulty Univerzity Stefana Báthoryho. Máma s úctou vyslovovala jména: doktor Michejda, Piskozub, Jóźkiewicz. Ale také jí vadilo, že v Akademii pracovalo hodně německých ošetřovatelek. Všechny měly pod třicet. Krankenhaus Schwester. Oblékaly se stejně: dlouhé modré šaty, rovné vlasy s pěšinkou, na zádech překřížené šle, bílý čepce. Polští lékaři s nimi rádi pracovali. Možná raději než s Polkami. A polské ošetřovatelky pro ně byly jen vzduch.

V podzemí u rentgenů pracovali také němečtí laboranti. Teprve v září Máma uviděla před budovou C tři nebo čtyři nákladky. Laboranti stáli na chodníku s balíky a kuфы.

Pod celou Akademií byly protiletectké kryty. Máma později říkala: „Počítali jsme s tím, že pod námi žijí Němci. Jedna holka viděla Němce, který vylezl a utekl. Celou dobu jsme nevěděli, co se pod námi děje.“ Okolní les byl zamínovaný. Hodně dětí to

69

roztrhala na pahorcích a v rokli. Ze střechy ubytovny pro ošetřovatelky bylo vidět prázdné loděnice, trosky městského centra, Mohavu, radnici bez věže, kostely bez věží. Říkalo se: Gdaňsk zapálili Němci.

Potom přijely švédské ošetřovatelky z Uppsaly. Přivezly oblečení, ošetřovatelské uniformy a potraviny. Třináctiho prosince zorganizovaly oslavu svátku svaté Lucie. Ale Máma dostávala i balíky z UNRRY, dvacetipětikilové, s čokoládou a camelkami, které se daly vyměnit za kávu nebo kakao. V kanceláři UNRRY na Moiské pracoval pan Szecepkowski, kterého znala ještě z tranzitního tábora v Pruskové, takže se občas podarilo něco získat i pro Hanemannu.

Hanemann však věci od UNRRY přijímal nerad. Raději jezdil každých pár dnů na Hradní valy, k tržnici, tam, kde u cihlové zdi staré ženy v turbanech svázaných nad čelem, v kloboucích se závojičky rozkládaly na zemi porcelánové servisy, přibory, psací stroje. Když tam přišel poprvé, vedle bedýnek s rozdrčeným ledem uviděl paní Steinovou. Měla na sobě dva pláště, hrubší a tenčí, krk zabalený do kašmírové šály. Na dvojlisnu Balaského deníku rozložila porcelánové dózičky, lampičku s modrým stínítkem, vidličky s květinovým monogramem „S“, rohy novina zatížila kusy cihel. Před ústy si držela batistový kapesníček. Vtíranoucí od Rybího trhu zvedal oblaka prachu.

Překvapilo ji, že ho vidí: „Vy jste neodjel?“ Ale Hanemann jí vysvětlil, že odjede, jen ještě neví kdy. „Nepracujete v Akademii? Přece se tam...“ On o tom ale nechtěl mluvit. Zepal se, co se prodává nejlépe a kolik se dá vydělat. „Ti, co přišli z Warschau na nákladěcích, berou všechno,“ odpověděla paní Steinová. „A docela utrácejí.“ Paní Steinová prodávala raději za dolary, ale ne vždy se jí to dařilo.

Na druhý den Hanemann vedle ní rozložil na kusy celkoviny pár přiborů, knížek, trochu sřítbra. Odpoledne utrafil jeden kucepec dokonce dva a půl tisíce.

Všechno se změnilo až v září, kdy na dvěře bytu v prvním patře na Lessingstrasse 17 (která se teď jmenovala Grotgerova) zaklepala paní Ch. z ulice Obránců Westerplatte 12. Hanemann na nečekaná návštěva překvapila (paní Ch. vůbec neznal), nicméně ji pozval dovnitř a posadil do křesla. Paní Ch. řekla, že by potřebovala, aby učil jejího syna německy. Nebyla to první

taková návštěva. Už v červenci Hanemann navštívil inženýr Wojdakowski z aleje Spojenců, vysoký blondák ze sedmičky, jehož ředitelství loděnic posílalo do východní okupační zóny, do Rostocku a dál, pro náhradní díly do strojí z bývalých Schichanových továren. Inženýr Wojdakowski vyjádřil zájem zvýšit úroveň svých jazykových znalostí, které — jak prohlásil — získal na gymnáziu v Ploocku s hodnocením známkou tři. Hanemann neodmítl, a jakmile se to rozneslo, byl na Lessingstrasse 17 brzy navštíveno několik dalších lidí.

„Jen ať se Andřejek naučí německy,“ říkala paní Ch. manželovi. „Uvidíš, oni se ještě vrátí s Angličany a Američany, pak se mu to bude hodit.“ Pan Ch. si to nemyslel, ale zaplatil. Výsledkem bylo, že Hanemann už nemusel jezdit na Hradní valy s celkovou plachtou a sřítbrnými přibory.

Také se už neseťkával s paní Steinovou u cihlové zdi tržnice vedle beden s rozdrčeným ledem, v nichž ryběti z Jelitkova a Března skladovali čerstvé sledě, několikrát ji však navštívil na ulici Ahornweg, která se teď jmenovala Javorová. Ne vždy to však byly příjemné návštěvy. Paní Steinovou obtěžovaly zvuky přicházející ze dvora, pokřikování, narážky. Ale nejvíce nesnášela pach na chodbě. Na zdech schodiště vykvetly žluté skvrny, jejichž počet se zvyšoval v sobotní večery. Když si, když po Mirchauer Weg chodil čemík Gustav Joppe, syn majitele stolarství na Johannistalu, by se nikdy nic takového nemohlo stát. Na Steffenswegu viděla, jak dva dělníci připevňovali na zed' domu Horovitzových plechovou tabulku s nápisem „ul. Stefána Bátorého“. Mirchauer Weg se teď jmenovala Partyzánní, a Hochstriss — Slowackého. Langfuhru se říkalo „Vřešť“, Neufahrwassenu „Nový přístav“, a Brösenu „Březno“. Byly to těžko vyslovitelné a zapamatovatelné názvy. „Kdy odjíždíte?“ ptal se Hanemann, aby přerušil její nářikání, které přece nemělo žádný smysl. Ale paní Steinová odpovídala vyhybavě. Je to tak komplikované. Musí počkat na zprávu od deér, které se usadily v Düsseldorfu, ale nijak zvlášť se jim nevede. Nechce pro ně být přítěží. Kdysi nosila světlé pláště a pelerány, teď se oblékala do tmavých, černých nebo hnědých, obnošených kabátů, zaprášených natfalem.

Až ji jednou potkal na Mirchauer Weg ve společnosti proše-diviělého pána s vycházkovou holí. Na pozdrav mu odpověděla

úsměvem. Na hlavě měla nový černý klobouk se stříbrnou sponou. Hanemann se za nimi otočil a chvíli je sledoval. Pán, s nímž šla paní Steinová na tramvaj směřem k bývalé Adolf-Hitler-Strasse, mluvil stejně jako ona německy, ale s výrazným polským přízvukem.

Černé smrky

Po večerech Hanemann občas třídil své písemnosti a přemísťoval knihy v policích, ale pokazdě jej to brzy unavilo. Posadil se tedy do křesla u okna, otevřel knihu, kterou měl zrovna po ruce, a snažil se číst. Ale ani to mu často nešlo. Možná ho rozptylovaly hlasy zaznívající ze zahrady, možná šelest větru nebo klapot železného kohouta otáčejícího se na věži domu Bierensteinových, v každém případě se jeho mysl začala ubírat vlastními cestami.

Ale ne, nebyly to žádné sentimentální vzpomínky na lidi a místa, která mu byla blízká, nebo je měl dokonce rád. Kdyysi, před lety, mu matka, která na okamžik ztratila trpělivost, řekla: „Ty snad nemaš srdce“; velmi se ho to tehdy dotklo, protože cítil, že tato slova, ačkoli jejich cilem nebylo ublížit, v něm zasáhla něco, čemu se bránil a co tajně dodávalo jeho životu na barevnosti. Teď, když sedával u okna, a slunce se už dootýkalo vrcholků borovic a černých smrků, cítil, jako by se mu v hrudi otevřela studená prázdnota, ale v tom pocitu, který vyvolával mlhavou vzpomínku na matku vyčítající mu necitelnost, bylo něco dobrého, přínášejícího úlevu, již se bez odporu poddával, se zvláštní a překvapující lhostejností. Jako by spal — ale oči měl otevřené. Samota, klid, soumrak — v teplém večerním světle cítil blízkost světa, a dokonce dech větru, příjemně vanoucí ze zahrady, se zdál být hmatatelný; jeho kůže — i když věděl, že

je to přece nemožné — cítila nejen chladnější závany od okna, ale i samotný pohyb průhledného vzduchu, v němž poletovaly zářící částečky prachu.

Samota? Spíše vzdálená přítomnost lidí — hlasy přicházející zvenku, smíšené se světlem pronikajícím březovými listy — do-
dávala jeho osamocení příjemnou barvu. Přitom to nemusely být zrovna hlasy radosti. Ne, vlastně bylo mnohem lepší, když se venkovní zvuky neslévaly s poledním šumem města, ale pohasínaly v zapadajícím slunci, a v šelestu stromů a klapotu něčích kroků na chodníku zněl ženský hlas — moudrý ženský hlas (obvykle nešlo o obsah slov, ten byl často malicherný) — zvučný hlas, jemuž ze zahrady odpovídal hlas chlapce volajícího, že ještě nechce jít domů, nebo hlas děvčátka, které předstíralo pláč — protože je přece ještě brzy a slunce — přestože se dotýká vrcholků stromů — ještě svítí nad katedrálou.

Za oknem se prodlužovaly stíny, ruch v zahradách na obou stranách Grotgerovy ulice pomalu ustával. Pan Wierzbowski za sebou zaveřel branku, železo tuklo o sloupek, pletivo tiše zadrncelo, potom, když vystupoval po betonových schůdkách do domu Bierensteinových, jeho stín plul po bílé zácloně v okně na verandě, protože paní Janina, čekající na mužův návrat z školákoven Anglas, už rozsvítila lampu, přestože oblačka ztemněla teprve nad Vřeštěm a nebe nad parkem ještě neztratilo sluneční lesk. Z okna v prvním patře sledovala paní W., opřená lokty o vyšivanou dečku, děti vracující se z louky u cisterciáckého kostela s drakem ze šedého papíru a několika bažových lišt — dlouhý ocas z provázku ozdobený mašličkami z hedvábného papíru táhly s šustotem po zemi. Uprostřed ulice, pod lípami, synové paní S. tloukli železným prutem do dlažby, až odlétaly modravé jiskry, ale cinkot železa dopadajícího na žulové kamenný teď nevadil nikomu (v poledne by to bylo horší), protože i pan Dluszniewski, který velkou plechovou konví zaléval letní fialy a jitřiny, volal: „Necháte už toho!“, ale volal příliš potichu, spíše ze zvyku než proto, aby přemátl hru, která — to bylo jisté — ho v dětství velmi bavila.

Občas se však vracela minulost — a místo pana Dluszniewského, zalévajícího velkou plechovou konví květiny, viděl Hanemann Emmu Bierensteinovou v dlouhých plisovaných šatech, s úcěsem jako Ruth Weyherová v Pabstových *Tajmstvích*

duše, která řezala tenkým stříbrným nožkem světlé gladioly, a v okně, z něhož se teď dívala paní W., Rosu Schultzovou v béžovém turbanu, ve světle zelené batikované halence, nesoucí na půdu koš s vypraným prádlem. Hanemannovy myšlenky však nebyly naplněny lítostí. Cítil, že právě cizost těch lidí, žijících teď v domech mezi tramvajovými koleje a bukovými pahorky (protože to přece jen byli cizí lidé), se mění v něco opravdu dobrého a mírní neklid v srdci. Ty okamžiky, kdy v zahradách a na verandách pohasínala gesta a slova, kdy se lidé zastavovali na cestě ke rukama si stínili oči, aby se mohli dívat do velkého rudého slunce nad lesem za katedrálou, ty okamžiky, v nichž utichala nutkavá potřeba žít a jistota bezpečného spánku tůmnila nenávisť — v takových okamžicích se v něm všechno ukládalo jako jemné vrstvy popela.

A potom, kolem šesté, kdy v útrobách čtvrti začaly bít zvony katedrály, k nimž se připojovaly — vždy o něco později — zvony cisterciáckého kostela, a to vzdálené zvonění, tůmené spleť větví líp, hrušní a jabloň, přehlušovalo tichnoucí tlačení ulice — zase se před očima zjevovala stará místa, domy, pokoje, tváře, ale srdce už nenacházelo nic blízkého v obrazech města, které už neexistuje — jako by paměť jen nedbale procházela zašlé fotografie, než je hodí do ohně. „Tak se přece nedá žít“ — vracela se najeďnou Annina slova. Ale teď — jinak než kdysi — ho tato slova už nedokázala zranit. Protože proč by se tak nedálo žít? Hanemann odložil knihu, kterou — otevřenou — držel na kole-nou, a s přivřenými očima, zaposlouchaný do šumění březového listí, cítil zdrcený zelený povrch plátěného obalu a nechal se unášet hrou obrazů minulosti zbavené všeho bolestného. Teď, když se skvrnky slunečního světla a stíny větviček stále pomaleji kolébaly na fasádě domu Bierensteinových, nejen on, ale všechno kolem upadalo do snové letargie, jako by váhalo, kterým směrem vyrazit: za neklidnými tužbami, nebo smrtí. A dokonce se mu zdálo, že i srdce zpomalilo své vytrvalé putování v hlu-binách těla. Zvuky, šelesty, všechno krásné a cizí obývalo duši jen na okamžik, protože paměť se snadno zbavovala vnučených — tak je chápal — rozčlujících povinností skládování všeho, co je viditelné a slyšitelné, a přitom netumnila čistotu pocitů. Cítil v sobě prázdnotu, ale nebyla to prázdnota vzbuzující strach, byla to právě ta dobrá prázdnota, kdy nás nic neodděluje od věcí.

V takových chvílích bezděčně, trochu poplášený svou svou bodou, sahá po bronzové míse stojící na pracovním stole a zdobené dvěma delhny (na podstavci se černala písmena „1909 Palast Kaffee“), bral do rukou porcelánovou dózčku se zahradní scénérií na víčku, zpod lampy s nápisem „Alsace-Lorraine“ přemistoval na druhý konec stolu světlou sošku pasyčky s jehnětem na zádech, zkoumal, zda se nedá zalepit prasklina na sádrovém rybáři s velkou šupinatou rybou pod paží. Všechny tyto zdánlivé drobnosti, které se leskly na policích kredence a na mahagonové polici, pro něj vůbec nebyly zlomky starého města, do něhož by se chtěl vrátit. Kdyby se jim vysmíval, když viděl matku, jak v salonu vrší modrý a pozlacený porcelán, jak zaplňuje skleněné poličky ořechové skříně rokokovým rejcem čínských tanečníků, Japonek z majoliky, Peršanů ve zbrojích z laky, jak ve vitrínách staví pyramidy ze šálků Rosenthal a Werffel. Nechtělo se mu ani dývat na pasyčky tisknoucí se k beráňkům se zlatými kadeřemi, na ebenové samuraje v útočných pózách a sádrové rybáře s hrady grimasami, pyšníci se velkými sledi se zlatými šupinami.

Celý ten porcelánový a majolikový svět mu připadal směšný, dobytčácný a nesmyslný. Matka totiž — tím si byl jist — chtěla svými dózčkami, soškami a šálky se zlatým a tyrkysovým okrajem ohromit hosty, kteří měli ve svých salonech podobné bohatství, takže to nemělo vůbec žádný smysl. Ale teď, za soumraku, kdy nebe nad pahorky chladlo po horkém dni temnou červení, podobající se vzdálené luně, ty malé cesty před ním odhalovaly jakousi dětskou odvahu, hloupou odvahu nebrat svět na vědomí, odvahu, v níž byla skryta nepochopitelná síla přehlížet soumrak? Uprímná drzost ignorovat mocné? Když bral do rukou ty malinké zbytečnosti z bronzu, mosazi, majoliky, slonoviny, cítil rostoucí nechuť k obrazům Noldeho, Kokoschky, Kollwitz, přestože kdyby tak obdivoval jejich křečovitou červená a mrtvolnou fialovost. Neríkaly snad ty znepokojivé obrazy, které viděl v malých berlinských galeriích, nervózním kódem svých barev, že existuje jen bolest, že ničemu nelze utéct, že neexistuje soucit a milosrdenství?

Díval se na bukový les s černými skvrnami borovic, na nebe s načechranými mraky podobnými vrbovému chmýří — a to všechno, proměněné v lhostejnou hudbu barev, pronikalo do srdce a mírnlo starý strach. Duše se bránila obrazu celku. Každá

připomínka širší krajiny byla zavrhována neklidným chvěním. Zrak chtěl vidět jen malé, jednotlivé předměty, samostatně: mravence šplhajícího na stínítko, zrnko rýže v mezeře mezi prkny v podlaze, javorový list se žlutými okraji přilepený na okno, větvičku hlohu vyčnávající zpoza parapetu, kapku rosy na pavučině v rohu okna.

Mysl se bránila obrazu celku, protože celek byly tamty obrazy, tamto tmavé moře, tamta zastávka, velké mraky, dlouhá pláž mezi Neufährwassercem a Zoppotem, voda barvy olouva, bílé molo v Glettkau a krásná vyletní loď s černým nápisem na boku...

A když se objevovaly tamty obrazy, srdce se odvracelo od pohasnajících světel soumraku. Mysl scházela do minulosti, sestupovala pomalu do temné krajiny, znovu navštívila lesy ve Schwarzwaldu, jimiž tehdy, před lety, když se to stalo, osaměle bloumal, zoufale a nešťastný. Teď necítil v hrudi nic, znovu v duchu bloumal mezi obrovskými stromy podobajícími se sloupům černé katedrály. Cítil chlad kamenných zdí, které ho — když šel podél potoků — obklopovaly vlhkým temnem a dotýkaly se nebe. Pamatoval si mlhu, když před ním hory otevřely velké údolí pokryté polámanými stromy, kde bylo kapradí hluboké jako zelená bažina, a na skále porostlé tmavým mechem se tyčil kříž. Vrצל se na bílé útesy Rujary, které se — když stál na svahu borového lesa — s mrtvolným šelestem sesouvaly do zpráveného hnědošedého moře. A když se zcela ponořil do těchto ponurých a tepajících vzpomínek, napadlo ho, že to, co se tehdy stalo, stalo se právě proto, aby mohl strnout v letargii, která zachvacovala a otupovala jeho duši, aby neslyšela hlasy světa. Cítil, že se tak dá žít. Chtěl tak žít a jeho srdce zaplavila vlna odporu a zloby. Nebránil se tomu. Topil se ve svých pocitech jako v černé vodě, zatvrzele, nenávislně, aniž by věděl, komu se vlastně chce pomstít.

Klinika Lebensteinových

78

V polovině prosince, zproštědkovaně, přes paní Steinovou, kterou v jejím bytě na Javorové navštívil dánský námořník z lo-di kotvíci v Gdyni, dostal Hancmann dopis od asistenta Retze. Velmi ho to překvapilo, protože si myslel, že Retz už nežije. Retz ovšem psal z Hannoveru, že se usadil u příbuzných v Brémách a uvažuje o otevření soukromé ordinace.

Ale hlavní část dopisu byla věnována minulosti. „Co se týče Bernhoffu (protože především o tom jsem Vám chtěl napsat),“ psal Retz, „kotvu vytáhli pár minut před půlnocí. Četníci na palubě osvětlovali vchody baterkami s flalovým světlem, proto bylo těžké najít klidné místo na spaní, navíc část nákladního prostoru obsadili kadeti z ponorkové školy a dělníci ze Schichauových továren, takže jsem se tam trochu motal a zakopával o nohy spících lidí. Naštěstí jsem měl jenom malý kufř s lékařskými nástroji a červený pléd, jimž mě obdarovala má hospodyně, paní Wirthová; bydlel jsem u ní — jak si určitě vzpomínáte — až do konce ledna. Na železně podlaze byla strašná zima, ještě dobře, že jsem měl boty s kožšínou (rovněž dar paní Wirthové — do konce života budu vděčný té moudré ženě, která si v den mého odjezdu z Danzigu vzpomněla na boty světlé nebožtíka manžela, rady Edwarda Wirtha; určitě si pamatujete na toho vysokého muže pracujícího v Hersenově kanceláři). Potom se rozsvítily žá-

rovky visící pod stropem nákladního prostoru a všichni se začali svolávat. Na podlaze vystlané tlustými dekami a peřinami ležely a spaly celé rodiny. Byl to opravdu smutný pohled, ale nikdo si nestěžoval ani nenaříkal...

Potom někdo zavolal z druhého konce podpalubí: „Pane Retzi, pojďte sem k nám. Když jsem se otočil, uviděl jsem Elsu Walmannovou. Seděla i s dcerami na dřevěné bedně, vedle Alfred Walmann rozkládal na podlaze ležení pro holičky. Překvapilo mě, že si mě pamatují, protože jsme se setkali jen pákrát, když jsem pro Vás jezdil na Lessingstrasse, ale — to mi věřte — jsou okamžiky, kdy každá vzpomínka způsobí chvění u srdce.

Spal jsem klidně, což je mi dodnes divné. Ráno, kolem sedmé, když začali kadeti roznášet horkou kávu a přelévali ji do hrnků a lahví, složil jsem pléd a paní Walmannová se mě zeptala, jestli o Vás něco nevím. Měla nejhroší předtuchy, protože když odplouvali remorkérem z přístaviště, viděla, jak na prostranství před skladem vzbuchlo několik granátů. Muselo tam zemřít strašně moc lidí. Pan Hancmann šel za námi, ale pak... Mluvil o Vás, jako by jste byl už mrtvý. Když jsme připluli k Bernhoffu, otočila jsem se a ztuhla mi krev v žilách, protože tam, na břehu, zuřil mezi domy jeden obrovský požár...

Kolem jedné jsem vyšel s Walmannem na palubu, přestože paní Elsa křičela, abychom se ani nehnují, protože nejhroší ze všeho by teď bylo, kdybychom se ztratili. Venku byla strašná zima, Bernhoff plul v husté mlze, máz, všude rampouchy, na trubkách a zábradlí, zledovatělá paluba. Zdola, od moře, se ozýval křik, pláč, uviděli jsme velkou bárku plnou křičících lidí. Z paluby Bernhoffu shodili provazový žebřík, nikdo však nespěchal, aby po něm vylezl nahoru. Jak taky jinak. Toľik žen s dětmi, všichni měli strach, že spadnou do vody, námořníci museli pomoci ráhna vytahovat na palubu celé rodiny jako pytle s obilím. Zimou schoulené děti nechtěly věřit na houpačící se můstek, ostatní je tam tlačili násilím. Strašně křičely.“

Retz předpokládal, že Bernhoff popluje nejryšše tři čtyři dny, i v případě, že se nebude držet přímého kurzu, aby se vyhnul setkání s ponorkami, pluli — jak si myslel — do Hamburku, takže by to nemělo trvat déle. Když se s Walmannem vrátil do podpalubí, zabrali se do plédu a posadili na bednu. Nezbyvalo než spát a čekat. Lidé leželi na dekách, celkových plachtách,

79

deskách, přikrytí pláští, dekami, kožichy. Někteří nervózně poslouchali hukot motorů. Měli strach z útoku torpéd. Retz si několikrát vzpomněl, jak se ve dvacátém devátém, na prázdninách strávených u Brössenu, topil, a běhal mu mráz po zádech. Pamatoval, co se stalo s Gustloffem a Stubenem.

Do podpalubí přišli uprchlíci z barty. Najednou bylo všude velmi těsno. Paní Walmannová se šla podívat na záď, jestli tam není více místa, ale i tam bylo plno. V chodbě potkala Liselotte Peltzovou, což ji potěšilo. Chtěla, aby se k nim Liselotte připojila, ale narazila na zvláštní odpor. Když se vracela, uviděla paní Peltzovou, zachumlanou do červeného kožíšku, jak hltavě a potají kouše do hnědého skrojku chleba.

Holčičky byly klidné, teprve kolem druhé si začaly vymýšlet. Pokárala je, ale moc to nepomohlo. Rozvázala plátěný uzlík s chlebem, oloupala uvařená vejčka. Pan Walmann pro jejich rozveselení zapískal veslou písničku o Heidelbergu. Paní Elsa vytáhla jablko, pomalu ho oloupala a rozkrojila na čtyři díly.

Pan Walmann se zeptal Retze, jestli neví, jak daleko se už Rusové dostali, ale Retz to nevěděl přesně. Asi už budou u Köslinu a možná i dál. „A co teď budete dělat?“ — „Já?“ Retze ta otázka překvapila, protože od věřejška měl pocit, jako by stěhoval své tělo z místa na místo jako zavazadlo. Takové rozdvojení bylo občas velmi příjemné, protože všechno — sebe i ostatní — viděl, jako by stál za oknem. Ale teď musel nějak odpovědět. „Co teď budu dělat? Doktorů není nikdy dost.“ Pan Walmann souhlasil. Potom se zamyslel. „Zajímalo by mě, jestli si umírající člověk dokáže představit chuť tabáku. Co myslíte?“ Retz si prohlíbal kapsy, ale sušené švestky, které mu včera ráno dala paní Wirthová, nenašel.

Pluli v mlze, přesto se kolem třetí z blízkých chuchvalců vynořilo malé letadlo a ostřelovalo palbu. Někdo volal lékaře, takže Retz odešel se svým kufříkem na před, kde bylo několik kajut vyhrazeno pro raněné. Trhala se prostěradla pótebná k zastavení krvácení. V podpalubí všichni mluvili o ponorkách. Lidé vstávali ze země a nervózně přecházeli mezi ranici a bednami. O půl čtvrté se celá loď otřásla. V mlze se mihly čtyři stíny a po obou stranách plavidla vyletělo několik gejzírů vody. Retz pokračoval v práci. Obvazoval něčí proštělené plíce. Po pátém nebo šestém výbuchu se loď znovu otřásla, podlaha se naklonila, nástro-

je spadly ze stolu na podlahu, ranění začali křičet, rozeznělo se poplašné zvonění. Retz nevěděl, co má dělat, protože sanitáři vyběhli na palubu, ucítil pach hořící nafty, několik z nich se mu podařilo přivolat zpět, podlaha se opět zakymácela. Zavolal vojáka s puškou, ale uprchlíci z prvního nákladního prostoru ho natičili ke stěně. Teprve když voják vystěpil do vzduchu, podařilo se mu do člunu uložit několik raněných. Zavrzala lana, šalupa byla spuštěna na vodu. Paluba Bernhoffu se stále více nakláněla na pravobok. Retz se díval z člunu na palubu, z níž začal stoupat tmavě žlutý dým. Za okamžik, na zádi zahalené plameny tmavého ohně, zahlédl Walmannovy. Pan Walmann se pokoušel dostat do záchranného člunu zavěšeného na ráhne za druhým nákladním prostorem, ale plameny mu zahradily cestu. Paní Walmannová stála i s oběma holčičkami uprostřed křičících žen. Pak se loď přestala naklánět. Černý tup stnuh jako skála nakloněná nad nád palubou se teteřil horkem. Když oheň zachvátil takřka celou palubu na zádi, několik mužů skočilo do vody. Holčičky pevně objaly matku. Pan Walmann jí nejdříve vytřhl Marii a shodil ji z paluby. Potom totéž udělal s Evou. Dopadly do vody a už se její otevřená ústa, protože volání zaniklo ve sténání raněných. Walmann jí táhl pryč, chytla se zábradlí, nemohl ji odtrhnout, přetahovali se, upadli, potom ji strčili, po několika kotmelcích ve vzduchu dopadla do vody a už se nevyrožila. Skočil za ní, ale nemohl doplavit na místo, kde zmizela pod vodou, protože všude na hladině hořely nařové skvrny. Lidé zasažení ohněm sebou trhali jako spálené ryby. Walmann doplaval k šalupě, něco křičel na Retze, chytil se za okraj, ale námořník odážděl veslem všechny, kteří se chtěli vyšplhat na člun plný raněných. Tak si ho Retz zapamatoval: škleb ve tváři rozbité veslem...

Hanemann měl z dopisu smíšené pocity. Velmi ho překvapilo, že tam, tehdy, v tu noc na Bernhoffu, o něm někdo mluvil a myslel na něj, i když na tom přece nebylo nic neobyčejného. Na okamžik se cítil vinen, že neodpíchl s ostatními. Vyčítal si, že je mohl zastavit v přistavišti; kdyby to udělal, tak by se nestalo to, co se stalo. Ale pak jen zavrtěl hlavou: to je hloupost, kdo mohl vědět, že to všechno takhle dopadne. Přece právě oni měli větší šanci než ti, kteří zůstali. Stejně se tisícům z nich nakonec

podářilo dostat do Hamburku, Brém, Rostocku, Wilhelmshavenu. Na okamžik si představil mojské dno: na šedém písku, někde u Bornholmu, stopa po dětské dlani, ptačí noha, několik kostí... Eva, Marie... Ale v tom smutku bylo ještě něco, něco špatného, horkého, co se dotklo jeho srdce. Lístos? Srdce zaplavila vlna studeného podráždění. Dával se na Retzův dopis a nechápal své pocity. Chtěl je litovat, chtějí obvinít sám sebe, chtějí se nějak zbavit své viny? Ale co když oni — napadlo ho najednou — jednali mnohem moudřejší než on — tím, že tehdy v noci odpulili na tu loď, neviditelnou, ztracenou ve tmě.

Několik týdnů svou odpověď Retzovi odkládal. Teprve začátkem února napsal několik zdvořilostních vět, ale nechtěl psát o sobě, takže se dopis skládal v podstatě ze samých otázek. V létě přišla odpověď. Paní Hildegarde Müllerová, asistentka profesora Jürgena T. Wolffa, v krátkém dopise napsala, že doktor Martin Retz zemřel v březnu na rakovinu plic na brémské klinice Lebensteinových. Velmi trpěl, ale bolest snášel hrdinně, všechen lékařský personál oddělení III C na něj bude s láskou vzpomínat.

Hanemann dlouho držel halkový list papíru s hlavičkou „Klinika Lebensteinových. Bremen. Bahnhofstrasse 33“. Písmo paní Müllerové bylo velmi pěkné: rovné, bez zbytečných ozdob. Podpis připomínal hrstku černé trávy.

Takže právě do tohoto přístavu plul parník Friedrich Bernhoff z Neufährwasseru za té tmavé noci, kdy nad Brösenem létaly granáty a jejich výbuchy osvětlovaly přístav oslnivě modrou září a pozorovatelé z pahorků Müggau posunovali o dva dílky vlevo mířidla houfnic rozmístěných na Zigankenbergu...?

Předvolání

Hanemann dostal předvolání ve středu. Podepsal přijetí zásilky, aniž by se na poštáčka podíval, vrátil mu tužku, potom zavřel dveře a otočil klíčem. Vzdalující se kroky na schodech. Poštáková oči. Nedělal si iluze: Tak se člověk dívá na ty, kteří jsou v nemilosti.

Do Gdaňska odjel v jedenáct.

„Pane Hanemann,“ — v místnosti bylo horko, pootevřené okno, na zdi orlice, muž ve tmavém obleku otevřel lepenkový šanon. „Nedávno vám přišel dopis z Dánska?“ Hanemann jen kývl hlavou. Rychle počítal dny. Dánský námořník navštívil byt paní Steinové na Javorové před týdnem, přesněji řečeno v pátek odpoledne, dnes je čtvrtek. „Můžu vědět, co to bylo za dopis?“ — muž obracel listy papíru popsané zeleným inkoustem, na stole piják, kalamář ve dřevěném stojanu, lampa s kovovým stínítkem. Hanemann vysvětlil, že dopis se týkal jen soukromých záležitostí. „Kdo vám ho poslal?“ Na okamžik zaváhal. „Můj bývalý asistent, Martin Retz, který dnes žije v Hannoveru, kde si chce otevřít vlastní lékařskou praxi.“ Muž výmluvně pozvedl obočí. „Pokud to byl, jak říkáte, dopis od Martina Retze, bývalého asistenta z Anatomického institutu a týkal se pouze soukromých záležitostí, proč potom nebyl poslán normální poštou?“ Hanemann přiznal, že na tuto otázku nedokáže odpovědět, ale

mysl si, že Martin Retz se určitě obrátil na dánského námořníka, aby ušetřil pár marek. Muž pokrčil rameny. „Takže vy chcete říct, že někdo otevírá vaše dopisy, a proto raději nevyužíváte služeb naší pošty?“ Teprve teď Hanemann ucítil, jak se mu zrychluje tep. „O tom nic nevím.“

Muž se postavil a přistoupil k oknu, za nímž se rýsovala temná silueta Marienkirche a věž vybombardované radnice. Vlevo, u Karrenwallu, tam, kde do třicátého devátého stála synagoga s kopulí podobající se mosazné kultence, na zaprášeném náměstí několik dělníků skládalo na hromadu cihly vytažené z trosky. Na zdi domu u Zlaté brány se třepotal roztržený plakát: „...špinaví tprasíci...“ Podobné plakáty Hanemann zahlédl také na zdech v Olivě a v Langfuhru, nebylo mu však jasné, koho se týkají. Asi těch, které nová vláda považuje za své nepřátele.

„Pane Hanemann, nejde jenom o dopis,“ — muž se otočil. Chvilí žmolal v ruce zelenou násadku. „Řekněte mi, proč jste vlastně neodjel?“ Takže proto si ho sem pozvali... „Urtičte čte naše noviny, takže víte, že vaše vlast se nezměnila tak, jak by měla. Na východě jsou změny patrné a my z toho máme radost. Ale Hannover... Tam se vracejí k moci lidé, kteří by měli být souzeni... a vy od nich dostáváte dopisy. Neměl byste zvážít možnosti?...“

Hanemann se díval z okna. Vyhročenou radniční věž zakrývalo lešení z borovicových prken. Na střechě domu v Ohařské několik lidí pokládalo červené tašky zářící novotou.

„Slyšíte mě?“ — mužův hlas zněl netrpělivě. Hanemann se podíval na své ruce. „Má sestra zemřela u Dirschau v lednu čtyřicet pět. Za Odrou nemám nikoho. Tak proč bych tam měl jezdit?“ Muž začal nervózně přecházet po místnosti. „Takže vy tvrdíte, že jsme zabili vaši sestru?“ Hanemann přivířel oči. Co ten člověk vlastně chce? Muž se zastavil u stolu. „Zneklidňuje nás, že tak dobře mluvíte jazykem podlidi, jak jste ho sami nazvali.“ Hanemann se zasklebl. Už měl tohoto rozhovoru dost. Na okamžik pocítil úlevu, při představě, že ho naloží do vagonu a odvezou někam na západ, protože o východě se zatím nemluvílo. Koneckonců žít se dá všude. Nehodlal se obhajovat. „Nechci odjet. Pokud však budu deportován...“ Muž ho přerušil. „Nikdo nemá v úmyslu vás deportovat. Jde jen o to, abyste zvažili, jestli by nebylo lepší...“ Hanemann začal být podrážděný. „Pře-

kvapuje vás, že mluvím tak dobře polsky. Odpovím vám: to, že mluvím polsky, je stejná náhoda jako to, že mluvím německy. Má rodina z matčiny strany pocházela z Posenu. Před válkou, na studiích v Berlíně a potom v Danzigu, jsem znal pár Poláků. Ale má to nějaký význam? Hovořím také velmi dobře francouzsky. Otec pocházel z Alasky.“ Muž ho pozorně sledoval. „Skutečně mě překvapujete, pane Hanemann. A ještě něco: Proč jste se ještě nevrátil na Akademii? Víte přece, že tam pracuje mnoho vašich krajanů. Slyšel jsem, že obsluhují rentgen, jsou tam německé ošetřovatelky...“ Hanemann nehnul brvou. „Nemám v úmyslu vrátit se na Akademii. To je všechno. Dívody nejsou důležité a určitě vás nebudou zajímat.“ Muž se usmál. „Kdo ví... A jen tak na okraj: z čeho hodláte žít, pokud tedy tak trváte na tom, že tady zůstanete?“

Hanemann si vzpomněl na dům na Lessingstrasse. I když nepočítal s nějakými záznaky, stále doufal, že ho nechají na pokoji. Čím se odlišoval od jiných obyvatel čtvrti mezi Kronprinzallee, Pelonker Strasse a katedrálou? Možná jen trochu tvrdším přízvukem. Alespoň si to myslel. Měl pocit, že se utopil mezi lidmi a nikoho jeho osud nemůže zajímat. Nosil stejný plášť jako pan K., jehož věci nedávno vynesli do prvního patra domu Bierensteinových. Když se díval do zrcadla, viděl muže, jakých jsou na ulicích Langfuhru spousty. Ale přesto se najednou začal litovat, že zůstal, že neměl dost síly, aby odešel s kufrem nebo bez něj na nádraží, kde ostatní Němci z okolí Jäschkentaler Weg nastupovali do vagonů s tabulkou „Gdaňsk — Košalín — Štětín“. Myslěl si, že splyne s davem. Teď však na něj ten člověk zírá jako přes zvětšovací sklo na hmyz. Ruce, nohy, ramena — všechno se zvětšilo jako žilky na věcím zadečku pod silnou lupou. Nenačist...

„Přece dobře víte, co dělám.“ Muž se opět usmál. „No, jen klid. Samozřejmě že to vím. Jen chci mít jistotu, že jste ke mně upřímný.“ Měl hladké, dozadu šesasané vlasy, s vysokým výběrsem nad ušima, škrábance na krku, těsný límec, kravatu s velkými uzlem. „Dějte dál, co jste dělali dosud. Nám to nevadí.“ Hanemann pořád nemohl pochopit, proč ho předvolali. Muž se nklama opřel o stůl. „Samozřejmě, pokud budete i nadále udržovat škodlivé styky, můžete mít problémy. Fašistické agenti se s vámi vzhledem k vašim schopnostem určitě budou chtít sblížit.“ Takže vyhrůžka...? Muž si prohlížel své nehty. Hanemann odsekl:

„Nemám v úmyslu se s kýmkoli sblížovat.“ „Ale, ale, nerozčíhlyte se,“ muž ho chvíli shovívavě pozoroval. „Reagujete zbrkle. A co když to někdy bude nutné, sblížit se s někým? Zlo, které neznáme, je tisíckrát horší než to, které jsme schopni rozpoznat. Konečně jste znal, a myslím, že velmi dobře, Alberta Posacka, Brosta, Teclava a další. No, třeba toho Rauschinga. Ale to asi není tak důležité, že? Prý jste si povíдали o hudbě...“ Takže vědi i tohle. „Sociální demokracie sice není zrovna nejšťastnější volbou, ale pro vás to bylo přátelnější než hnědá barva. Prý jste řekli i pár ostřejších slov v Greiserově nebo Forsterově přítomnosti, je to tak?“

Takže o tom věděli. Určitě s nimi spolupracuje někdo ze Svobodného města, nemá smysl něco skrývat. Ale kdo? Ti, s nimiž se potkával na Lessingstrasse, většinou přijeli zdaleka. Paní Steinoва? Nesmysl. Takže možná gymnaziální učitel, pan J.? Hloupost. Rychle si v duchu promítal tváře různých lidí. Strach však nakonec odezněl. Není snad jedno, odkud to vědí?

86 Muž se opřel o rám okna. „Takže už nemáte ten dopis z Hanoveru?“ — „Ne,“ odpověděl bez přemýšlení, přestože to nebyla pravda. „Spálil jste ho?“ — „Ano, spálil,“ Hanemannův hlas zhrubnul. „To je zvláštní,“ muž přistoupil ke stolu. „Pálit dopis asistenta týkající se pouze soukromých záležitostí. Proč? Takže vám nevěřím. Vy ten dopis máte. Určitě. Ale to není důležité. Klidně si ho nechejte. My ho k ničemu nepotřebujeme.“ Muž zavřel lepenkový šanon a převázal ho šedým provázkem. „Tím bychom pro dnešek mohli skončit. Pochopil jsem to správně, že nemáte v úmyslu v nejbližší době opustit Gdaňsk?“ Hanemann uctil studený dotyk v blízkosti srdce. „Ne, nemám to v úmyslu.“ — „To je dobře, protože kdyby bylo zapotřebí...“ — „Nemám v úmyslu odjíždět,“ zopakoval Hanemann. „Můžete být klidný, vždy mě najdete na Lessingstrasse.“ — „Chěl jste říct: na Grottegerově ulici?“ — „Ano, na Grottegerově ulici.“ — „To je dobře, takže zatím na shledanou. Tady je, prosím, propustka. Nechte ji na vratnici.“ Hanemann si vzal kartičku. „Kdybyste si se mnou chtěl o čemkoli promluvit, zavolejte, prosím, klapku 27. Poručík Karkosz.“ Hanemann mlčel. „A ještě něco. Kdybyste se někdy v budoucnu rozhodl navštívit asistenta Retze v Hanoveru, myslím, že by se to dalo zařídit. Takže si to rozmyslete. Nebudeme vám bránit...“

Na zpáteční cestě dvojkou na Lessingstrasse Hanemann dlouho přemýšlel o každém slově, které slyšel ve třetím patře budovy na Zákopové, a nemohl se zbavit dojmu, že čas plyne jen v lidských představách. Vždyť před pár lety... Ano, před pouhými pár lety se vracel tramvají číslo tři na Lessingstrasse z podobné schůzky, i když tehdy se odehňávala v mnohem přátelštějším duchu, protože Johann Plesner, který ho pozval do svého domu na Breitgasse 4, byl stále tím stejným klukem, s nímž se znal ještě z dob berlínských studií, přestože vyměnil bílý lékařský plášť za tmavě zelenou uniformu policijního úředníka v zodpovědné a všemi respektované funkci velitele komisařství městské části Osek. Rýnské víno, které Johannova matka toho večera podávala ve velkém pokoji, bylo skutečně skvělé, a teplá vůně březových polínek hořících v kachlových kamnech, pamatujících ještě slavné doby Fridricha Velkého, nádherně uvolňovala tělo i mysl. Ach, ty vzpomínky, přátelské hecování, bušácké šprýmy! Teprve po nějaké době, když víno zmizelo ze sklenic a na podnose zdobícím stůl se objevily trojúhelníkové kousky ořechového dortu, začal Johann mluvit k věci. Neumí snad Hanemann — ptal se Johann — obtížný východní jazyk stejně dobře jako slavisté z Drážďan? Dokonce lépe! Důvěra samotného Reichsführera, které se oni těší, určitě může vzbuzovat oprávněnou závist, avšak pozorné ucho někoho, kdo žije v pohraniční provincii Pommern, bez problému odhalí v jejích řeči zvuky výrazně tvrdší, než jsou ty, které používají národy ohrožující z východu starou německou kulturu. To, jak velký je duch této kultury, dokazuje i historie Hanemannovy rodiny, v níž ta špetka slovanské krve (kdo z nás se může pyšnit absolutní čistotou rasy?) nezabránila ctihodným předkům vstoupit do velkého gotického domu věčného Německa.

87 Hanemann to všechno poslouchal se sklenicí v ruce a úsměv mu tuhl na rtech. Ach, ten Johann. On se snad nikdy nezmění. Jen ledový lesk na dně veselých očí rodilého Bavoráka. Mezitím Johann po připomenutí zaslůh Hanemannovy rodiny v lékařských službách armády pruského krále plynule přešel do současnosti — protože se přece nesmí zapomínat na problémy, s nimiž se potýká národní mise ve městě, které — paradoxně — Angličané a Francouzi nazvali Svobodné. Prokleté Versailles! Nastal čas, abychom se přiblížili našim nepřítelům a poznali... Johann

měl na mysli vedoucího Brzostowského z polské pošty v Oseku, který se přednedávnmem nastěhoval do domu Grety Schneiderové nedaleko točny v Olivě.

Když dvojka, jedoucí z Danzigu do Langfuhru, mjeela budovu Anatomie a za oknem ubíhaly tmavé zdi Institutu, Hanemann odvrátil zrak. Nechtěl vidět starou fásádu. Za oknem, na druhé straně ulice, uviděl na kameném podstavci zelenou barvou čerstvě natřený ruský tank s bílou orlicí na věži. Takže to je ten „tank“, o němž mluvila paní Steinová... Na pancíři ležely zvrdlé červené a bílé karamfály. Dvě děti si hrály v písku vedle pásů. Starší žena sedící na lavice na ně něco volala.

Vypadalo to, že bude krásný horký den.

Gutenbergův les

Četl jsem pomalu, trpělivě přejižděl prstem po dlouhých řádcích gotických písmen — protože rodiče si přáli, abych v Poznani, před zkušební komisí, zazářil nejen dobrým přízvukem, ale také znalostí starého písma — a Hanemann, vždy když jsem zaváhal, jak vyslovit nové slovo, všickem žluté tužky Koh-i-noor ukazoval slabiky, které jsem měl zopakovat. Zbytečně! Gotické M, zmňt černých čar, se mi pořád pletlo s W a ostrým S, podobajícím se svou abreviaturou, zvláštní a zrádnou, písmenu F, přestože jsem si všechno mohl procvičit už mnohem dříve v otcově pokoji, kde vedle Bible napsané cyrilicí stála na polici protestantská modlitební kniha z Poviší, vytištěná sice v polštině, ale švabachem.

Ale — pokračoval Andřej Ch, germanista, s nímž jsem se po letech setkal na univerzitě v Brémách, kde vede seminář o kultuře střední a východní Evropy pro čokoládové chlapece z Bahrajnu a šikmoooké dívky z Thajska — ale postupně ta bolestná a zároveň sladká radost z obtížného čtení, kterou cítily mé oči, oči šestnáctiletého kluka z ulice Hrdinů Westerplatte, pomalu překonávající pole švabachu, trnité lány fraktury, propletené řetězy gotických písmen, ta bolestná radost postupně získala odstíny, o jejichž existenci jsem neměl ponětí, když jsem poprvé přišel do bytu v prvním patře na Grottingerově 17. Protože když

měl Hanemann, unavený monotónními mluvnickými cvičeními, v nichž — přiznávám — jsem ne vždy projevovat potěbnou plí, už dost repetice a recitace, pozval mě do — jak říkal s potutelným úsměvem — Gutenbergova lesa; ale ne, samozřejmě že nemyslel ten les na západních svazích Jašikova údolí, který se tak jmenoval.

Vstal a z mahagonové skříně s prosklenými dvířky vytáhl náhodně nějaký svazek, obvykle z police, na níž stály knihy z třicátých let, v zahradě polokožené vazbě a síťem plátné, chvílku přemýšlel, jestli bude spokojen, a když kniha vyhovovala mentální náladě, podal mi tušty svazek, ale ne proto, abych začal překládat — to nel na to bylo ještě brzy — ale abych v rukou ucítil tíhu knihy s tmavě zlatými okraji a dotkl se zažloutlého papíru se zvláštním názvem „Jawa“, a nepatrně se tak přiblížil věcem, které jsem měl teprve poznat.

90 Co by také mé šestnáctileté srdce mohlo najít v krásném curyšském vydání Rauschingovy *Revoluce nihilismu*, i když Hanemann, když vzal zrovna tuto knihu, s hořkým úsměvem zakroutil hlavou, jako by se za červenou obálkou s černými gotickými písmeny názvu skrývalo něco opravdu vzácného. Něco jiného byly dějiny hudby ve starém Gdaňsku, dílo téhož Rauschinga, které mě uchvátilo hnedou fotografií varhan z Marienkirche na první straně. Když Hanemann svým klidným, mírným hlasem, pomalu, abych co nevíce rozuměl, začal číst úryvek z první kapitoly a v pokoji v prvním patře na Grotterově 17 zazněla dlouhá germánská složená souvětí, rozuměl jsem jen velmi málo, kniha byla plná technických termínů z dějin hudby, a ani samo téma mě nijak zvlášť nezaujalo, on však pokračoval v čebě, protože — jak říkal —, plavat se naučíme jen tehdy, začneme-li v hluboké vodě. A potom, když začal překládat a melodie vyprávění o kostelních souborech ve starém Gdaňsku se najednou prudce střela s melodií překlada — strážka, kterou jsem do té doby nevnímal ani během hlasitého čtení, a co teprve při normálním čtení — pomalu se přede mnou odhalovalo tajemství cizího jazyka, rozdíl v tónu, mnohem důležitější než rozdíl ve významech, protože je důvěrně blízký, přesně takový, jaký každý z nás zakouší v hlubinách hrudi nástrojem vlastního těla, vždy, i přes nejlepší úmysly zároveň střežit všechno, co je naše.

Ale to všechno byly jen pokusy, seznamování, spíše příšliby než skutečné poznání, takže jsem se jim trpělivě věnoval a přitom neustále cítil tělesnou izolaci od cizí krásy, které jsem spíše věřil, i když stále více slov se ve mně rozjasňovalo druhými a dokonce třetími významy. Odhalovala se přede mnou spleť architektura frází, vybudovaná na základech slov, pokaždé příliš dlouhých — o tom jsem nepochyboval — protože co tedy byla naše „Konstantinopolitánka“, kterou bychom mohli ohromit každého, kdo si stěžoval na naše polské staccato, ve srovnání s „Einführungsfestlicheit“, „Elementarunterricht“ nebo „Haushaltungsvorstand“ — slov znějících jako rachot vlaku jednočho po kilometrovém mostě přes Vislu u Těvu? Všechny tyto pokusy mě učily účte k pevným vazbám cizí řeči, ale mé srdce v okamžicích, kdy se sluch ponořil do světa cizích zvuků, zůstávalo úplně necitlivé vůči kráse přízvuků a modulace, a jen jsem s chladným zájmem sledoval v Hanemannově hase další a další úrovně syntaxe, která — zdánlivě plná bohatých významů — byla pro mě ve skutečnosti prázdná, jako lešení, které teprve čeká na postavení domu.

91 Tak to obvykle vypadalo. Ale jednoho zářivého dne, kdy jsem s hostejnou trpělivostí čekal na další pokus, Hanemannova ruka, v níž se objevil svazek vázaný v zeleném plátně, zaváhala, protože nevěděl, zda to, co v ní bylo, by se nemělo vrátit zpátky na polici, ale ne, Hanemann se zamyslel — v jeho tváři jsem zahlédl něco, čeho jsem si do té doby nevěštil: jakési těžko poznatelné změkčení rysů — zamyslel se, ale když už — jak jsem si myslel — chtěl vrátit knihu na místo, rychle mi ji podal.

Byly to Kleistovy dopisy v dobrém vydání Ericha Schmída, Georga Minde-Poueta a Reinholda Steiga z roku 1906, kniha, kterou si dodnes rád přečtu. A najednou slyším, jak Hanemann svým klidným, tichým hlasem začíná číst dopis básníka jménem Heinrich paní Adolfiné Henriette Vogelové, cítím jsem, že cizí slova, která byla dosud pouze studeným, rafinovaným ornamentem významů, se dotkla mého srdce. V těch slovech byla dospělost, o níž jsem snil, ale dospělost temná, kterou jsem nikde kolem sebe nedokázal najít, zvláště vážná, bolestně strašná dospělost, a přece prostoupená jakousi sžíravou a znepokojující dětskostí, která mě přitahovala a zároveň odrazovala, a teprve po nějaké době jsem si uvědomil, že možná ta zvláště vážná, tmavá barva,

vztažující ze slov básníka jménem Heinrich, se vůbec nerodí ve mně, ale pouze ve mně dozrívá, protože Hanemann — to jsem také pochopil mnohem později — tehdy četl jinak než obvykle, občas jako by zapomínal, že je to přece jen obyčejné jazykové cvičení, které mě má zasvětit do tajemství německé syntaxe, nic víc.

Nemohl jsem poznat celý cizí život, který se mi odhaloval v úryvcích milostných vyznání, ale z toho, co jsem slyšel — byly to úryvky z posledních dopisů —, dýchalo něco znepokojivého, neklidného, a zároveň nepochopitelně uklidňujícího. Jakýsi drásavý rozpor, který otiřal nekonečně citlivou duši toho zvláštního muže, který psal paní Vogelové, souzněl s tím, co jsem prožíval a co jsem v sobě potlačoval jako slabé a nemůžné. Ale teď se všechno, za co jsem se vždy stýděl, objevilo v podivně silné, klidné podobě; pocity lásky, nenávisť, naděje, rozkolísané až na samou mez, které děsily svou chaotickou bezvratostí, získávaly v mluvě neznámého básníka na síle a průzračné čistotě. Ovšem — že jsem to tehdy nedokázal takto popsat, tehdy jsem pouze prožíval spleť a mlhavé události: šílené exploze vášní, lásku, chvění, touhu po rychlé smrti — ale všechny tyto pocity, jak je nazýval Goethe: chorobné, na mne v silném frázování dopisu působily právě onou čistou přirozeností srdce, které opravdu žilo.

A když jsem se potom zeptal na neznámého básníka, Hanemann mi vypravoval o chlapci — ano, o chlapci v uniformě pruského důstojníka — raněném, opuštěném všemi, rodinou i přáteli, chlapci, který ve stejné citlivé dívce našel oporu silnější než svět.

Nikdy, ani předtím, ani potom, jsem necítil takovou přitažlivost sladkého snění o smrti jako tehdy, když jsem přemýšlel o smrti, k níž došlo u Wannsee 21. listopadu 1918, smrti chlapce a dívky, kteří nejdříve napsali ty krásné, šílené dopisy, teď čtené Hanemannovým hlasem, a pak si na břehu šedivého jezera vzali život. Něco zataraseného, něco uvězněného hluboko v duši se uvolňovalo — nechával jsem se tímto proudem unášet s odevzdáním pohoršující svět, rozhodnut držím sešpulem rťů vyjádřit pohrdání vůči všem s chladným srdcem, všem opatrným a zkušným, ale když jsem upadal do sladké temnoty (protože polovinou duše jsem dobře věděl, že dělám něco, čeho

budu později hořce litovat), nedokázal jsem rozpoznat, že na této cestě ke vzdálenému jezeru nejsem sám, že i Hanemann nalézá v Henriettině hlas, že v tom zraněném hlasě nalézá něco hluboce vlastního, intimního, co ho spojuje se mnou, šestnáctiletým klukem, a dnes bych určitě řekl, že oba — on i já — jsme se vrátili do jakési slunečné, báječné doby, kterou jsme sice ve skutečnosti nikdy nenavštívili, ale která existovala, která musela existovat a teď — slova v dopisech to potvrzovala — se před námi otevírala.

Asi to nějak souviselo s minulostí, o níž jsem nic nevěděl, protože kdysi, jednoho odpoledne, když jsem v albu se starými fotografiemi Svobodného města narazil na hnědý snímek muže v bílém saku a ženy v dlouhých šatech z tmavého čínskému krepu sahajících po kotníky, když jsem narazil na ten snímek dvou lidí, kteří šli středem mola v Glettkau směrem k neviditelnému fotografovi, a za nimi bylo vidět vlahkový stožár přistaviště a bílou vyletní loď s nápisem Stern na boku, takže když jsem uviděl tu fotku a naplněn radostí ze šťastného objevu jsem vykřikl: „To jste vy!“ — a Hanemann ke mně přistoupil a skloupl se nad hnědou fotografii s popiskem „Glettkau. Přistaviště a molo“, všiml jsem si stejného, sotva znatelného změkčení rysů, které se na jeho tváři objevilo v okamžiku, kdy ruka mimovolně vytáhla z police knihu vázanou v zeleném plátně.

Teď, když Hanemann pomalu, klidným hlasem četl poslední Kleistův dopis, pořádk jsem viděl tu hnědou fotografii s gotickým popiskem. „Glettkau“? Co je to za název? Moře? Molo? Kde to bylo? A najednou: Vždyť to je „Jelickovo“, molo, které už neexistuje — vzdálené obrázky se ve mně setkaly, spojily se se vzpomínkami na místa, která jsem přece tak dobře znal. Tichý hlas, pokoj v zeleném přímí, pootvěřené okno, v němž při každém závratu ze zahrady vlála záclona, šelest bížy stínící tuto stranu domu — to všechno způsobovalo, že poslechem příběhu o chlapci a dívce, kteří se zabili u Wannsee, jsem se nemohl zbavit dojmu, že Hanemann mluví o někom, koho dobře zná, přestože přece četl o chlapci a dívce, kteří už dávno nežijí. A když o nich mluvili slovy starého dopisu, když mě prováděl Gutenbergovým lesem na svazích Jaškova údolí, jímž jsem se tolikrát pouloukal, viděl jsem šedivé jezero Wannsee, s břehy porostlými červenými javorů, velké, podobající se oku hledícímu do nebe, šedivé jezero

94 obklopené uzoučkou zelenou loukou, a na té louce pod černým smrkem psala paní Vogelová dopis Ernestu Friedrichu Peguilhenovi, pero lehce vedla po velínovém papíru s vodoznakem knížecí manufaktury: „Prosím, abyste objednal nejkrásnější světlešedý šálek, uvnitř zlatený, se zlatou arabskou na bílém pozadí, nahoře v bílém poli by mělo být mé jméno, a s nejmódnější fazonou. Pokud byste se obrátil s touto objednávkou na účeního Mevese v porcelánce, sdělte mu prosím, aby šálek nechal zabalit a poslat Louisovi na Štědrtý den, ale musel byste si, můj milý příteli, s touto drahou objednávkou pospíšet, protože jinak nebude hotova včas.“ — „Budte zdrávi, drazí přítelé, a vzpomínejte v radosti i utrpení na dva výjimečné lidi, kteří zanedlouho zahájí svou velkou objevitelskou cestu.“ A když Hanemann zřítšil hlas tak, jako by to ta zvláštní žena říkala přímo jemu, jako by on sám byl záhadným panem Peguilhenem, o němž jsem nic nevěděl, vedle jeho hlasu napjatého cihlou pozorností a lehkým ztíšením naznačujícím, že zdaleka přicházející prosba a pozdrav se nerozplyne v prázdnotě, ale naleznou odpověď, která neublíží trpícím srdci, vedle tohoto hlasu jsem slyšel druhý, přízvukující hlas, hlas neznámého pruského důstojníka, který se nechtěl stát důstojníkem, hlas chlapce, jehož všichni opustili: „...našel jsem přítelkyni, jejíž duše plachí jako mladý orel — ještě nikdy se mi nic podobného nepříhodilo — rozumí mému smutku, vidí v něm něco vznešeného, zakořeněného a nevyčleitelného, a proto, přestože má sílu učinit mě šťastným, tady, na zemi, přesto touží zemřít se mnou... jistě tedy chápeš, že mým jediným radosným cílem je nyní nalézt propast dosti hlubokou, abychom do ní mohli skočit.“

Když jsem poslouchal Hanemannův hlas, viděl jsem je oba, Kleista a Henriettu, jeho v modrém fraku, jí v bílorůžových šatech, lehce vlajících v teplém vánku u Wannsee, a nahoře, nad nimi, nad rovnou hladinou šedivého jezera obklopeného lesem, se rozjašňovala uzoučká pěšinka mezi oblaky, světlá stezka podobná té, po níž jsem tak rád sbíhal z písčitého strázu za katedrálou, a toužil jsem, ach, jak hodně jsem toužil být jedním z nich, cítit v sobě tu vzdušnou radost, to vzrušení, jež vyzářovalo z Henriettiných slov, tu neuvěřitelně klidnou jistotu, že pěšinka vinoucí se mezi oblaky jako mezi lehkými blankytnými skalami z obrází Caspara Davida Friedricha, že ta stezka nevede nikam,

že se vine přímo do středu jasu, který není sluncem, ale prchavou mlhovinou podobající se květinovému pylu, plnou okřídlených duší držících se za ruce. A dole Henrietta běžela k jezeru přes tulipány a zvonečky s lístečky tak výraznými, tak hmatatelnými, jako by je tenoučkým štětcem namaloval sám Philipp Otto Runge. A na tomto obraze se všechno smíchalo: bílé strázy Rujany ztrácající se za obzorem, Brandenburská brána, jakýsi nezadřítelný, šílcný trysk koně s hřívou vlající jako prapor, již se pevně drželi — stařec s rozevlákými vousy, s rozzářenýma zelenýma očima a chlapec s hořícími tvářemi, a kolem nich se v záblescích třepetání motýlích křídel, v poryvech víchru mňhaly běloramenné utonulé ženy v rozervaném mušlínu. Všechn ten pohyb barev a světcl prostupoval proud horké krve, kterou jsem náhle pocítil v hrudi, když jsem se probouzel v tmavém pokoji na Obránců Westerplatte 12, když už se ručička dotýkala šesté a za okamžik mělo bolestné drnění budíku otevřít nový den, s příslibem, že znovu uvidím Annu, kterou jsem potkával na schodech školy ve společnosti vždy rozesmáté zrzavé dívky, a že se možná všechno podaří, že bude bolestná, sladká, vzrušující, věčná...

Fraktura

Za soumraku, po horkém dnu, omítka chladnoucí na domě Biereinsteinových tiše pukala černou pavučinou tenoučkých čar. V pokoji v prvním patře usedaly na knihách neviditelné vrstvy prachu. Papír trpělivě žloutl na mramorových okrajích listů, obrostal rezavými skvrnkami, tmaví od dotyků, bledl a šedivěl pod obálkou. Oblaka proploouvala nad bukovými pahorky směrem ke katedrále.

Hanemann si touto dobou vždy přisunul křeslo k oknu.

Před lety se mu, večer, když matka odložila na polici tlustou knihu, z níž právě dočetla další pohádku bratří Grimmů, a pak zhasla světlo, vyšla z pokoje, zdálo, že písmena zrudlá věčným bytím ve stejných řádcích touží po dobrodružství a jen čekají, aby využila tmy a rozběhla se do hlubin odložené knihy, uprčila z odstavců, spojila se ve veselých věncích a černých girlandách, vytvořila nový příběh, který nikdy lidské ucho neslyšelo — takže ráno, nejrychleji jak mohl, sundal knihu z police a okamžitě ji otevřel, aby nachelval černé znaky při čímu. Kdyby se tak alespoň jednou nestihly po nočních odysseích vrátit na prázdnou stránku! A kdyby to tak uviděla matka! Co by za to dala!

Ted, když otvíral knihu, už věděl, že se nerozbehnou pod prsty jako pavouci pod náhle zvednutým kamenem. Ale někdy, stejně jako v dětství, chtěl, aby to, co je napsáno, nebylo napsá-

no navždy. Vyprávění, k němuž se vracel, bylo prosté. Člověk, který je napsal, se řídil jen tím, co viděl a slyšel. Název umístěný nahoře na stránce byl napsán lomenou frakturou: *Svédectví Stimminga, majitele hostince „U nového děžánu“ nedaleko Postupimi*. Rovné řady písmen, vyištěných na koblenckém papíru, tvořily hutný sloupec gottického písma. Hanemann zvedal červenou stužku k zakládání stran, vyhlazoval list. Když začínal číst, Stimmingův tlumený hlas nerušily ani vzdálené zvuky města.

Byla středa, dvě hodiny odpoledne, 20. listopadu, když k nám kočárem přijela dvojice hostů, pán a paní. Zastavili se v našem hostinci a objednali si oběd. Požádali o dva oddělené pokoje a dodali, že zůstanou jen několik hodin, protože pro ně mají přijet přátelé z Postupimi. Ukázali jsme jim pokoj v přízemí vlevo, prohlédli si ho, ale paní se nelíbilo, prosila o nějaký pokoj v prvním patře, a když jsme ji tam zavedli, zeptala se, jestli bychom jim nemohli dát i druhý souseďní. Souhlasili jsme. Potom paní přistoupila k oknu a zeptala se, jak by se dal sehnat člun, protože se chtěli dostat na druhou stranu jezera. Moje manželka jí odpověděla, že sice máme loďku, ale plavba s ní není snadná, pohodlnější je jít na druhý břeh pěšky. Zdálo se, že to paní potěšilo. Pak požádala o sofa, a protože jsme sofa neměli, přikázala do obou pokojů postavit postele, protože známí, dodala, kteří pravděpodobně dorazí až v noci, si určitě budou chtít odpočinout...

V pět ráno přišla paní dole a požádala o kávu. Oba ji vypili a v sedm si objednali další, a tak seděli až do devíti. Potom si nechali dvěvečkovou vyčistit šaty, a když se jich zeptala, zda se tedy dnes naobědvají, odpověděli, že chtějí jen talíř vývaru, ale zato večer si to dvojnásob vynahradí.

Také si hned nechali vystavit účet, zaplatili ho a požádali mě o strazenku. Později mě poprosili, abych po kuryrovi poslal dopis do Berlína. Kuryr vyrazil ve dvanáct. Když jsme se jich zeptali, co si přejí k večer, pán odekl. 'Dnes večer sem přijedou dva pánové, určité se budou chtít dobře najíst.' Na to paní odpovíděla: 'Dej pokoj, bude jim stačit omeleta jako nám.' — Ale zato, řekl pán, zítřka večer se konečně dobře najíme. 'A oba ještě jednou zopakovali: 'Večer za námi přijedou dva hosté...'

Později vyšli před hostinec, rozmloovali o krásném místě a malebném okolí. Vypadali pobaveně. Nikdo si na nich nevyšiml ničeho neobyklého...

Zanedlouho oba přišli do kuchyně a paní se obrátila na mou ženu s otázkou, zda by nebylo možné servírovat kávu na druhé straně jezera, tam, na tom krásném zeleném palouku. Je tam tak krásný výhled. Manželku to trochu překvapilo, protože je to dálek, ale pán velmi uctivě dodal, že jsou samozřejmě připraveni za veškerou námahu s tím spojenou náležitě zaplatit, a požádal ještě o rum za osm grošů.

Poté se oba vydali směrem k palouku. Manželka prohlásila, že mezitím uklidí jejich pokoje. Řekli, že si to nepeřejí, chtěli, aby všechno zůstalo tak, jak to je. Paní nesla košíček zakrývý bílým kapesníčkem, určitě tam měla schováány pistole.

Když jsme jim servírovali kávu a rum, požádali o stoleček a dvě židle. Nechali jsme je tam přinést. Potom pán požádal o tužku a zeptal se, kolik nám dluží za kávu. Napadlo nás, že je to možná nějaký umělec a chce namalovat obraz okolí. Když jsem za nimi poslal děvečku s tužkou, nechal jsem jim vyřídit, že s úctem za kávu nespěchám, ale oba vyšli několik kroků naproti služebné a paní jí vrátila nádobí v jednom ze šálků už ležely peníze.

Paní jí řekla: Ty čtyři groše jsou pro vás za námahu, zbytek pro hostinského... Proším, umyjte šálek a přineste mi ho zpátky. Když děvečka odešla, oba se znovu vrátili ke stolkům.

Služebná neušla více než čtyřicet kroků, když uslyšela výstřel. Po dalších třiceti krocích se ozvala druhá rána. Pomyslela si, že panstvo se asi baví střelbou, protože oba byli celý pobyt tak veselí, plní života, házeli kamínky do jezera, žertovali.

Nám se hned zdálo divné, že chtějí přinést šálek, i když už neměli kávu. Ale poslali jsme služebnou, aby jim ten šálek odnesla.

Když dorazila na místo, našla je oba bez života, leželi v krvi. Zkoprněla hrůzou, co nejrychleji běžela zpátky do hostince a po cestě zavolala na děveče, které potkala: Hosté se zastřelili, leží tam mrtví!

Všichni jsme údivem oněmli. Okamžitě jsme vyběhli nahoru do jejich pokojů. Všechny dveře byly zamčeny. Bočními dveřmi jsme pronikli do jedné z místností. Diváme se: dveře zatrasili všemi židlemi, které tam byly; nenechali tam nic, kromě zapечатěného balíčku.

Všichni utkáme na palouk; tam jsme uviděli obě mrtvolky. Paní ležela v rozepnutém plášti, hlavu měla zvrácenou dozadu,

ruce překřížené na prsou. Kulka prošla levým prsem a srdcem a vyletěla zezadu pod lopatkou. Pán klečel vedle paní. Vzal si život výstřelem do úst. Jejich tváře se nezměnily, oba vypadali klidně a spokojeně....

V šest večer přijeli dva pánové z Berlína. Jeden z nich se nás zeptal, zda ještě zastihl hosty. Odpověděli jsme mu, že ne; že ano, že leží v kaluži krve na druhém břehu jezera.

Na ta slova druhý pán, manžel mrtvé, vešel do hostince, do jednoho kouta odhodil klobouk, do druhého rukavičky. Bylo na něm vidět, že smrt manželky ho velmi zarmoutila.

Když jsme se zeptali na toho pána, co se spolu s paní zastřelili, odpověděli nám, že je to přítel jejich rodiny, nějaký pan Heinrich von Kleist....

Až do jedenácti večer jsme čekali na příjezd někoho od policie, a když se nikdo neobjevil, všichni jsme si šli odpočnout. Nazítří ráno si manžel zemřelý nechal přinést pramen jejích vlasů a poté oba pánové odjeli do Berlína. Kolem poledne se vrátil pán, který tadý předtím byl s manželem té zabité dámy, byl to nějaký pan Reguilhen, vojenský rada. Těsně vedle těla nechal vykopat hlubokou jámu a prohlásil, že z Berlína pošle dvě rakve a že se ti dva pohřbí vedle sebe v jednom hrobu. Dne 22. listopadu kolem desáté večer byli oba pohřbeni na místě věčného odpočinku."

Když se semnělo a sluneční světlo hořelo už jen v teplém obdělňku na parapetu, Hanemann odložil knihu. Na zeleném plátně obálky se leskla zlatá písmena. V zahradě byl stále lehký a průzračný vzduch, a dokonce ani chlupatý motýl, šedožlutý a neklidný, který tise šelestil tmavými křídly o okenní tabulku, nenušil pokoj soumraku. Z ulice zněl klapot něčích kroků. Nad těmi pohasínalo bezoblačné, vysoké nebe.

Na zdi domu Bierensteinových se mihl stín prolétávajícího holuba.

Teplé, živé ruce.
Strach.

Dubový lístek

100

Občas za Hanemannem chodil pan J. Za dob Svobodného města byl pan J. učitelem na Polském gymnáziu (za což zaplatil výšecky ve Victoria-Schule a deportací do Sturthofu), teď, jako učitel němčiny, pracoval na gymnáziu na Topolové. Hanemann ho znal už dlouho, a přestože cítil, že pan J. za ním nechodí z úplně nezištných důvodů — nejen proto, aby si popovídal, ale také aby co nejvíce slyšel spisovnou němčinu, s níž se běžně příliš nese setkával —, přijímal ho rád, vždy jej usadil do koženého křesla a pohostil červeným vínem. Ale ne, považovat je za přátele by bylo asi trochu příliš. Mnohokrát jsem je však viděl, jak pomalu kráčeli Grottenovou nebo Cisterciáckú směrtem ke katedrále, a přesně tolikrát jsem měl pocit, že je spojuje něco víc než jen stará známost z let, kdy na Hutisku úřadoval vysoký komisař Společnosti národů.

Podobný pocit jsem měl koneckonců i u jiných Poláků ze Svobodného města. Stejně jako pan J. si velmi vážili každé možnosti mluvit Goethovým jazykem, a k „novým Polákům“ — těm z východu nebo Varšavy — se chovali se zdvořilou zdřizlenivostí, jako by léta strávená ve městě, v němž se museli osobně (to zdůrazňovali) denně potýkat s nepřátelským žiվlem, nejen posílala a obohacila duši, ale také označovala každého, kdo přezířl, jakýmsi vyzývavým stigmatem. Všechno, co přinesli do Gdaňska

„noví Poláci“, považoval pan J. za podezřelé a zředené. Protože kdyby se něco stalo, kdyby se „oni“ zase vrátili, měli by Poláci — z Varšavy, Lublinu nebo Vílna, kteří přišli v patách velké armády z východu — v sobě dost vůle přežít jako ti ve Freie Stadt? Pan J. o tom silně pochyboval.

Takže v samotné barvě hlasu, ve způsobilosti, jakým řešili problémy, které se nezasvěceným mohly zdát nedůležitě, bylo něco, co je sblížovalo, přestože jejich srdce určité zdobli nejeden šram. Rozhovor v pokoji v prvním patře plynul v rozmané atmosféře. Určité v něm bylo více radosti ze společného povídání než snahy o probírání starých záležitostí. Témata vznikala náhodně: všední události, fotografie, přečtená kniha. Pan J. rád hovořil o starých německých spisovatelích, protože ty nové neznal. Hanemann mu někdy nedokázal odpovědět.

Jednoho odpoledne — bylo to asi v květnu — si pan J. všiml Kleistových dopisů ležících na Hanemannově stole. Vzal knihu vázanou v zeleném plátně a otevřel v místě založeném červenou stužkou. Podíval se na fotografi mladíka v pruské uniformě a řekl, že „něco velmi podobného se stalo i u nás“ a že ho vždy zajímalo, co opravdu nutí lidi k tak krajním rozhodnutím...

Hanemann se na něj tázavě zahleděl.

Pan J. ještě chvíli obracel stránky počištěné gotickými písmenky a pak se usmál. „Víte co, já jsem ho dokonce trochu znal, no ne moc dobře, ale kdysi, když jsem byl ve Varšavě, můj přítel z učitelského svazu, který se znal s mnoha umělci, s básníkem Czechowiczem a dalšími, mě zavedl do Bratrské, abych si obdivoval portrét. Ten obraz se mi moc nelíbil, ale co se dalo dělat. Stejně nakonec všechno shořelo. Takže jsem ho znal a myslím, že ten příběh se trochu podobá tedy tomu“ — pan J. se dotkl zelené obálky.

Protože tehdy, před léty, když se Hanemann vracival každý večer z Althofu, navštěvoval malé galerie na Winterstrasse a dál u Siegfriedova náměstí, v nichž vystavovali Noldeho, Kokoschku a Kollwitz, když čítával „Der Sturm“, „Die Aktion“ a chodil na představení Maxe Reinhardta, pan J. při každé návštěvě Varšavy nebo Poznaně, trochu ze snobství, trochu ze zájmu, chodil na výstavy „těžkých malířů“ a mezi díly Czyżewského, Pronaszka, Waliszewského nebo Chwistka občas narazil na obrazy s křečovitými barevnými výrony malíře, o němž právě začal mluvit. Ty

101

obrazy se mu vůbec nelíbily — ale to je jedno. Vždyť více, jak těžko se hodnou něco, čemu nerozumíte. Takže teď, když seděli v pokoji v prvním patře a zvenku doléhaly zvuky města tlumené šelestem březového listí, rozhovor vedený v pomalé němčině klouzal po dávných událostech, a já, když mi pan J. o mnoho let později vyprávěl o svých setkáních s Hanemannem, jsem měl zvláštní pocit, že ti dva, když mluvili o tom muži a té ženě, se přeli o něco, co nejsou sami nedokázali pojmenovat. Konc konců, byl to vůbec spor?

Příběh, který vyprávěl pan J., se odehrál pár dnů po začátku války, ale Hanemann ho nedokázal umístit v prostoru, protože věděl jen tolik, že se stal někde na východě, za velkou řekou, na nekonečných rovinách, v bažinách...

Polský generál vydal rozkaz, aby všichni muži opustili bombardované město — už to se Hanemannovi zdálo podezřelé, protože přece žádný generál by nemohl vydat takový rozkaz, takže pana J. poslouchal velmi pozorně. Malíř a dívka nastoupili do vlaku jedoucího na východ, ale přitom vůbec neměli ponětí, kam jedou, možná do Rumunska, možná ještě dál. „Lidé bez domova a bez cíle“ — žena, s níž pan J. mluvil ve varšavském bytě a která tehdy, v září, jela s malířem na východ, je právě tak popsala. Hořela nádraží, letadla ostřelovala vlak, mnohahodinové čekání. Malíř se na stanicích chtěl přihlásit do armády — měl přece důstojnickou hodnost ještě z Petrohradu — pokazdě ho však odmítli, protože bylo málo zbraní i pro mladší. Cestou potkali pár známých míficích, stejně jako oni, na východ. Berzowska, Michiški... — ta jména Hanemannovi nic neříkala, ale stále pozorně poslouchal, protože měl pocit, že pan J. volí slova tak, aby toho neřekl víc, než je nutné.

Malíř a dívka se zastavili v malé vesnici uprostřed lesů. Malíř měl nemocné ledviny a játra, otrávil se vodou z nějaké studny, velmi trpěl, děvče mu chtělo pomoci, ale co mohla dělat? Bolest se zvětšovala. Otékaly mu nohy i ruce. Říkali: „Všechno odpadá, protože všechno nakonec odpadne.“ Držel ji za ruku. „Netušíš, jak je to hrozné. Jsi bezmocná. Jsi slabá. Jsi ještě dítě. Beze mě zahyneš. Nemí lepší umřít spolu? Jsem přece jedno tělo, jedna duše. Když tady nejsi, opouštějí mě poslední zbytky síl.“

Ráno osmnáctého prohlásil: „Dnes se odpojíme.“ Líbala mu ruce, aby odvrátila osudové rozhodnutí. Vyšli z domu a vydali

se směrem k lesu. Cestou spolkli lék proti bolesti — ortodrin. Posadili se na písek, pod nízkým dubem. „Uděláme to radý,“ řekl. Začal se loučit s přáteli a markou. Chtěl se modlit, začal Otčenáš, ale nedokonal ho, protože si nemohl vzpomenout na slova. Potom prohlásil, že se s ní chce oženit. Kdysi říkala, že si ho vezme, jen když bude pod vívem chloroformu. Prsy se dotkl jejich více tak, že musela zavřít oči. „Teď nás oddávám.“

Vytrhl celou zásobu luminalu, skoro čtyřicet tablet, v lahvičce měl vodu, nalil ji do hrníčku a zamíchal. „To je pro tebe.“ Vypila to klidně. Měl dvě žiletky, jednu podal jí, aby ji použila, až začne luminal působit. Ukázal jí, kde by se měla říznout do krku. Potom se pokusil přerezat si žíly na zápěstí levé ruky. Slo to ztuhla. Ostrů se zastavilo o šlachy. Krev sotva kapala. Usmál se: „Asi z toho nic nebude.“ Chtěla mu pomoci, ale bezvýsledně. Vyhnul si rukáv saka a začal třezat nad loktem. Cítila, jak ji obepíná temnota. Než zavřela oči, zaslechl: „Neusínej, nenechávej mě samotného.“ Přál si, aby ztratili vědomí současně, spolu.

To se stalo mezi dvanáctou a druhou odpoledne, den předtím vstoupili Rusové do Polska — věděl o tom. Když se probudila, vycházelo slunce. Teprve když otočila hlavu, uviděla ho, jak leží vedle ní. V písku vedle pravé ruky ležely kapsesní hodinky, nejspíš až do konce kontroloval čas. Na krku měl malou skvrnku. Přetřel si krční tepnu. Chtěla se té skvrnky dotknout, postavila se a teprve pak uviděla, že rameno a část rukávu má zbrocené krev. Všechny vrstvy oblečení byly mokré. Nemohla se udržet na nohou. Upadla, ale měla pocit, že ho musí pohýbit, že tedy nemůže jen tak zůstat ležet, bezbranný, takže začala na kolennou rozhrabávat mokré listí, mech a hlínu, aby vykopala hrob. Udělala malou, bezvratou jamku.

„On pořád myslel na Micińského,“ říkala panu J. žena, která tehdy, v září, holýma rukama vyhrabávala malířův hrob. „Víte, kdo to byl Miciński? Slyšel jste o něm? Velký, opravdu velký spisovatel, kterého v osmnáctém roce u Čiríkova zabili vesničané sekýrami, protože si mysleli, že chytili carského generála. Ani nemá hrob. On chtěl taky zůstat bez hrobu jako Miciński. Častokrát opakoval, že je krásné, když všichni spisovatele znají a myslí si, že je všude, i když po něm nic materiálního nezbývá. A já mu chtěla vykopat hrob, přímo vedle něho...“ Pan J. odložil zelenou knihu. „Překvapuje vás to? Že vám to vyprávím?“

Hanemann se usmál: „Ne, jen si myslím, že nikdy nevíme, co v nás opravdu je.“

Pan J. zakroutil hlavou: „On nechtěl žít ve světě, který přicházel. Stejně jako Kleist.“ „Myslíte...?“ — Hanemann se podíval z okna. Kolikrát už slyšel, že to Kleist udělal proto, že ho do hloubi duše ranila porážka Německa, že nemohl snést ducha pruské armády, že byl opuštěn rodinou, že si nevěděl rady, že přečetl příliš mnoho romantických básní, takže uprchl s Henriettou k Wannsee, tam napsal nádherné dopisy na rozloučenou, a potom ji stíjil do srdce do sebe do úst; a ona zase že s ním utekla k Wannsee, protože ji zabíjela rakovina a prázdny život s manželem, úctěním v pojišťovně, takže se vrhla do toho-to dobrodružství jako umírající člověk, který s úlevou zjišťuje, že hoří celé město — protože když hoří celé město, naše vlastní bolesti se zmenšuje.

Ale byla to pravda? Březové větve se pohupovaly za oknem. Hanemann upřené sledoval drobounké třepotání listů. Úplně jako můry; pomyslel si. V uších mu pořád zněla poslední malířova slova: „Neusínej, nenechávej mě samotného...“ Jako ozvěna. Vlhký les, černý měsíc. Rosa na mechu. Z celého vyprávění pana J. si zapamatoval vlastně jen toto. Několik slov.

„Možná jste četl *Prince hamburského*?“ — „*Prince hamburského*?“ pan J. zvedl obočí. „Krásné, velmi vlastenecké dílo o mladém Němci, který sní o vykoupení Německa a samozřejmě o slávě bojovníka a tak dále. Já jsem to vždycky četl se smíšenými pocity. Je v tom jakási zuiřivost mladého německého aristokrata, který sní o porážce nepřítel. Víte, já jsem v Danzigu viděl, kam takové touhy vedou.“ Hanemann pokynul rukou. „Vy pořád mluvíte o tom stejném. Pruský dril a citlivá duše německého vlastence. Vždyť to je jen převlek, nic víc. V *Princi hamburském* je scéna... velmi ošklivá scéna, kterou Němci nemají moc rádi... Princ z Homburgu, německý důstojník, tráží v tvář popravě za neposlušnost na bitevním poli, na kolenu prosí německou kněžnu o milost. Chce žít. Za každou cenu. Ale potom se najednou smítuje se smrtí. Uznává rozsudek? Začíná chápat, že důležitý je vlastně jen jeden okamžik v životě, v němž se před námi všechno odhaluje, a že on už ten okamžik prožil tehdy, tam, na bitevním poli, když se poprvé stal opravdu sám sebou, nesplnil rozkaz a zvířel? A že za ten jediný okamžik se musí zaplatit životem?“

Takže ta sebevražda u Wannsee...

Kdo ví? Možná je docela moudré umřít v pravou chvíli...
Nadcházející svět jim byl ukradený.“

Pan J. nevěděl, co si o tom všem má myslet. V Hanemannových slovech cítil skryté napětí — možná to bylo utrajené pohrdání všemi, kteří žijí obyčejně a nechtějí dobývat duchovní vrcholy? Ale mohl se mylit. Postava Kleista mu však ani potom, co uslyšel, nebyla sympatická, a gesta paní Vogelové, která před smrtí napsala pokyny, aby se podváděnému manželovi poslal šálek s jejím jménem, se mu zdála — při celém tom milostném zápalu — podivně chladná. Moudrost? Jaká moudrost?

Myslel si, že podobnost... Ale opravdu, co měly ty dvě události vlastně společného? V tu chvíli mu byl bližší stárnoucí malíř, který umíral kdesi ve východních bažinách. Ta smrt byla — chvíli hledal vhodné slovo — mnohem bolestnější, mnohem důležitější než to, co se stalo u Wannsee. Její důvody byly drásvě jasně, pochopitelně a odpustitelné. Zemřít u krásného jezera po napsání extravagantho dopisu a spořádání vybrané snídaň? Takže ani ponížení? Ani porážka? Ani strach z nemoci? Dílo o princovi hamburském bylo určité vzrušující, ale asi čelil jiného *Prince hamburského* než Hanemann. Zemřít v pravý čas? Podivná myšlenka. Čas přece nepatří nám. Svoboda? Když přemýšlel o svém životě, uvědomil si, že nezazil žádné záblesky ani vrcholy. Léta, která měl za sebou, se spíše podobala rovině s tmavými výmoly, po níž prošel vlastně jen zázrakem. Ale měl cítit smutek, že to byla pouze rovina? Věřil, že ho potkalo neobyčejné štěstí, protože přezil Stuthof — přestože byly okamžiky, kdy ho před skokem na dráty zadrželo poslední zachvění srdce — a právě díky tomu teď, v květnové odpoledne, v krásném pokoji na Grotterově 77, pohodlně sedící v křesle, si mohl tak učeně povídat o dávné minulosti. Nepřipisoval si žádné zásluhy, tehdy se prostě snažil přežít. Považoval to za svou povinnost. Vůči matce? Vůči sobě? Vůči těm, které znal? Je to opravdu důležitější? Občas se v něm však probouzel nejasný pocit viny.

A Hanemann? Pan J. měl pocit, že Hanemann v příběhu o malíři a dívce, kteří umírali ve východních bažinách, nenalezl nic, co by mohlo nasycit duši světem, jakým ho naplňoval příběh Heinricha a Henrietty. Malířův příběh určitě považoval za příběh uprchlíka. Malíř byl obrovskými armádami zahánán do

tmavého kouta světa a tam se zabíjí, přitom s sebou vláčel děvče, které ho chtělo zachránit. Utíkal před Němci, dokud mu cestu nezastoupili Rusové — a proto si podřezal žíly. Nezachoval se jako svobodný člověk. Nedokázal se vyrovnat s osudem. Byl slabý.

Pan J. pozoroval Hanemannovu tvář ponořenou ve stínu, ale Hanemann mlčel a jen hleděl z okna na bukový les, nejasně se rýsuující za domy na druhé straně ulice.

Sámky, hedvábní, perletové knoflíčky

Ale Hanemann se s panem J. rád setkával na Grottegerově 17 nejen proto, že se znali ještě z dob Svobodného města. „Vydíš,“ řekl mi kdysi pan J., „já tam tehdy byl, na můstku v Neufährwasseru, byl jsem tam ráno čtrnáctého srpna, s paní R., známou z Krakova, která dva dny předtím přijela na schůzi svazu učitelů do Polského gymnázia a ráda přijala mou nabídku, abychom si vyrazili na plavbu výletní lodí z Neufährwasseru do Zoppotu. Nakonec, co lepšího jsem mohl nabídnout v srpnové dopoledne milé paní z Krakova, která ještě nikdy neviděla moře a chtěla zažít projížďku malou výletní lodí dopravní společnosti Westermannových? Takže jsme ráno čtrnáctého jeli tramvají číslo tři do Brösenu, bylo teplo, rosa, vlhká prkna, v noci asi přelo. Pár minut před osmou už slunce stálo nad věží Weichselmünde, klid, jen v přístavu, za obhybem kanálu, supěl parní jeřáb firmy Althausen, dopravený ve středu z Kielu do nádrže u zdvižní (psali o tom v Danziger Volksstimme, pamatují si na velkou zelenou fotografi remorkéru Merkur!).

Na můstku přistaviště už stálo několik lidí; když jsme vyšli z parku, okamžitě jsem si jí všiml. V bílých šatech, bílé rukavičky, slunečník, ruce opřené o rukojeť ze slonoviny, dívala se našim směrem, jako by na někoho čekala. Byla sama? Ne, nejspíš byla s nějakou mladou ženou — v modrých šatech? s korálky?

náušnicemi? Stern už stál u můstku — bílá loď s černými písme-
ny na boku, kulatá okýnka, stěžen s lampou — ale ještě nespusti-
li lávku. Za námi se ozývaly nějaké hlasy, smích, někdo přicházel
od tramvaje, nějaká dvojice, ona v hnědé pelerině, v klobouku
z gázu s nachovými rúžemi, on celý v bílém, v saku z kordu, čer-
ný kapesníček v kapsičce, tak jak ho nosili makléři z burzovního
domu Hansen na Breitgasse. Potom námořníci ze Sternu spustili
lávku — železnou desku s lany na sloupcích po obou stranách
— nikdo však s nastupováním příliš nespěchal. Měli jsme ještě
několik minut. Kromě toho to slunce! Lehký vzduch, čistý, nad
pevností opar, rovná hladina, u Schneiderových skladů vozy
s bavlou, volání dokarů, vzdálený lomoz tramvaje zajíždějící
do depa. V rozhovorech bylo více teplého, líného mlčení než
slov, lidé se smáli anekdotám, trochu ospalé, jako by ten den měl
teprve začít. Na můstku stálo nejvýš šest sedm lidí. Starší manžel-
ský pár, ona v klobouku s egretou, on v panamáku, se cvikrem,
krásná paní s kašmírovou šálou přehozenou přes ramena, dívka
v batikované halence... Z nitra lodi se ozývalo pravidelné duně-
ní motoru, tmavý kouř stoupal z komína se znakem společnosti
Westermannových — velkým, červeným písmenem „W“ — skře-
hotající rackové nad stěžněm, ale vyrazili jsme k lávce, teprve
když důstojník v bílé uniformě s černými vyložkami udeřil do
zvonu: „Odplováváme za čtyři minuty. Prošín, nastupujte.“

108

Šla přede mnou. Špičkou slunečnicku tukala o prkna můstku.
Spustila závojiček, protože slunce nad Weichselmünde svítilo do
očí. Šelast šatů. Skoro jsem zapomněl, že nejsem sám. Podpatky
klaply, kovový zvuk, vstoupila na lávku, klopýtla, chytil jsem ji
za loket. Podívala se na mne a usmála se: „Děkuji vám... Zvlád-
nu to...“ Pod prsty jsem cítil jemné hedvábní rukávu. Sámky.
Perletové knoflíky na manžetě. Pomalu jsem odtáhl ruku a také
se usmál. Vstoupila na palubu. „Jo ty podpatky...“ Nadzvedla
sukni. Špička bílého střevíce. Minuli jsme ji. Paní R. se postavila
k zábradlí a dívala se na remorkér s komínem vyjadajícím jako
černý sloup, který plul středem kanálu. Na boku se mihla bílá
písmena „Minerva“. Poryv větru. Dlouhá, měkká vlina od Miner-
vy zvedla palubu Sternu... Paní R. zalapala po dechu. „Bože...“
Byla bledá, přivřela oči. „Myslela jsem, že to nic nebude... ale
ne, asi ne...“ „Chcete vystoupit?“ Pohyb ruky hledající oporu.
Paluba se propadla dolů, vlina zašplouchala v mezeře mezi lodí

a náběžím. Znovu nemohla popadnout dech. „Myslím, že...“
„Vystupujeme...?“

Opatrně jsem ji odvedl po lávce na můstek. „Už je vám lépe?“
Pokývala hlavou, ale stále se tvářila vyděšeně. Nemohla se podí-
vat na vodu. „Velmi se omlouvám...“ — „Ale to nic, pohladil
jsem jí ruku.“ S radostí vás provedu po Starém Městě, za chvíli
nám jede trojka...“ — „Nezlobíte se...?“ — „Zlobit se? Plul jsem
už tolikrát z Neufährwasseru do Zoppotu, že se projednou nic
nestane...“

Zazněl zvon a Stern odrazil od můstku. Důstojník zmizel
za oknem kormidelný, chuchvalce dýmu na okamžik zakryly
slunce, červený praporek s korunou a dvěma bílými kříži se za-
těpental. Za zádi se roztočením lodního šroubu rozvířila tmavě
zelená voda. Šli jsme pomalu na tramvaj. Paní R. mlčela, pořád
si nemohla odpustit, že mě zklamala. Když jsme došli do parku,
otočil jsem se. Stern už byl uprostřed kanálu, otáčel se doleva,
cestující seděli na lavicích. Bílý slunečník na pravoboku? Upra-
vení účesu? Je to ona?

109

O tom, co se stalo v Glettkau, se pan J. dozvěděl ještě téhož
dne od Stelly, když se vracel ze setkání v Polském gymnáziu. Pár
minut před šestou se staval na Frauengasse u Lipschutzových,
aby si od Alfreda vypůjčil Brostův slovník.

Stella přišla na molo v Glettkau kolem deváté, tak jak se
domluvíly s Luisou v sobotu u paní Steinové. Opřená o zábra-
dlí můstku sledovala bílou loď, která připlouvala od Neufähr-
wasseru. Chuchvalce dýmu z nakloněného komína se rozply-
valy za zádi a tvořily šedou mlhu. Lesk vodní hladiny, slunce
nad Brösenem, malé, ostré vlnky. Zaclonila si oči. Bílé šaty?
U zábradlí? Luisa? Ale žena se slunečníkem, kterou zahlédla na
palubě, byla asi vyšší než Luisa, navíc Stern byl ještě daleko... Po
prázdném molu běhaly děti: chlapčiček v bílé košili s bambuso-
vou holi na házení kroužků homil děvčátko v modrých šatičkách
s volánky — dusot, křik, smích. Jejich chůva, paní v plisovaných
šatech s hladkým účesem, volala: „Helgol! Dějte pozor a pama-
tujte, že nesmíte chodit k zábradlí! Günterel! Nech ji na pokoji!
Uklidněte se! Loď už připlouvá. Za chvíli budeme nastupovat.“
Starší muž v slaměném klobouku, který ji doprovázel, tukal
vycházkovou holi s perletovou kuličkou o prkna mola. O pár
kroků dál, na okraji můstku, stáli dva námořníci z obsluhy

raději se k tomu krátkému okamžiku nevracel. Nikdy o něm také nečekl Hanemannovi.

Jen občas, ráno, před odchodem do školy na Topolovou, když si s obvyklou pečlivostí zapínal knoflíky na popelínové košili, cítil vzdálenou ozvěnu dotyku hedvábného rukávu se sánky a perleťovými knoflíky na úzké manžetě.

Vzlety a pády

A věci? Věci dělaly to co obvykle. Všechno sledovaly z polic, vitrín, parapetů a nic si nedělaly z našich starostí. Nestály na žádné straně. Třpělivě nám sloužily. Nechávaly se držet nebo vyklouzávaly z rukou a s křikem padaly na betonovou podlahu. Teprve tehdy, v lesku rozbitějšího se porcelánu, v cinkotu stříbra, třštění skla, nás probouzely ze spánku. Protože ve skutečnosti byly neviditelné. Kdo by si pamatoval barvu vzduchu, světlou skla, zpěv vytahovaných zásuvek, vysoký zvuk mahagonových skříní.

A pak vzpomínky. Marné lovy. Lovení dotyků a záblesků ztracených v paměti. A smutek z nedostatku pozornosti a srdce. Jen mýjení, mimovolné přemisťování, přestavování, otírání — jinak nic. Smutný nezájem? Hloupá výčitka? Že se bez ohledu na naši únavu dožadovaly pozornosti našich rukou? Pořád neukojené? Pohasnající pod vrstvou sazí a měděnký?

A probuzení — nikdy večas? V domě Bierensteinových, v pokojí v prvním patře, na mosazné posteli paní Emmy, umíral pan Dluszniewski. Kdysi hlučný a čilý, teď tichý, s přivřenými očima, si snažil vybavit, jak vypadala kuchyně v bytě na Les-singstrasse 14 onoho dne, kdy přijel do Gdaňska z Pozelvy, ale obraz tmavého interiéru, který se mu tehdy zdál obrovský, osvětlený leskem porcelánu, se trhal jako křehké plátno. V dubové

siluete kredence s vysokou atikou, kredence, která hnědou masou mahagonu chránila baterie skla a křišťálu před červení měsíce nad Langfuhrem, zářila prázdná místa, která vzpomínky nedokázaly ničím zaplnit, i když v konecích prstů, chladnoucích na příkrýve, dozníval dávny dotyk. Horní police? Řinčení běloby? Kulatý lesk? Cukřenka? Arabská krabička z lakovaného plechu, v níž měl Otec schovány egyptské cigarety? Křišťálová mísa, kterou Matka přivezla z Grodna, když se vrátila od sestry? Myšlenky tápaly v minulosti jako slepec, který se dotýká tváře někoho blízkého, ale cítí jen studenou temnotu. Věci, které měly kdysi váhu, tvar, hladký povrch, chladnou skelnatost, se změnilly v bezbarvé oblaky. Měly pouze jednu stranu, jako měsíc. Zřídka kdy byly v úpětku.

Cajová konvice z kuchyně na Lessingstrasse 14, těžká, s tulipánově prohnutým zobáčkem, teď vážila jako uzoučkový nov. Dno neexistovalo, v temnotách vzpomínek zářila jen lesklá obina víčka s růžovou kuličkou. Teplý tvar ještě prosvítal jako zapadající planeta za soumraku, ale už ho překrývaly pozdější konvice, defilující na plotně plynového sporáku Junkers — bílé, zelené s červenými růžemi, modré se sněhovými vločkami. Přehlídka smaltovaných podnoží, hliníkových hrnků, litinových oblin! V čem Máma vařila odvar z lipového květu? Co bylo na hrníčku, z něhož jsme pili jablечnou šťávu, kterou dělala babička? Růžový lístek? Pastýřka s beránkem? V čem ležely kostky cukru, které jsme kradli z kredence? A krabičky s čajem? Ty turecké věže na modrém víku vyprávěly o Dardanélách? A indický slon nás strašil a bavil svým červeným chobotem? A solničky? Směšné kalíšky, v nichž vajíčko naměkko po přesném seku nožem ztratilo špičku? Sítované židle, křesla s tmavě červeným potahem, lenošky, které se nejdříve stěhovaly na verandu, potom na půdu, a pak — po trpělivé karanténě ve sklepě, kde se jim namlouvalo, že se ještě vrátí do pokoje — přestaly existovat...

A zmizení. Nepositěhnutečná. Kdy z Grotterovy 17 zmizely německé židle? Kdy to bylo? V červnu, když se Máma vrátila z Vařavy a Otec odjel na pár dnů do Štětína, nebo snad později? Ale kdy? Který den? Hodina? Okamžik? Věci umíraly bez povšimnutí — jako pouliční kočky, po nichž nezašla ani stopa. Křišťalové vázy se objevovaly slavnostně, vstupovaly do pokojů zabalené do bílého papíru, v triumfální barvě narozenin

nebo svátku, ale kdy mizely? Protože potom už je nikdo neviděl. A okamžiky probuzení. Náhle otevření očí. Překvapení. „Heňo,“ volala z kuchyně na Grotterově 21 paní Potrykusová, „neviděl jsi někde tu stříbnou lžičku s kytičkami?“ Co na to měl pan Potrykus, domůčovatel z pošty na ulici Sovětské armády, který se teprve teď dozvěděl o existenci krásné stříbrné lžičky ze zásuvky Bierensteinových, přestože jí celá léta jedl, odpovédět? „Zase ta Marcinkovská. Že jí není hanba!“ — zlobila se paní Potrykusová.

Musel se přece najít vlník, žijící člověk, který během sousedské návštěvy kradl stříbrné přibory, strkal je do kapes a utíkal s kořistí do temné noci. Každá návštěva znamenala další ztráty. V zásuvkách vypukla panika. Vidličky se s cinkotem tiskly k nožům, naběračky ke lžičkám! Stříbrné mísy, krabice vystlané tmavě červeným plyšem, z nichž se nepozorovaně ztrácel kovový lesk. Tam, kde poniklovaný tvar zářil studeným leskem, zůstala po pár měsících jen tmavá místa zející prázdnotou. Nespravedlivé obviňování, nepřítelství, pomluvy, kuchyňsko-zahradní stíhání, sklepní vyšetřování, našeptávání! Ale jak se ubránit nicotě, která trpělivě, den za dnem polykala města, domy, nezorové nože značky Getlach a vidličky se zvucným názvem Hojnosti?

Stálo se jen otočit a ze stříbrné cukřenky zmizelo víčko, jako by ho sfoukl vítr. Podíval ses z okna a polička, kde stála křišťalová solnička, zela prázdnotou.

A mísy, mlýnky na kávu, vidličky na moučnický? Kam se ztrácely průvodny lžiček, zástupy kuchyňských a příborových nožů? A všechno beze stopy. Kdyby se alespoň daly najít ty křehké pozůstatky jejích cesty do prázdna, ty hrdinské eposy, na něž žádá nostalgie nestáčí. Lžičky? Kdo bude vyprávět jejích odysseu? Toho dne, kdy z úst paní Potrykusové, pohoršené zmizením stříbrné lžičky v záhybech zástěry paní Marcinkovské, padala nespravedlivá obvinění, lžička Bierensteinových už putovala vozem pana Wesiory na smetišť u Kokošek spolu s odpadky naloženými na Grotterově ulici, aby se po letech nečekané objevila ve starozhničtí na Dlouhé, a pak v domě na Tuwimově 7, v bytě inženýra Jarochovského z Polytechniky, který ji zařadil do své gdaňské sbírky. Lžička Bierensteinových, s listovým ornamentem, odlišná ze stříbra v Müllerově dlane u Lübecku — a křídlná věčnost komody na Tuwimově 7. Mohl by si snad někdo

představí krásnější závěr života domácích planet, tise obíhající a poté nenápadně odlétajících do prázdna?

Ale po nebi plachtili jen junkerové stříbrných příborů, obersturnbannföhnerové porcelánových kávových servisů se zlatými a kobaltovými lemy, šlechta z niku, střelba a mědi — pevně ukotvené v čase, odolné vůči novému nábytku v kuchyni, přestavování kredencí. Přesto i tuto vznešenou armádu lesků, lhostejně cinkající těžkým zvukem kovu na blýšcích ubrusech každou neděli a o svátcích, vytlačovala z dubových zásuvek plíživá, ale nevyhnutelná vlna hliníkových vidliček značky Wars a porcelánových popelníků s písmenky „FWP“ — skromné suvenýry z pobytu pana Potrykuse a jeho manželky v penzionu Siegfried ve Sklášské Porubě, přejmenovaného na rekreační zařízení cukrovárníků Zenit.

A pády, ostudné ponížení plátna a dřeva, plechu a smaltu? V kuchyni jsme se každé ráno dívali na modrý nápis v Goethově jazyce „Vítej, nový dne. Přines štěstí rodině a sousedům“, vyšitý gotickým písmem na bílém ubrusku pověšeném na zdi — ale čas se dotýkal sněhobílé látky hnědými skvrnkami jablečné a mrkvové šťávy, až nakonec, jednoho dne, bílé plátno spadlo na zelené linoleum a od té doby se s ním myla podlaha. A když Mára balila rýžový kartáč do šedivého plátna a máčela ho ve vědru s horkou vodou, z mydlín tmavomodře prosvítala pomáčkáná a roztažená slova „nový“, „štěstí“ a „sousedům“.

A utrpení glazury? Martyrium praskajících obkladů? Pohasnání niku na čelech postelí? Tmavnutí vodovodních kohoutků z mosazi? Zelenání mědi? Černání cínových okapů? Prosincová jinovatka? Noční padání tašek, které pak dohvořaly v záhonech u vodotrysku? Šelestění omítky? Skřípění střechy, krokví a žims? Vyšlapávání schodů? A zachraňování všeho, co se dá. A tíha vzduchu drtícího všechno. A žlutnutí van. A rezavé pruhy v porcelánových umyvadlech. Pomalé umírání zahrád.

V koupelně na Grottegerově 14 bušilo ševcovské kladivo pana W., ze stěny odpadávaly, jedna za druhou, osmiúhelníkové kachličky, které v třicátém sedmém roce přivezl Erich Schultz na manželčinu prosbu z továrny Hoesse a syn u Allensteinu — šest metrů nejlepší terakoty! — dům se otřásl pod úderý kladiva, křišťálová sklička v okénku na schodišti drnčela, trubky přenášely bolestivé chvění do prvního patra a ještě výše, protože cínový

hrnec, v němž paní Janina vařila prádlo, spadl na podlahu vedle vany. Ted terakotové obkládačky, zespodu porostlé portlandským cementem z Kisterovy cementárny v Dortmundu, jedna za druhou putovaly na hromadu sutí u vchodu, a pak do zahrady, na chodníček mezi tújemi, kde je už v srpnu pokryl světlé-zelený mech. Na jejich místě, na podlaze vedle vany, se objevila nepravdělně skvrnitá dlažba lastriko, zářící voskovým leskem mezi zbytky kobaltového pozadí. Potom ze zbytků sundaných kachlíček vznikl zubatý obrubník oddělující záhon kosaticů od trávniku. Hanemann pomáhal Oci vytýčit hranici záhonu draví nataženou mezi záspícatělymi kolký.

A co nejbolestnější změny, nenápadně zraňující, lstivé, takřka nepozorovatelné? Když se Hanemann vrátil pozdě odpoledne domů, uvědomil si, že už si nemůže vybavit starou barvu fasády domu Bienensteinových, přestrože se v podstatě nic nezměnilo, jen omítka, lebec zaprášená sazemi, získala popelovou barvu. Hnědá a žlutá skla v oknech na schodišti pohasla. Naproti, na fasádě domu Maletzových, omítka na několika místech odpadla a rákosová rohož, zateplující zed, vyhržela na povrch. Okna se natírala pouze zevnitř. Na vyřezávaných rámech se na slunci loupala barva, vnitřní lišty popraskaly. Mluvílo se o nutných opravách, ale vždy to skončilo jen netrpělivým náčertem popraskaného dřeva tlustou vrstvou barvy. Čekalo se, až „úřády“ učiní chátřání přítrž? Hanemann se trochu divil, že k oně tajemné moci všichni vzhlížejí s takovou úctou a bázni, ale divil se jen do té doby, než pochopil, co znamenají Otcova slova, že „nic se nedá sehnat“.

Pod okny vlálo na šňůrách natažených mezi zdí domu a kmenem smruku prádlo s modrým monogramem Walmanových, ale nitky vyšivek už byly potrhane a písmenka měla stále méně bíšek. Když vír zvědal plátno přichycené ke šňůrám dřevěnými kolký, slunce na několika místech prosvítalo skrz sepranou látku.

Hanemann stál u okna, sledoval vlající prádlo a myslel na dům Bergerových na Frauengasse. Dubová předstíň? Točité schodiště? Mosazný práh? Co bylo v předšíní, vlevo od zrcadla, vedle portrétu Wolfganga Bergera? Co stálo na mramorovém sloupu mezi okny v salóňku? Jak vypadala vyšivka na potahu zelené pohovky? A stůl, krásný ořechový stůl — co to na něm

toho dne bylo? Zářívá karaña? Kytice jirň v modrém džbánku? Tehdy? Šálek v sevění bílých prstů, prstýnek s malachitem. Potřesení hlavou. Vlasy. Stelliny tmavé červené šaty. Bílý podšálek s kosatci?

Šálek?

Ano, ten šálek, ten kosatec na okraji, ten tenký zlatý proužek nad zelenomodrou oblinou — pamatuješ si to, řekni, Stello, vzpomínáš, jak nám navždy odešla?

Kdyby se tě někdo zeptal toho dne, jen bys pokrčila rameny. Šálek? Který? Máme spoustu šálků. Kdo by ztrácel čas teplym dotykem porcelánu, jemnou drsností víčka s modrým znakem firmy Werffel. Ale teď, Stello, když už tady nejsi, určitě víš, že to nebylo zrovna chytité, ta tvá tanecní nepozornost, když jsi pobíhala po kuchyni na Frauengasse 16 a dovolila jsi, aby kolem tebe všechno ty věci proplouly jako papírové lodky hozené do vody, po nichž nezůstane jediná stopa.

118 Protože teď, když už tady nejsi, bys dala všechno, jen abys mohla alespoň na okamžik zase cítit to horko — pamatuješ — to teplo šálků s kávou Eduscho, vonící žár, až by ses kousla do rtů, protože teď na dně u Bornholmu, tam, kde se potopila velká loď Bernhoff plující z Danzigu do Hamburku, v chladu, na šedém dně, leží rozsypané kosti tvé ruky, nenápadně jako kosti ptáka, a malý otisk dlaně v písku...

Ach, Stello, jako otisk dubového listku...

Hanka

Kdyysi, jednoho dne, jsem otevřel oči a zjistil, že máme v domě Ukrajinku. „Jákápak Ukrajinka,“ říkával Otec, když si ball cigaretu. Neměl rád, když tak o ní někdo mluvil. A přitom to dělali všichni.

Takže toho dne ráno, když se z kuchyně ozýval jiný cinkot talířů, jiný zvuk kroků na podlaze pokryté zeleným limolecem (kroký? po sedmé by už tady přece nikdo neměl být!) a pak jsem zaslechl to jiné řinčení porcelánu, tukání nože na desce, šles-tění papíru, svist šitétky, bouchnutí zavíraného okna — připlížil jsem se ke dveřím a prasklým oknem z mléčného skla nahlédl do kuchyně.

Ukrajinka stála u okna a lněným hadříkem leštila skleničky se stříbrným okrajem, každou chvíli dýchala na sklo a na světle zjišťovala, jestli už je čisté. Vlasy měla sepnuté za ušima černou sponou, krk, holá ramena, tmavá kůže, no, možná ne úplně tmavá, ale taková, jako kdybých se na ni díval přes tmavé skličko... S hlavou přitisknutou na sklo jsem sledoval každý pohyb rukou, v nichž se míhalo leštěné sklo, hlal jsem každý záhyb kretonových šatů se žlutými a červenými květy, a ani jsem si nevšiml, že dveře, u nichž jsem stál, se nájeďnou otevřely a můj obličej se stíel s teplou květovanou látkou. Ruce s lehce osmahlou pokožkou mě popadly. Začala se smát: „Ty jsi Petr, že?“ — stýděl jsem

se, že mě tak hloupě nachyrala, takže jsem jen pokyval hlavou, a ona mě postříčila, aby si mě mohla lépe prohlédnout: „Já jsem Hanka. Máma ti o mně už určitě řekla. Takže teď jdi do pokoje a převleč se. Hned ti udeřím snídani.“

Úžasná snídani! Sotva jsem byl schopen sníst housku s višňovou zavařeninou, protože dívka, která se jmenovala Hanka, se posadila ke druhé straně stolu s bradou opřenou o složené ruce a s přimhouřenýma očima bedlivě sledovala každý můj pohyb. A když mě tak pozorovala, všechno, co jsem jedl, začalo chutnat úplně jinak než obvykle. Ještě jsem ani nedojedl a nedopil a ona už rozkrojila na čtyři díly červené jablko, lžičkou vybrala jádřinec, oloupané kousky mi položila na talíř do tvaru hvězdy a celé to nazvala „zákusek“.

Byl jsem ohromený a trochu zoufalý (ona tady bude pořádko, ráno, v poledne, večer!), ale nemohl jsem od ní odtrhnout oči. „Proč si mě tak prohlížíš?“ zeptala se, když vstávala od stolu, ale já hned pochopil, že ji má odpověď vůbec nezajímá. Ale ne, vůbec nešlo o to, že byla krásná, jen se vůbec nepodobala ženám, které chodily po Grotgerově ulici: zvláštní něžné, veselé nakládnějí hlavy, lesk hadkých, tmavých vlasů, ladný pohyb, když si ukazováčkem dávala pramen vlasů za ucho, plechová sponka...

Jedl jsem a předstíral, že se na ni nedívám, v misce jsem mačkal tvaroh s cukrem a smetanou a ona si prozpěvovala nějakou písničku, kterou jsem neznal. „Chceš ještě tvaroh?“ — na okamžik si přestala prozpěvovat. Ale kdyby jí teď někdo řekl, že před chvílí zpívala, určitě by jen pokrčila rameny: „Hloupost!“ Se zájmem jsem sledoval, jak pěkně bere do ruky světle šedý šálek a odlévá trochu smetany ze džbánku, jak špulí rty, když opatrně fouká na mléko kypící v modrém hrnci, a obratně seká nožem čerstvě umytou zeleninu, kterou položila vedle pracovní desky. A všechno dělala tak, jako by myslela na něco jiného. Vždy když šla kolem mě, jemně mě zatahala za vlasy, a mluvila svým zvučným, nepřilíš vysokým, trochu matným hlasem, v němž všechny šelestící a sykové hlásky směšně lechtaly ucho, mimovolně zvaly k žertování. „Chutnáá?“ „Když tak si přidej...“ „Chceš ředkvičku?“

Když se smála, vlna radostného chvění pronikala šíjí, krkem, rameny, zády, bříchem... Vůbec mě nepřekvapilo, když jednou pan J. řekl Otci na zahrádě: „Ona má takové usměvavé tělo, že?“

Určitě mluvili o něčem úplně jiném, ale já si hned vzpomněl na Hanku. Protože to souhlasilo. Pohyb, řeč a smích v ní tak nádherně souzněly, že jsem asi začal chápat, proč muži přirovnávají ženy k ptákům, růžím nebo nějakým jiným krásným bytostem, jejichž vůně je přesně takovou měkkou září.

Domna nastal nový režim, protože všechno muselo být podle Hanky, s čímž Máma ráda souhlasila, jen Otec občas nesusouhlasně brněl, když po úklidu velkého pokoje nenašel věci na obvyklých místech na policích, ale stejně se mu líbilo, jak Hanka pracuje.

Protože ona se ráda dotýkala všeho holýma rukama, na rozdíl od Mámy: bavilo ji mytí talířů v horké vodě, leštění sklenic, ukládání porcelánového nádobí s nápisy „Zucker“, „Salz“, „Pfeffer“ na policích v kredenci, křídlování stříbrných lžiček s gotickým monogramem „W“, aby se krásně leskly na dně krabice polstrované tmavě červeným plyšem, rozdělování noží a vidliček, tak, aby malé ležely vlevo, v boční přihrádce, a ty velké spaly na boku ve vyřezaných drážkách dubové lišty přehrazující zásuvku. A chutě, hustoty, průzračnosti, vůně! Všechno se změnilo. Na věšáku vedle kredence se objevil věneček česneku a kytiče bylín s popelavě modrými listy, a u okna hromádka hnědých semen. Na stůl dosud pokrytý igelitem Hanka rozložila ubrus z hrubě tkaného plátna, vyšívány žlutými květy s červeným stonkem. Měla ráda jeho tmavomodrou barvu, na níž miska s tvarohem vypadala jako porcelánová lodička na temném moři. A když jsem ráno před odchodem do školy přiběhl do kuchyně, na talířku už na mě čekaly dvě rozkrojené žemle s máslem: na každé se na mě smál veselý obličej vytvořený z kousků červené ředkvičky a kopru. A jak chutnala nadrobno nakrájená pažitka — ještě vonící chladem ranní zahrady — na bílém syru. Na uliči cvrlikali vrabci, šumělo listí břízy, na chodníku klápaly něčí kroky, na krajkových záclonkách v pootevřeném okně se vlnily teplé skvrny slunce. Sohnička bez víčka byla plná hrubých zrněk soli, která se nabírala na špičku nože a posypávaly se jimi černé krajíce chleba, zářila stříbrným leskem vedle kosarců s kapkami rosy v hliněném džbánku, které Hanka stihla oštrhat velkými krejčovskými nůžkami pod břízou. A pak, když seděla naproti mně, nabírala na lžičku med z nízké sklenice, se zálibným úsměvem pozorovala jantarovou nitku a bříškem lepkavého stříbra

dlouho hladila čerstvý chléb a rozmazávala sladkou dobrotu po krajíčku. Olíznutím prstu ochutnávala smetanu, kterou nosila ve smaltované konvice z Květné ulice, z domu Ringwelských u mlýna.

Když se dělala višňová zavařenina, věděl jsem, že uprostřed noci se předstírá mihně stín v bílé noční košili s vyšívanými listy a za chvíli lehké cinknutí prozradí pohyb lžičky, která se ponoří do sladké hnědé hmoty, odstraní pěnu (v Hancině jazyce se to nazývalo „kai“) a k netrpělivým ústům poputuje více v lesklé šťávě, a pak druhá, třetí, čtvrtá... Ach, to měkké pomlaskávání, něžné polykání o půlnoci, kdy v domě pohrouženém do tichého spánku bylo slyšet jen jemné povzávání podlah a skříní.

Hanka plula se svíčkou za mléčnými skly, žluté světlo tonulo v hloubi kuchyně, stín hlavy s vlásy svázanými červenou stužkou se odrážel na zdi, a já pomalu vylézal z postele, opatrně tiskl kličku, vkrádal se do kuchyně a ona, když si mě všimla, kývla, abych přišel po špičkách ke stolu, protože rodiče by měli dál andělsky spát, a pak levou rukou (protože v pravé měla stále svou lžičku) mi podala druhou lžičku, málem jsme se začali nahlas smát, potom jsme z husté zavařeniny lovili višně, které chutnaly nejlépe, když se po každé z nich nabrala na ještě sladkou lžičku trochu krémové zakysané smetany, takže na rtech zůstávala bílorůžová stopa, a ta se tak příjemně olizovala. A ráno jen záblesk v přimhouřených očích za Máminými zády prozrazoval tajemství, které nás spojilo v nočních temnotách.

Jednou pan Wierzbołowski řekl Mámě, že Hanka přijela s transportem z Přemyšlu, že se jí stalo něco strašného, že jí někdo udělal něco, o čem ani nejdě nahlas mluvit, ale Otec jen mávl rukou: „Ať nevykládá, ona je asi taková Ukrajinka jako já Hermann Göting.“ Pan Z. byl však přesvědčen, že Hanka musela přijet odamtud, protože dost dlouho žila za Košalinem a občas ji viděl s takovým vysokým, černovlasým, který mluví východním jazykem. Jenže východním jazykem tady mluvil každý druhý člověk. Máma jednou řekla, že Hanka má spíš pruský nebo mazurský přízvuk, což Otce rozesmálo. Pak řekl: „Víš ty co, možná máš pravdu.“

Proto jsem si koncem května konečně dodal odvahy. „Hanko, a odkud vlastně jsi?“ (Nesměl jsem jí tak říkat; měl jsem jí říkat: „Paní Hanko“, nebo lépe „Teto Hanko“). Ale ona ani neotčila

hlavu od kuchyňské desky poprášené moukou, na níž rychlými pohyby nože krájela dlouhé válečky těsta na nohy: „Odkud? Ze světa.“ — „Jak to: ze světa?“ nenechal jsem se odbyť. „Prostě ze světa a konec,“ odpověděla a přstem od mouky se dotkla špičky mého nosu. To mě rozloblo. Na druhý den jsem se chtěl podívat do kufru, který měla pod postelí ve svém pokoji (bydlela v malém pokoji vedle koupelny, s oknem vedoucím do zahrady s břázou, z něhož bylo vidět bývalý dům Bierensteinových), ale kufr měl nejen dva zámky, ale i mosaznou kladku s nápisem „Wertheim“.

Byl konec června. Můj čtrnáctý nebo patnáctý. Vrátil jsem se ze školy o něco dříve a hned šel do kuchyně. Občas jsem tam nečekaně vpadl, s hlasitým křikem, se smíchem, s řinčením přezek brašny a dusotem sandálů, Hanka pokaždé předstírala, jak se lekla, tiskla ruce na prsou a zvedala obočí, směšně koulela očima. Ale tentokrát mě to, co jsem uviděl po otevření dveří do kuchyně, vyděsilo tak, že jsem ze sebe nemohl vypravit hlásku. Hanka stála u okna. Přišel jsem k ní, položil jí ruku na záda a jemně pohladil květovaný kreton, jako bych hladil pířka vyplašeného holuba, ale ona mě vši silou odstrčila. Nepoznával jsem ji: měla mokré stíny pod očima, oteklá víčka — bylo to tak hrozné, až mi vyhnuly slzy. „Hanko, co se stalo?“ Neodpověděla, jen zazýkala, objala mě a silně k sobě přitiskla, tak silně... Později celý večer chodila po kuchyni, skoro nemluvila, nemohla se na nic soustředit, stála u okna a dívala se do zahrady, a možná i dál, na nebe, na pahorky za domy na druhé straně Grotgerovy ulice.

A pak nastalo to odpoledne. Když jsem se ve tři vrátil domů, nechtěli mě pustit dovnitř. Paní W. stála před vchodem, vzala mi tašku, řekla: „Jdi si hrát ke Korzybským,“ a odstrčila mě ode dveří. Pomalu jsem šel po chodníčku k bráně a každou chvíli se otáčel zpátky, paní W. mě na dálku popoháněla pohybem ruky. Cítil jsem, že se stalo něco hrozného, takže jsem šel tak, jako by mi nohy zapadaly do husté hlíny, ale když jsem zaslechl zpoza plotu Andřejův šepot: „Hanka se zabila,“ rozběhl jsem se zpátky k domu. Paní W. mě objala: „Za chvíli ji odvezou do Akademie.“ Velmi mě raniilo, že nesmím dovnitř, že mě za ní nechcejí pustit, přestože já jsem měl největší právo ji vidět, a navíc to, co řekl Andřej, nebyla pravda, ona žila, jen se jí něco stalo, za chvíli ji odvezou do Akademie... Ale Máma se ani po mnoha letech

nechtěla vrátet k onomu odpolední a jen občas jsem se něco náhodou dozvěděl, když si dospělí povídali na zahradě.

Podle pana J. si Hanemann nevínil ničeho zvláštního, ani když procházel kolem dveří. S rukou na zábradlí minul plechovou nádobu stojící v mezaninu, a teprve když došel ke dveřím svého bytu, ucítil ve vzduchu ten zápach. Nebylo to nic zvláštního, ale pro jistotu sešel do přízemí a zaklepal. Nikdo neotvíral, takže zaklepal ještě jednou — silněji, ale znovu odpovědělo jen ticho, stiskl kliku, protože ten zápach byl už poměrně výrazný, za dveřmi se však nic nepohnulo, v bytě asi nikdo nebyl, vyběhl do zahrady, vylezl po dřevěné konstrukci obrostlé divokým vinnem a podíval se oknem do kuchyně. Za sklem bílý strop, lustr s oválným stínítkem, vršek kredence... Vyšplhal ještě výš, ale něco bílého mu zakrývalo výhled — plátěná plachta připravená k oknu. Seskočil dolů, přiběhl ke dveřím, udeřil do nich ramenem, ale dveře se ani nepohnuly. Teď už ten zápach cítil úplně všude... Znovu vyběhl na zahradu, ale nikde nikoho neviděl, takže se vrátil ke dveřím, zpoza plechové nádoby vytáhl železný prut, zasunul ho pod kliku, vši silou jím tihl dolů, pak vpravo, něco prasklo, rozrazil dveře a vpadl do tmavé před síně, do obličej ho udeřil mdlý zápach, rozmáchl se a prut hodil do okna, řinčení rozbitého skla.

Na zeleném linoletu, vedle umyvadla, ležela Hanka. Pod čarovou konvicí syčel hořák politý vodou. Hlava na bílém ručníku, ruka pod tvář, skrčené nohy v bavlněných punčochách...

124

Boží tělo

To, co se stalo, Hanemannem otřásl, ale ne zase tolik, aby změnil způsob života. Vlastně ho to spíš překvapilo, nečekaně oživilo vzpomínky na berlínské mládí, tak vzdálené, skoro neskutečné; nikdy by si nepomyslel, že nějaká událost může probudit tak silné vzpomínky.

Nemyslel na dívku. Možná chvílemi cítil jen něco jako soustrast. To je pravda, vídával ji na schodech a na zahradě, ale obvykle, když se oknem díval na tmavé vlasové lemované tenkou linkou slunečního světa, když skloněná stříhala krejčovskými nůžkami astry pod velkou břízou v rohu zahrady, přinejlepším si jen pohrával s myšlenkou, že na staroněmeckých obrazech se vyskytují podobné vypadající postavy; oku sice lahodil pohled na krásnou kresbu odhalených ramen, ale srdce se toho neúčastnilo — lhostejně sledoval, jak se dívka vrací do domu s několika květinami v ruce.

Pohled na nosítka, na nichž teď nakládali spící tělo do bílého auta, vyvolal v paměti obraz kliniky Althof nedaleko Mombitu, kde strávil několik měsíců na praxi u Ansena. Budova na Winterstrasse? Vysoké schody z tmavé žuly, lampy v rukou siláků z bronzu, mosazný lesk svíců v aule Emauzského kolegia, socha Medúzy na katedrále, purpurové polstrované židli... A den, kdy poprvé sestoupili do podzemí... Vykachlkované

125

zdi, gotická okénka, mříže, trubky ventilace, lampy s plechovým stínítkem, gumové zášlepy, vzdálený šelest vody, jako by za zdi byly velké lázně. A pak pohled na tělo ležící na mramorovém stole a ta vzpomínka, ještě z dávných let, úporná, dětská, naivní, která se najednou vrátila v okamžiku, kdy Ansen pomalu vedl řez skalpelem po holé kůži: „Za chvíli uvidím duši...“

To, že se stal anatomem, nebyla náhoda, ale — jak chtěl věřit — souviselo to s jeho dětstvím, a možná i nějak hlouběji s rodinou minulostí, protože několik Hanemannů se proslavilo uměním odhalovat tajemství lidského těla už v lékařských službách armády pruského krále a jeden z nich, Heinrich Siegfried Hanemann z druhého jízdního dělostřeleckého pluku z Drážďan, byl dokonce v roce 1815 samotným knížetem vyznamenán medailí za mimořádné služby na bitevním poli u Lipska, kde díky své chladnokrevnosti zachránil život samého plukovníka Fersena. Ve skutečnosti však — a toto vysvětlení Hanemannovi připadalo pravděpodobnější — ho k medicíně přivedla nutkavá a hříšná potřeba četby zakázaných knih. Staré anatomické spisy, které našel v otcově knihovně, dila zdobená tmavými mědirytinami, ho naučily, že zkoumání lidského těla není jen technickou záležitostí, k níž jsou zapotřebí znalosti a neobyčejná manuální zručnost. Práce lékaře byla zahalena rouškou tajemství, které — jak ujišťovali autoři rytin zdobících velké strany nažloutlého papíru — lidské oko nikdy nespatří.

Když otec nebyl doma, často si prohlížel Meyersův anatomický atlas, těžkou knihu s mramorovanými okraji listů, ale poté, co uviděl barevné ilustrace, na nichž měli nazí lidé kůži pokrytou malými písmenky a číslicky, raději si bral staré knihy, stojící za sklem na nejvyšší polici. Pak si vždy s úlevou oddechl. V Meyersově atlasu totiž otevřené lidské tělo, obsypané hejnem čísel, vypadalo docela jako rostlinný preparát rozříznutý skalpelem! Tajemství života? V těch rovných čarách? V řádkách čísel? To staří mistři dokázali v dlech s tajemnými latinskými názvy zobrazit skutečného člověka! Vždy když si prohlížel bruselské vydání van Heldenova *Traktátu o chirurgii* (pod ozdobně vyvedeným názvem se skvěl letopočet 1693), cítil se, jako by cestoval po světě, jehož vládcí byli Melin a Melisanda. Nádherná kniha! Už jen ta rytina na první straně: nahý mladík opřený loktem o řecký sloup se nostalgicky usmívá, přestože jeho kůže visí vedle něj

na větrí ostnatého keře — jako velký povislý pláště! Takže křídlo bolesti o něj ani nezavadilo? A všechny svaly — nakreslené naprosto přesně, podobající se krásným větením — nahoře! Když Hanemann, dojatý a zároveň pobavený smutkem nostalgického mladíka, obracel zažloutlý list, na další straně na něj čekala krásná dáma s velkým smutným očima, otevřená jako ústřice, tak, aby bylo dobře vidět klubka střev uložená v pánevi. A vedle smutnooké krásky, která v ruce držela světlou růži, stál nahý vousatý muž, jenž někdo odstranil několik žebec, aby čtenáři mohli dopodrobně prozkoumat tajemství srdce pokrytého větríčkami žilek. A co teprve dřevoryt z děl Ambroise Parého, rytiny z Harveyových traktátů, pojednání Boerhaava, Morgagniho, Vesalia nebo Fallopiá! Nahé postavy, z nichž umělec sňal kůži, aby odhalil nádherné spletnice svalů a šlach, se na velkých listech procházely ve dvojicích po rozlehlé rovině Elysea s palmovou větvíčkou v ruce, a shora na obnažená těla, na nichž bylo všechno nesytě daté vidět, dopadala nebeská záře, a krásní andělé s mírnými tvářemi a štíhlými rukama prolétávali mezi oblaky a návali stužkami s latinskými názvy nemocí a léků.

Ale ten obraz těla, zalitý světlem vznešených alegorií Času, Moudrosti a Štěstění, který podněcoval dětskou představivost a vzbuzoval sny o božském poslání, se střetl s tvrdou realitou podzemí kliniky Althof, kde se pod noži studentů a mladých lékařů ocitala těla ve zbídačelém stavu, zbavená majestátu smrti a ponížena. „Poslyš,“ řekl jednoho dne Hanemannovi August Pfitze, který už měl anatomii za sebou, „tady ztratíš Boha. Z tvé víry nezůstane vůbec nic, uvidíš.“

Profesora Anseny by taková slova dozajista pobouřila. Věděl, že do podzemních sálů Althofu přicházejí z útrob města těla zoufalců a poražených, kteří odmítli naději na vykoupení, ale přesto — jak zdůraznil v inaugurační přednášce — je to nezabuvaje důstojnosti, protože pohled na smrt, dokonce smrt i v tom nejvyšším ponížení, nás přibližuje odhalení tajemství sil udržujících člověka při životě. Co nás opravdu chrání před pokusem? Co nás nutí odmítnout dar života? Profesor Ansen, dlouholecý soudní znalec, viděl v objasnění tohoto tajemství své poslání. „Pánové,“ obracel se ve velké aule Althofu ke studentům prvního ročníku, kteří se sjeli do žulové budovy na Winterstrasse z Mnichova, Hamburku, Breslau, Danzigu a dokonce až

z Königsbergu, „v minulosti docházelo k politováníhodným omylům, at už v důsledku neznalosti, ale také — a to musíme otevřeně konstatovat — nebalosti policejních orgánů, k vydávání rozhodnutí odporujících pravdě a zahabujících naši profesi. Ale nemyslete si, že je to pouze problém chybrych procedur. V každém člověku musíme vidět tělesnou duši, která se vždy nachází na prahu zoufalství. Necht' jsou proto vaše oči vždy pozorné a trpělivé jako diamanty, necht' se pídí po příčinách. Zkoumejte těla zoufalých a zavržených, kteří zvolili smrt, ale postupujte tak, abyste objevili onu božskou energii života, která i v těch nejtěžších okamžicích, kdy máme pocit, že jsme ztratili úplně všechno, dokáže rozjasnit zrak a přinést záchranu. Hledejte lékařské příčiny zoufalství, které, přestože ne samo o sobě, často rozhoduje o všem. Ale přitom nezapomínejte, že člověk je něčím víc...“

Když přemýšlel o Ansenových slovech, usmál se. Profesor Ansen určitě přecel mnoho Nietzscheho děl. Ale kolik zbylo z toho zaujetí, které tehdy, když poslouchal Ansen, cítil v srdci?... Ještě přece neuplynulo tolik času, aby mohl věst skalpel s trpělivou lhostejností kartografa kreslicho době známé obrysy. Chladnutí srdce... V podzemí Althofu objevil temnou stránku lidského života, avšak ta temnota ho děsila jen při prvním setkání, a později?... Hříza dobrovolné smrti? Profesor Ansen, oblečený do bílé zástěry z pogumovaného plátna, odstraní celovou pokrývku z bledé tváře zemřelého, jehož poslouchací položili na mramorový stůl, ale jeho hlas se nechtěl.

„Nemyslete si, pánové,“ obrátil se k asistujícím studentům, „že sebevraždy je snadné odlišit od vraždy. Smrt se před námi vždy skrývá, nejen když ten, kdo chce zemřít, předstírá zločin. Tělo nás klame, pokaždé. Musíme být nedůvěřiví, i když jsme si naprosto jisti. Pro nezkoušené oko se tělo sebevraha ničím neliší od těla oběti vraždy. Naše mysl velmi ráda podléhá klannému mámení! Podívejte: komisář Schinckel tvrdí, že tento mladý člověk, kterého naši s nožem v ruce, se sám připravil o život. Ale to není pravda. Sebevražedná rána na krku je obvykle vedena zešíkma, zleva doprava, u ucha je hlubší a u klíční kosti mělčí, protože nešťastníkova ruka při řezání postupně slábne. Pokusné rány, mnohem menší, se obvykle objevují na vrchole hlavního řezu, což svědčí o nervové labilitě a strachu. Zločinný řez vy-

padá jinak: táhne se po celém krku a zpravidla končí hlouběji — jako v tomto případě — protože vrah si chce být smrtí oběti naprosto jistý. A sebevražedný výstřel?“ — profesor Ansen přechel ke druhému stolu, na němž leželo tělo staršího muže. „Nechte se zmašť revolverem v ruce mrtvého. Tohoto obchodníka z Brém, jehož tělo k nám večera přivezli, našli s mauserem v ruce. Ale sebevrah, a to si, pánové, zapamatujte, nikdy nestřílí přes oblečení, vždy si odhalí místo, jímž má projít kulka. Zapamatujte si, že smrt je vždy dílem duše...“

„Víš,“ říkal August Přítze, když se po Ansenově přednášce vrátili za soumraku do podhájímu k paní Lenkové, „Ansen má pravdu. Opravdu důležitá je jiná otázka: proč většina lidí sebevraždy nespáchá. Protože to je teprve skutečný zážrak. Život je totiž nenesitelný.“ Pamatoval si debaty, které vedli na půdě kliniky. „Tělo nám přece nic neprozradí. Jen mlčí. Myslíš, že těla Kleista a té Vogelové něco řkala?“ Pokrčil rameny. „Poslyš, Auguste, ona měla přece rakovinu.“ — „A tím se všechno vysvětluje, co?“ — August se zalýkal ironií. „Miliony lidí mají rakovinu, a byla jen jedna Vogelová.“ Věděl, že August každý večer studuje práce onoho vídeňského psychiara, o němž se tehdy tolik mluvilo, takže mu nahrál: „Libido a Thanatos?“ — „Tak abys věděl,“ August si odhrnul své světlé vlasy, „každá část našeho těla chce stejnou měrou žít i zemřít. Každá! A my celou dobu stojíme na hranici. Jako na mostě z jednoho vlasu. Stačí slabý závan větru.“ Přivítivě pozoroval zrůžovělou tvář přítele: „Přeháňš. Všechno nějak přežívá. A my teď půjdeme k Müllerovi a dáme si řízek.“ Nebylo to od něj zrovna moudré. August se vždycky urazil, ale našel si mu to dlouho nevydrželo a už za pár minut si spolu vykračovali po Winterstrasse do gashausu a po cestě oslovovali děvčata s bílými slunečníky...

V té době, během praxe u Anseny, Hanemann nerad chodil do katolických kostelů. Nemohl snést pohled na nahého Krista. Vydřel se dívat na středověké mučednické scény, na Grünewaldovy víze, i když ho děsily, ale tam bylo tělo potřísněné krví pokryto jen pláštěm stékající červeně. Nahota zahalená šarlatem. Kostelní sochy v něm vzbuzovaly odpor. Zvlášť ty, které se vystavovaly v polských kostelech o Velikonočních, sádrové sochy Boha ležícího v hrobě; příliš mu připomínaly to, co vidával na mramorovém stole. Všechno v něm vělo: Tak by se Bůh přece

neměl znázorňovat! V protestantských modlitebnách to bylo jiné. Prosy kříž. Bílé zdi. Ale teď už v Danzigu žádné modlitebny nebyly. Z té velké, u kasáren na Hohenfriedberger Weg, udělali kino, stejně jako z té menší na Jäschkentaler Weg.

Takže občas zašel do katedrál, ale ne moc často, stejně jako dříve zřídka kdy chodil do protestantského domu na Pelonker Strasse, na kázání pastora Knabbeho. Když poprvé vstoupil do bílé lodi kostela, cítil jen odcizení. Přišel v nejhorší možnou dobu, v adventu, všechno v něm se bouřilo proti tomu, co spatřil. Dav lidí před hlavním oltářem pomalu přicházel k ležícímu kříži, na němž byla přibita postava nahého Ježíše. Rty se dotýkali zraněných nohou a rukou. Bylo to tak odporové, že musel okamžitě odejít. Ale ten výjev se mu zaryl do paměti. Když se díval na lidi z Grotggerovy ulice, cítil, že mají společné ty skloněné hlavy nad tělem bílým jako slonovina a přibitým hřebem ke kříži, ten dotyk rtů k ruce napodobené tlustým nánosem červené barvy.

130 Vzdilo mu to, ačkoli nikoho neodsuzoval. V červenové dopoledne, kdy Grotggerova ulice, voňavá a svěží, vyrazila do katedrál, také nezustával doma. Šel ulicí Wita Swosze, potom kolem točny a přes park, pak po ulici Cisterciáků, minul kapli svatého Jakuba. Ne, nezastavoval se, jen se pomalu procházel, a i když mu všechno kolem připadalo cizí, užíval si krásnou barvu svatebního dne. Vlhká, právě umytá vozovka, holčičky v dlouhých batistových šatech, zářící kabelky, v rukou tlusté žluté svíčky s růžencem, asparágus, krajkové rukavičky, cvrlikání keramických piáčeků... Míjel malé oltáře zdobené smrkovými větvemi, tulipány a narcisy, kolem nichž se ochomýňaly ženy v kretonových šatech. Muži v bílých košilích s vyhmnutými rukávy stavěli čerstvě uíezané šelestící břízky po obou stranách stolu pokrytých sněhobílým ubrusem, podobajícím se ministrantské komži. Vyžehlená saka ležela na trávníku.

Zvon z věže katedrál odbíjel deset hodin. Hanemann zahrnul do ulice Cisterciáků a zastavil se pod kašany. Všechno sledoval zpovzdálí, přestože stál na teplé červenové ulici mezi svátečně naladěnými lidmi mňícími ke katedrále. Tehdy, když poprvé vstoupil do bílé lodi, ho vyděsil pohled na ženy s obličejem přitisknutým k mříži, které se svěřovaly cizímu muži v černém hábitu a pak se skloněnou hlavou lhbaly flalovou stólu, kterou

jim klidným, vyrovnaným gestem nabídlá bílá ruka vynořující se ze stínu. Když to uviděl, cítil, že pravdu měl wittenberský doktor... Ta blízkost tváří oddělených mříží, směsice dechů... A když ve stálách zahlédl muže v mítě s berlou v ruce — mladí chlapi v kostýmech aluminu poklekli a začali se dotýkat ústý natažené ruky s velkým prstenem —, musel se otočit a vyjít na náměstí. Bylo to nesnéstelné.

Ale teď... Teď ulicí Cisterciáků, pod kašany s velkými listy, poletovali vyplašení vrabci, v mossazných nástrojích orchestru se odražely rozpálené tváře hudebníků, buben pomalu duněl v hloubi vlnící se melodie, která stoupala k nebi spolu s vůní a modrým dýmem kadidla, a někdo nevěděl, odkud přichází horko, jímž se tetelí vzduch — zda z nebe, jasného a bezoblačného, nebo ze země, která také ožívá a proudí v zahradách z druhů zakápaných kalichy denívek a tmavých pupenů lilí s dosud slabou jarní vůní. Uprostřed ulice, pod listím kaštanů, plul bílý baldachýn Archy zdobený zlatou výšivkou, pohyboval se na čtyřech tyčích, a v něm kovové slunce, s papsky a bílou zorničkou Hostie, nesené rukama zavinnutýma do mnišských kápí.

Ten pohled by wittenberský doktor určitě nenesl — ale teď? Teď mělo slunce nad střechami ulice Cisterciáků svítit druhý sluneční obraz, jehož střed neoslepoval svým jassem, ale dotýkal se očí měkkou bělobou. Do toho slunce se každý mohl dívat bez obav, to nebylo slunce, které zapaluje obli a výsousti řeky, jeho střed byl na dotek živý...

Hanemann se díval na zlatou hvězdičici pod baldachýnem s hrubými výšivkami vytvořenými švédskou královnou a velké slunce, zářící bílé slunce, stojící už vysoko nad Vřeštěm (bylo skoro jedenáct), které možná mírně pohasínalo při pohledu na malé slunce v koruně kovových papských, plující nad skloněnými hlavami. Protože se v té jasné průzračnosti červenového dopoledne zdálo, že pohasíná všechno. Led v hlubinách srdce tál. Hanemann mhouřil oči a ironií se bránil před teplým dechem dotýkajícím se vlasů jako matčina ruka, říkal si, že ten jarní vzduch ho svléká, ale přesto pomalíčku procházel pod kaštanem mezi lidmi, z jejichž rozehřátých těl se odpařovala lehounká mlha. Šel po dlažbě pokropené studenou vodou, na níž ležely jako padlí molybí plátky polních a zahradních květin, házené gesty podobajícími se gestu rozševačů, dívkami v šatech z šelestícího gázu.

Vůbec se mu teď nechtělo pít s papěženci, teď se všechno, co viděl kolem sebe, spojilo v jeden celek; v tom všem se proplétaly nejen hlasy z dvorku na Grotterově 17, tření kamenné podlahy při lsbání kříže, zvláštní dětská písnička o máku a bábě, dlouhé vysedávání v okně za soumraku, nedbalé okopávání záhonů, ale dokonce i samotný způsob, jakým se pan Wierzbołowski vracel večer s panem D. domů, když se vlnili podél živých plotů, když spolu, v objetí, vpluli do tmavé předstíne ve čtrnáctce; dokonce i to mu teď připadalo jako ta nejpřírozanější věc na světě, ba co víc, také jako ta nejsprávnější.

V duchu se usmál. Ach, wittenberský doktore... Ženská ramena zahalená batistem, na nichž se leskly drobné krůpěje potu, ramena žen jdoucích vedle baldachýnu, byla tak krásná, že ani pobhání dětí s věnečky ze sedmikrássek, z pocená čela otíraná kapenky, vyholené krky mužů poznamenané hnědým plamenem června, šum kroků, dav, úrava — ani to nezaslínilo dobré světo naphňující duši.

132 Ale přece po návratu na Grotterovu 17, když se posadili do křesla, aby si trochu odpočinuli, oči s úlevou spočinuly na stěně na *Kříž v borách* — barevné litografii v hnědém rámu, vytvořenou podle obrazu Caspara Davida Freidricha.

Na tmavém kopcí porostlém smrký stál černý symbol Boha a nebyl tam žádný člověk.

Návrat

Máma ji držela za ruku a opatrně provedla bránou, ale Hanka se uvolnila ze sevření. Sledoval jsem přes záclonu, jak jde rychle přes zahradu, se zvednutou hlavou. Asi cítila, že přes záclony ji, stejně jako já, pozorují všichni.

Odsouzen? Nikdo ji neodsuzoval. Ani tehdy, ani později. Možná že kdyby to udělal někdo jiný...? Ale ona? Spíše platila nepsaná dohoda, že nikdo nesmí dát najevo, že o tom ví. Ale bylo to možné? Když minuly řadu tují, pan Wierzbołowski přestal stíhat keče u plotu: „Dobry den.“ Hanka se na něj podívala zpod přímhouřených víček: „Dobry den.“ Ale řekla to trochu tvrdě, se zbytečným důrazem, jako by chtěla pana Wierzbołowského urazit. Pan Wierzbołowski, v jehož hlase jsem necítil nic neobyklého, se na ni zahleděl a teprve za chvíli se vrátil ke stříhání živého plotu u čtrnáctky.

„Zachovala dekorum,“ řekl později. Ale já za záclonou jsem si všiml, že těsně přede dveřmi do předstíne Hanka udělala delší krok, aby rychleji zmizela z dohledu.

Potom se dveře zabouchly. Zhluboka si vydechla, jako plavec, který se právě vynořil z vody. Odešla do svého pokoje, ale nezavřela za sebou dveře. Prudkým, netrpělivým pohybem vytáhla zpod postele proutěný kufí, vzala ručnicky vyprané Mámmou a rozvěšené na poniklovaném sušáku. Jeden pohyb, silný,

neklidný, stáhla ze sušáku ručník — blýs s červeným lemem — nacpala ho do kufru, na dno, pod halenky a šaty. Máma stála ve dveřích: „Neodcházej, ještě se musíš dát dohromady.“ Ale ona ani nezvedla hlavu: „Ne.“ — „Tak si aspoň sundej plášť. A najez se.“ Pohodila plášť na postel a odešla do kuchyně.

Jedl jsem v tichosti, jen Otec se tiše smál, když vyprávěl o panu Wierzbolowském, který si večera koupil starou vařšavu od Mierzejewských, a dnes už ji musel opravovat. Hanka mlčela a krájela chléb, nožem sekala česnek na drobné kousky, do porcelánové misky nakládala višňovou zavářčinu. Máma ji nejdříve posadila ke stolu a sama začala připravovat jídlo, ale ona — když si v Máminých pohybech všimla opatrnosti a strachu, aby si neublížila — popuzeně vstala a vzala jí nůž z ruky. Chléb krájela rychlými, silnými tahy. „Učtíte mě pomlouvají...“ — nůž se na chvíli zastavil. „Ne, vůbec ne...“ odpověděla Máma rychle. „Pomlouvají, pomlouvají, vím to...“ Hanka nezvedla oči. Pak si poupravila halenku a narovнала se. „At si pomlouvají. A ty — podívala se na mě — co tak koukáš? Vidíš mě poprvé v životě?“ — a lehce, trochu pomalejším pohybem než obvykle mě zatahala za vlasy. Snažil jsem se usmát, ale nepodařilo se mi to. Tálře zacinkaly. „Pojď si sednout k nám,“ pozvala ji Máma ke stolu. Ale Hanka jen zavrtěla hlavou. „Nemám chuť na jídlo.“ A znovu začala krájet chleba, i když už to vůbec nebylo nutné, protože když krajíce položila do košíku, nikdo si je nevezal.

Potom opláchna nádobí a postavila je do drátěného odkapávače, aby uschlo. „Takže...“ řekla a utírala si ruce. „Počkej,“ — Máma se nehnula z místa. „Kam teď půjdeš?“ Hanka pověšila ručník na věšák: „Něco se najde...“ — „Nech toho, kde budeš bydlet?“

Ale Hanka se jen otočila. Chytil jsem ji za ruku. „Hanko, nechod pryč. Zůstaň tady s námi.“ — „Ne.“ — „Proč...?“ Pokrčila rameny.

Odešla do svého pokoje, otevřela skřín, vyhodila věšáky se šaty na postel a začala balit. Každé šaty podžela na světle, jako by chtěla zjistit, jestli jsou v pořádku, a teprve potom je složila a dala do kufru. Otec chodil po kuchyni. Máma seděla u stolu a dívala se z okna. Z předsíně jsem viděl Hanciinu skloněnou postavu v kretonových šatech a postel pokrytou barevnými halenkami. Za oknem šuměly listy břízy.

„To přece nemá smysl,“ Otec k ní přišel blíž. „Myslíš, že tady proti tobě někdo něco má? Zůstaň aspoň do zítřka. Teď už si nic nenajdeš. Lidi proti tobě nic nemají.“ Přerušila balení. „Je jim mě líto...?“ Otec sebou thl. „Líto? Myslíš, že nemají dost svých starostí?“ Pozorně se na něj podívala. „Nechci, aby mě někdo litoval.“ Otec vložil ruce do kapes. „Co budeš dělat?“ Odhrnula si vlasy z čela. „Nic.“

Kufr už byl plný. Hanka přitlačila proutěné vlko, nasadila mosaznou kladku a otočila klíčem. Na okamžik se zamyslela, potom vzala polštář a sundala povlak. Máma k ní přistoupila. „Nech to být, udělám to.“ Hanka neodpověděla, jen povlak složila do čtverce. Pak totéž udělala s povlakem přikrývky. Když sundala velkou plachtu s plechovými knoflíky, do vzduchu se vzneslo několik přerek. Jedno jí přistálo ve vlasech. Stáhla prostradlo z matrace. Deku a polštář položila do nohou postele. Holá matrace, ležící na pružinách, byla potažená šedým plátnem s modrými pruhy.

„To nemá smysl,“ nezdával to Otec. „Uvidíš,“ řekl trochu netrpklivě, „za pár týdnů si na to nikdo ani nevzpomene.“ Rozhlédla se po pokoji, jestli na něco nezapomněla, podívala se do skříně, uchopila kufr. V pláši přistoupila k Mámě. „Omlouvám se, že to všechno tak...“ Máma ji objala a pohladila po zádech, ale ona celá zrudla a odtáhla se. Potom se otočila k Otci. „Měli jste se mnou jen starosti...“ — „Jaké starosti?“ Otec ji vzal za ruku. „Kdybys měla nějaké problémy, pamatuju, že se k nám můžeš vždycky vrátit.“ Předstírala, že neslyší. Přišla ke mně. „No, Petě,“ chvilí mě pozorovala, „nebudeš na Hanku vzpomínat ve zlému?“ Jen jsem zakroutil hlavou. Zatahala mě za vlasy. „A budeš hodně jíst? Slib mi to.“ Kývl jsem hlavou a v hrudi cítil chlad. „Kde teď budeš bydlet?“ Neodpověděla. Zapnula si plášť a zvedla kufr. Otec si na něco vzpomněl: „Měla by ses rozloučit s Hanemannem.“ Zastavila se. „Ano, jistě, úplně jsem zapomněla...“ Ale nešla hned nahoru, jen se vrátila do svého pokoje a zavřela za sebou dveře.

Mlčky jsme seděli v kuchyni. Otec vytáhl tabák a začal si balit cigarety, ale hnědé lističky se mu rozsypany, takže zmačkal papírek a hodil ho na stůl. Díval jsem se na zelené linoleum. Máma si upravila vlasy. V Hanciině pokoji bylo úplně ticho. Za oknem cvrlikali ve větvích břízy vrabci. Vítr pohnul záclonou.

Vzly dveře a Hanka vyšla z pokoje. Neměla na sobě plášť, jen tmavé kretonové šaty se žlutými a červenými květy. Teprve když stanula v kuželu světla, uviděl jsem její obličej. Červené rty, hrubě obtažené rtěnkou, zvyrazněné obočí a řasy, oči prodloužené černou linkou, na tvářích bílý pudr a růž. Nikdy jsem ji tak ještě neviděl. Vypadala vyšší než obvykle. Na nohou měla boty na vysokém korkovém klínu. Přiléhavý náhrdelník z červených korálků rozdělával krk jako uzoučkový hluboký řez.

Mámu to zvedlo od stolu, ale Hanka rychle prošla předstírá a za chvíli jsme slyšeli její kroky na schodech. Šla pomalu, pak klapot bot utichl a ozvalo se zaklepání na dveře.

Nikdo neodpovídal, Hanka zaklepala ještě jednou, netrpělivě, jako by dávala najevo, že nemá čas čekat, zachrasnil zámek, dveře se otevřely, uslyšel jsem Hanemannův hlas, ale tichá slova byla přerušena... Hanka říkala rychle, přerušované věty, ničemu jsem nerozuměl, potom křik, Máma s Otcem se na sebe podívali. Otec vyskočil ze židle, vyběhl nahoru, lomoz, zase křik...

Vyběhl do prvního patra, chytil Hanku za ruku a odáhl ji od Hanemannových dveří. Měla rozčuchané vlasy, na rtůžových tvářích se jí rozmazaly šminky smíšené se slzami. Objal ji kolem ramen a silně s ní zatřásl, ale stále křičela: „Ty... ty skopěčku... ty... kdo se tě prosil... kam ses cpal... jdi do...“ Potom se začala zalýkat kašlem, jako by nemohla popadnout dech. „Já nechci žít... dejte mi pokoj... nechci žít... jděte všichni k čertu...“ Otec jí vykroutil ruce za záda, ale ona se zavřenýma očima trhala hlavou, její rty se zmiňily v šarlatovou skvrnu s bolestně zvrásněnými koutky...

Ve dveřích stál Hanemann a jednu ruku měl položenou na tváři.

Vedle úst měl tenkou šedomodrou čárku.

136

Odstín

Díval se do zrcadla a dotýkal se tváře. Tenká šedomodrá čárka vedle úst. Směšné. Ten prudký pohyb, potyčka. Nemohl se z toho vzpamatovat. Co vlastně chtěla? Naklonil lahvičku a vatou ořel škrábanec. Ten vztek, napřážená ruka, oči. Smutek? Pláč? Díval se do zrcadla. Co měl teď dělat? Sejít dolů? Proč? Ničemu nerozuměl. Ublížil jí nějak? A teprve teď to propuklo? Ale proč? Všechno přece vypadalo úplně normálně. Potkávali se na schodech. Na chodníčku v zahradě. Na ulici. Říkala: „Dobry den.“ Někdy: „Dobry den, pane Hanemann.“ Ale mýjeli se jako ryby proplovající kolem sebe v akváriu. On měl své starosti, ona své. Nepřetěželi si. Lhostejná zdvořilost. Náhodné sousedství. Strach?

Ale teď se něco roztřihlo. Nějaká plenta. Hanemann pokrčil rameny. Asi toho hodně zažila. Ale ten vztek? Sápala se po něm s nataženou rukou. Roztažené prsty. A ten křik. Co to křičela? Že nechce? A co měl dělat? Čekat? Na co? Nehýbat se? Nesmysl.

Ale bylo tady ještě něco. Dech. Vůně. Květovaná látky. Když se prali. Rameno, úder, bok. Tlačila ho, až zakolísal. Potom zezdola přiběhl pan C., odáhl ji, křičela. Ale proč měla tak rudé rty? Tak výrazně namalované oči? Řasenku rozmazanou na víčkách? V uších náušnice? Nikdy ji tak neviděl. Vycítila něco?

137

Ale teď, když šla po chodníčku k bráně, už neodcházela od okna. Stál za záclonou. Rychlá, jistá chuť. V košíku měla zelené listy salátu, dlouhou větku, něco zabaleného do papíru. Předstírá, že ho nevidí? Klapot korkových podpatků na dlažbě chodníku. Jiný než obvyklé? Vlastně si přál, aby to bylo jiné než obvyklé. Aby v něm zůstala nějaká stopa — po tantom. Ale nevypadalo to tak. Takže vůbec nic? Jako vzduch? A hned ho napadlo: vždyť je to jedno. Rychle prošla bránou, na někoho kývla, zmizela za tůjemi. Nenávisť? Směšně. Vždyť mu byla úplně ukradená. Jen na schodech ucítil ten zápach, to je všechno. Proto tam vešel...

Snažil se rozpomenout na její tvář, ramena, vlasy. Ale ten zmalovaný obličej, který uviděl ve dveřích, všechno zastínil. Nic si nepamatoval. Chodil kolem sebe. Byla tam. Nic víc. Nesouvislé obrazy. Ruka. Vlasy. Stoupání po schodech. Z okna volala na chlapce. Silný, zvučný hlas. Barva kůže? Tmavé opálení? Hnědoplavý odstín? Odhalené ruce. Vyhrnuté rukávy. Ústa? Zřejmě si je až doposud nemalovala.

Když sestupoval po schodech do přizemí, všiml si, že couvla zpátky do bytu. Strýd se? Za tantom? Pomalu prošel kolem, cítil, že stojí za dveřmi. Měl by zaklepat. Ale ne. Vyšel před dům. Pozorovala ho zpoza záclony v kuchyňském okně?

Potkal mě na chodníčku. „Jak se vede, Petře?“ Kývl jsem na pozdrav. „Dobry den, pane Hanemann. Hanka o vás mluví strašně škaradé.“ Usmál se. „To je z nervů. Neměl bys to poslouchat.“ — „Já vím,“ podíval jsem se na něj, „ale ona chce od nás odejít.“ Hanemann zdvihl obočí. „Ono je to až tak špatné? Možná bych k vám měl zajít.“ „Hmm, ne,“ sklopil jsem zrak, „radši k nám nechodte. Je hrozně našťavaná. Ale určitě ji to přejde.“ — „Myslíš?“ — „Potom bude všechno jako dřív. Ona je rozumná.“

Hanemann cítil, že ztrácí klid. Nebylo to ani tak proctnuté, to se spíš jen tělo — zasažené spalujícím dotykem — probíralo ze strnulosti. Nechtěl to. Ve snech se najednou začaly objevovat ženy, které nikdy neviděl — chodily po pokoji a ztrácely rtěnký nebo pudřenky, a pak se ho dotýkaly vějířem a bylo to tak živé, že když se probudil, hledal na koberci předměty vypadlé z bílých dlaní. Růž? Celý svět ženských věcí, které — jak se domníval — pro něj přestaly existovat, najednou vystoupil ze stínu a stal se krutě viditelný. Za oknem Hanka ve světlé halence s vyhrnutými rukávy rozvážovala na šňůře právě vyprané prádlo. Ve větru se

houpaly plátěné noční košile, podprsenka, bavlněné punčochy, šátek. Všechno bylo najednou dráždivé a neslušné — bylo to svléčeno z ní. Když zvedla ruce, aby pověšila na šňůru bílé prostěradlo s monogramem Walmanových, přes batistovou halenu prosvítala ramínka podprsenky. Stál u okna s knihou v ruce, přeřušil lekci němčiny. Andřeji Ch. na něj tázavě pohlédl, protože mlčení se prodlužovalo, ale on stál u okna a díval se — na co? — na povlávající prostěradla, podprsenky a košile!

Pokřivil rameny. Bože, to je hloupost. „To je pro dnešek všechno, pane Hanemann?“ zeptal se Andřeji. Hanemann se otočil, jako kdyby se právě probudil. „Ne, zůstaň. Ještě máme trochu času. Čti.“ Andřeji se vrátil ke konjugacím, ale Hanemann ho vůbec neposlouchal.

Když se na chodníku ozvalo klapaní korkových podpatků, rozhodl se, že nepůjde k oknu. Vzal si knihu, ale když začal číst, mezerami mezi řádky se mnohotaly šaty z kretonu, v šustění otáčkových stránek slyšel šustot teplé látky se žlutými květy. Snažil se soustředit na smysl vět a slov, ale ona si z toho nic nedělala a šla po stezkách švabachu, rozhazovala gotická písmena, přeskakovala přes lavky odstavců sem a tam a hlasitě se smála. Přivíral oči, za oknem doznívaly rychlé kroky, šla po cestičce mezi tůjemi a něco volala na paní Wierzbowskiou. Volala hlasitěji než obvykle? Hloupost. Vstal, zavřel okno. Dráždila ho ta uvolněnost jejího hlasu — nebyla v něm ani špetka studu nebo neklidu. Šklebil se: jak může být tak lhostejná, taková — chvíli hledal vhodné slovo — taková rostlinná. To v ní nezůstalo nic? Jako by — pomyslel si mstivě, což ho vzápětí pobavilo — jako by vůbec neměla duši. Duši? Přistihl se, že se na ni zlobí naprosto bezdůvodně. Duše? Co očekává od její duše? Asi zešlel. Hodně toho zažila a tím smíchem, který ho tak dráždil, se určitě brání před vším, co by jí mohlo ublížit. Výchýtky? Vždyť po ní nic nechce. Nakonec — díval se z okna s neskrytým škodolibostí — už je daleko... Znovu se vrátil ke knize, ale po několika okamžicích, kdy se dvojnásob soustředil na Kleistův dopis Henriette, se text opět proměnil v kamenný chodník a zase slyšel, tentokrát tišší, tlumenější, vzdálený klapot korkových podpatků. A navíc ten ladný pohyb ukazováčku zastřikávajícího vlasů za ucho...

Něco dávno zapomenutého, čemu se ze všech sil bránil, něco velmi smutného mu pomalu pronikalo zpátky do srdce.

Vzpomínka na jinou tvář, světlé vlasy... A přesto po stránkách knihy, pokrytých řádky gotických písmen, stále proploouvala hnědozlatá gesta. Šustění květovaného kretonu. Pohyb ruky. Růžové nehly. Řasy. Nebyla to ani vzpomínka, spíše jemné, vznášující pohlazení vlně, lehčí než pára dechu. Gotický text se černal na stránkách, oči putovaly z odstavec na odstavec, ale myšlenky! Zkoušel to všechno rozeznat smíchem. Protože když na ni myslel, neviděl celek, ale detaily: prohlubeň nad klíční kostí, třeptivý spánek, odhalený loket, koleno, prsty. Bylo to zábovné a zároveň pichlavé, podlité krví...

Znovu mu na mysli vytanula Anna slova, její bílý klobouk, v to krásné odpoledne, kdy ho držela za ruku a říkala: „Takhle se přece nedá žít.“ Takže je to nenávisť, vztek, smutek z toho, že ho něco táhne zpátky doprostřed života? Vždyť by měl mít nadhled, jako ona. Přece viděl, že to, co jeho — nerad si to přiznával — tak hluboce zasáhlo, s ní vůbec nic neudělo. Chtěl, aby cítila stejně lehounké ponížení, stejnou hořkost. Měl právo jí ublížit. Napadlo ho, že by to vůbec nemuselo být těžké.

A pak se najednou probouzel ze svých představ. Vždyť tehdy, na schodech, to chvění rtů, křik, ruce... Tehdy vůbec nebyla chladná! Už dlouho v sobě nosila smutek, o něho vůbec nešlo. Odpor? Srdce najednou provedlo obrátjako tanečnice při piruetě. Objevil v sobě celé vrstvy pocitů, o jejichž existenci neměl ani tušení. Byl rozhodnut sejít dolů a všechno jí vysvětlit. Už viděl přátelský úsměv na její tváři: „Nic se nestalo. To ty nervy. Ještě neodcházejte.“ Ale okamžitě si vzpomněl na Máminu prosbu, aby k nim zatím nechodil, protože každý rozhovor může jen rozjítit rány, takže znovu vzal knihu, kontroloval Andřejův sešit, červenou tužkou podtrhával chyby, chtěl se v té zbytečné práci utopit... Ale ona se zase objevila v jeho pokoji, prošla slunečním paprskem dopadajícím na zem přes okno, v jasném vzduchu se pomalu otvíral pohled na tmavé zrcadlo zářivu, upravila si vlasy, v ruce lesklá kabelka, květované šaty, šla po pláži v Gletkanu k přístavišti, Hanemann cítil v srdci rostoucí strach, vyděšeně sledoval, jak přichází k prázdnému molu, jak vstupuje na prkna, a tam, u můstku, kotví ta bílá loď s vysokým nakloněným komínem, Hanemann ji chce chytit za ruku, odtáhnout zpátky na pláž u gasthausu, ale ona ho nevidí a jde po prknech přímo k bílé lodi, pohazuje vlasy tak zářícími sluncem, že vypadají jako

zlaté, loď je prázdná, ještě několik kroků, Hanemann slyší klapot korkových podpatků na prknech můstku, stejnoměrný, stále silnější, srdce mu bije jako o závod, chce se k ní prodat vrstevami vzduchu, natahuje ruku, chytá ji za rukáv, ale látka Hanciných šatů se tihá jako závoj z mlhy, prsty nahmatají jen vzduch, bílá loď se zveštuje, naklání se, Hanemann si zakrývá hlavu, protože černý bok s nápisem „Bernhoff“ se nad ním tříc jako zed' bortící se budovy, zakrývá si hlavu, protože seshora, z hořící paluby vyskakují dcery paní Walmannové, těžce dopadají do černé vody, široká skvima ohně se rozlévá kolem trupu, kouř, plameny, něčí natažená ruka, oči, něčí volání, pláč, a on stojí v malé báře, do níž se vejde jen jeden člověk...

Utrumi!

142 Hanka s námi nakonec zůstala. Po tom, jak se „rozloučila“ s Hanemannem, bylo jasné, že ji rodiče určitě pár dnů nepustí z domu, a co bude dál, to se uvidí. Když ji Otec přivedl sestřera, vrhla se na postel a brečela. Utekl jsem do svého pokoje, zacpal si uši — bylo to hrozné. Potom Máma nově povlékla postel, naškroběným povlečením vonícím suchými plátky divoké růže, a donutila Hanku, aby si lehla.

Spala celé odpoledne, celou noc a ještě celé ráno. Máma k ní několikrát zašla, aby se podívala, jestli je všechno v pořádku, protože Hanka s hlavou zabořenou do polštáře, celá červená, s oteklými rty, oddechovala, jako by se obtížně probíjela dusivými vrstvami spánku. Slepěné vlasy, polštář úspěšně od rtěnký, šarlatové skvrnky rozmazané na tváři jako škrábance od trní. Po probuzení se chtěla napít, takže jí Máma přinesla čaj z lipového květu. Myslela, že má horečku, a dokonce chtěla, aby Otec zavolal doktora Badowského, ale Hanka — jak později vyprávěla — se právě takto zbavovala Zla. Všechno z ní vycházelo kůži. Musela si dvakrát převléknout propocenou noční košili.

Když nakonec kolem poledne vstala, okamžitě se podívala do zrcadla. „Proboha, já vypadám.“ Začala si uhlazovat vlasy, ale všechno marné, vlhké pramínky ji neposlouchaly. Máma napustila vanu. Viděl jsem je pomalu jít do koupelny, potom Hanka

se zavřenýma očima, s hlavou zvrácenou dozadu skoro hodinu ležela v horké vodě a opatrně oddychovala, jako by se bála, že tlukot jejího srdce je slyšet v celém domě. Potom se pořádně utřela hrubým ručníkem, mokré vlasy svázala stužkou, oblékla si župan. Když jsem po ní vstoupil do koupelny, voda ve vaně byla úplně šedá. Dvěte se zavřely, zamkla se ve svém pokoji, zneklidněli jsme, protože asi půl hodiny bylo za dveřmi úplně ticho. Teprve pak jsem uslyšel to slovo. Když si rozčesávala mokré vlasy, řekla nahlas: „Utrumi!“

Vždy když si vzpomenu na dům na Grotterově 17, slyším to krásné, silné slovo, které po dlouhém tichu zaznělo zpoza blýskavých dveří jejího pokoje. Byli jsme v propasti, v temných hubbinách života (my — já a Hanka), když jsem viděl její pláč, když ji Otec vedl dolů, cítil jsem, že všechno se hrouť, a teď — jako by se oblíí pomalu zvedalo po dešti. Nedokázal jsem to pochopit.

Protože už druhého dne šla ven, do obchodu k Puskarczykovým na rohu Derdowského, a navíc v době, kdy tam bylo nejvíce lidí. Ženy s ní mluvily o hloupostech, domácnosti, sousedech a ani mknutím oka nedaly najevo, že o všem vědí. Doma určitě říkaly něco jiného — ale tady, teď? Koupila kvasnice, dvanáct vajec, smetanu, pytlík moučkového cukru, vanilkovou esenci a hned po návratu utřela kusem plátna velkou kuchyňskou desku. Zařinčely pekáče vymazávané hrudkou másla, v troubě se rozhořel plamen, všude voněla mouka a roztopené máslo, žbluňkaly žloutky padající jeden za druhým do fájánsové mísky, pěna nabývala pod rychlými údery vidličky, a já jsem seděl u stolu s teplejším skrojkem chleba v ruce a jen se díval. Ještě si neprozpěvovala jako kdysi, ještě nepohazovala vlasy jako kdysi, ale v každém pohybu už bylo cítit to zvučné, zlatavé slovo, které mi později mělo tolikrát pomoci. „Utrumi!“ Nikdo nevěděl, komu ho Hanka adresovala, cítil jsem však, že každým prohnutím těla, každým pohybem paží někomu (nebo něčemu) uštěďtuje ránu za ranou, jako by jí tady, v kuchyni, obklopovaly neviditelné, zlé bytosti, s nimiž se musí vypořádát. Právě jim zasazovala údery loktem, silně a pořádně, a zároveň hnětla na desce kouli žlutého těsta, rozbíjela jim hubu a zároveň prudkými pohyby třela žloutky s cukrem v hliněné míse. Ale kdo byli ti oni? My všichni z Grotterovy ulice?

A pak i Otec musel ochutnat kousek kynutého koláče s drobenkou (i když měl raději makovec s cukrovou polevou, které Hanka občas pekla v sobotu), mě s Mámnou zase pozvala ke stolu, na němž se žhutil kouřící jablkový závin, právě vyražený z trouby, ačkoli do Vánoc zbývalo ještě hodně času, a právě takové záviny zdobivají jen štědrovečerní stůl. A i když nás všechny tato náhlá proměna potěšila, Máma si pořád myslela, že za žloutkovo-cukrovou radostí rukou blíých od mouky, které rozzářily kuchyň leskem pekáčů, se stále skývá něco špatného, co může každou chvíli zase vybuchnout.

Ale Hanka pomalu přicházela k sobě. V sobotu, když Otec s Mámnou odcházeli k Falkiewiczovým na Krčtinou, aby se vrátili až kolem půlnoci, navštívovaly ji v kuchyni ženy ze sousedství — paní Božena a paní Janina z bývalého domu Bierensteinových — a když zpoza dveří pokoje, v němž jsem usínal, zněl teplej mrukot klevetění o celé Grotterově ulici — o každé rodině i o známých blízkých i vzdálených! —, lapal jsem každé slovo, každý výbuch smíchu, jako bych ve tmě chytil blyštivé mince, které mi někdo házel. Hančin hlas, ještě pořád trochu skleslý, chvilkami získával bývalý jas, a smích zněl skoro jako kdysi — čistě, svěže a trochu ironicky, jako smích chytrého dítěte, které se chce dvojnásobnou silou ponořit do bezstarostného veselí, protože stále v koutku úst cítí slanou chuť slz. S tvář zabořenou do polštáře, s přivřenými očima jsem se ztrácel v mlze tu tišších a tu hlasitějších ženských hlasů, které se lačně, nelhostiže znocoňovaly celé Grotterovy ulice — nikoho nešetřily, každého musely pomluvit, udělat z něj veselou historku — a já jsem byl rád, že všechno se obrací k lepšímu.

Avšak od onoho dne, kdy mě paní W. nepustila do domu a divokými gesty odháněla pryč ode dveří s číslem 17, už jsem se nedokázal dívat na Hanku stejně jako předtím. A když mi občas svým starým pohybem, který jsem měl tak rád, uchala vlasů nebo položila ruku na hlavu, srdce mi pokaždé přestávalo tlouct. Něco se změnilo v ní, nebo ve mně? Oči, proti vůli srdce — protože jsem strašně chtěl, aby všechno bylo jako dřív —, samy hledaly nepatrné změny v pohazování hlavou, v gestech. Sín na dně zorniček? Blednoucí lesk? Pevně sevřená ústa? Bezděčné tření spánků? Mála ještě, po tom všem, směřící se tělo? Po tom všem?

A Hanemann? Doma se o něm nemluvílo, stejně jako se nemluvílo o tamtom dni. Když se s ním Hanka potkala na cestěce nebo na schodech, odpovéděla na pozdrav stejně jako vždycky, ale přitom to nebylo stejné. Kdysi jí ten možná až příliš vážný muž z prvního patra, který učil kluky z Grotterovy, Květné, Obránců Westerplatte německy a jenž pomalu scházel do zahrady, aby pod tujími nastříhal pár kosatců, připadal legrační, a vždy když ho potkala, zdravila ho jako první s drzým úsměvem na trech, nedbalou ironií a hlasitěji, než bylo zapotřebí: „Dobrý den, pane Hanemanne.“ Teď zrychlovala krok.

A večery? Když nebyli rodiče doma, Hanka občas dirigovala v kuchyni paní Boženu a paní Janku, a všechny tři sborově vytukávaly svými hezkými hlasy nejdřív skoro šeptem: „Hal Nei Mann! Hal Nei Mann!“ Pak rychleji: „Hal Nei Mann!“ A potom ještě jednou a ještě rychleji, a ještě jednou, hlasitěji. Hodně se u toho nasámaly. Paní Božena stála uprostřed kuchyně a s rukama v kapsách zástěry napodobovala Hanemannovu chůzi. Její kovové podpatky klapaly po dřevěné podlaze jako úderý bubínku hracího do rytmu nějakého skočného tance — ra-ta-tal! Bylo to urážlivé, ale zároveň velice vtípné, takže jsem schovával hlavu pod deku a zájikal se smíchem.

Prázdná postel

146

„Zajímá tě, odkud ho měla?“ pan J. se zamyslel. „Něco jsem o tom slyšel, i když, víš, jak to je, když někdo vypráví o dávne minulosti, na niž by raději zapomněl...“

Málokdo se tehdy díval na kopce za nádražím, tam, kde se v hlubokých příkopech táhly cihlové kasematy, pruské pevnosti porostlé trnkovými keři, pelyňkem a pýřem. Říkalo se, že všude jsou miny, a že pod zemí pořád číhají Němci; někteří dokonce tvrdili, že je viděli na vlastní oči. Ale v listopadu někdo zahlédl mezi stromy světlo, plamínek mihotající se ve štěrbíně zdi, takže tam vyrazili ti dva ze stanice na Kartouzské, sundali pušky z ramen a po strmém svahu doklopyřali až k cihlové zdi. Šlapali po suchých větvích a rozbitém skle. Vešli do podzemní chodby s obloukovou klenbou, ale světýlko zmizelo ve tmě — vlhké, páchnoucí mokřým papírem a pryskyřicí — z podzemí zavannul dech temného ticha, na okamžik zaváhali, protože to přece mohli být odraz světel města v rozbité okenní tabulce. Zastavili se u železných dveří do kasemat, stáli tam asi dvě nebo tři minuty, nehybně, s hlavními namířeny do tmy, a když už se chtěli vrátit, protože všude bylo úplné ticho, v hloubi cihlové chodby něco zašramotilo, pak se ozvaly kroky — rychlé, vyděšené — zařinčela plechovka, něco se mihlo na cihlové podlaže, zařvali: „Stůj!“, ale kroky utichly, takže s rozsvícenou svítlnou vešli do cihlové-

ho tunelu, světlo olizovalo šikmé zdi, ohyb, minuli plechové krabice, na zemi zahlédli dělostřeleckou nábojnici, v černých kalužích ležely nábojové pásy, přilby, zařinčení, něco se ve tmě opět pohnulo, zařvali: „Vylezte!“, ale hlas zmizel bez ozvěny v cihlové chodbě, takže opatrně vstoupili do větší místnosti s ohročenými stěnami, sazemi, zvedli pušky, světlem přejeli po hromadách beden, pod stropem se mrtvě zaleskly žárovky visící na drátech...

Uviděli ho v hromadě vojenských pláštů. Ležel pod značkárnými hadry, mezi vojenskými bundami, pelerinami z celoviny, brašnami na plynové masky. S. škulbl za cíp pláště. „Proč jsi utíkal?“ Ale chlapec, schoulený s nohama skrčenýma pod bradou, se třásl zimou, takže S. přes něj znovu přehodil plášť — vyhřátý, zapáchající vlhkostí a dlouho nemýtým tělem. „Nemůžeš tady tak sedět. Můžou tu být miny.“ Chlapec se však ani nepohnul. S. s ním zatřásl: „Vstaň.“ — „Nech ho být,“ zamručel W. Posadili se na bednu, zapálili si cigaretu. Po několika minutách chlapec sundal ruce z obličje: tmavá tvář, která ve světle baterky vypadala jako cikánská, kůže šedivá od uhebného prachu, rozčuchané vlasy. „No tak, vstávej,“ řekl S. a zašlápl nedopalek. Chlapec si zase zakryl hlavu a pak vyklouzl z hromady pláštů a vrhl se k železným dveřím, ale W. byl rychlejší, chytíl ho za bundu a přidržel, vytáhli zmrzlého se chlapce z pevnosti na snůh, oblékli ho do dlouhého pláště wehrmachtu, který táhl po zemi, když ho po zledovatělé pěšině mezi trnkovými keři odváděli do města.

Nevěděli, co s ním mají dělat. Bylo už pozdě. S. chtěl chlapce vzít k sobě, do Oruné, na Východní, ale cestou na stanici se jim vyškubl, utekl a zmizel v troskách domů. Rychlé kroky, křipání sutin, ozvěna. Byl to jen okamžik. Hledali ho do půlnoci...

A byl to on, koho Hanka o pár dnů později uviděla na malém prostranství u nádraží, mezi pokladnami a noclehárnou pro strojvůdce, když se po cestě na nástupiště připojila k několika lidem ohřívajícím se u sudu s hořícím koksem? Můž v úšance ze žluté kožesiny, v dlouhém plášti a plstěných válenkách, kterého viděla na druhé straně ohně, se prsty ve vlněných rukavicích proháněl po klávesnici ruské harmoniky, z níž se linula skočná a jecivá melodie, tu s vyššími, tu nižšími tóny, jako závaný větru, uklidňující a zneklidňující zároveň. „Rostla kalina s listy širokými,

147

v háji u potoka modrého... "Ostatní lidé podupávali, spíš zimou než do rytmu (na chodníku už ležela jinovarka), on si toho ale vůbec nevšímal, hleděl do ohně, jako by tam stál sám. Teprve za okamžik zvedl oči, silným zhoupnutím dostal z harmoniky akord znějící jako fanfára a na něko ho kývl hlavou. Právě tehdy Hanka uviděla chlapce poprvé: v černé bundě, s šedou šálou omotanou kolem krku, stál za zády harmonikáře.

Několika kroky, pomalu, jako by se mu nechtilo, obešel ohně a zastavil se v teplém kruhu světla. Harmonika najednou přestala hrát. Hanka pozorně sledovala každý pohyb, každé sklonění hlavy, a hned se jí něco nezdálo. Všechno sice vypadalo úplně obyčejně, ale chlapcovy pohyby jí připadaly příliš výrazné, jako by kreslil do vzduchu ostrou, neviditelnou čáru, jejíž složitě propletené za okamžik zmizely ve tmě. V ruce starý klobouk. Na dně dvě pomáčkane špinavé bankovky.

Přišla blíž. Se směšnou, ostentativní opatrností položil klobouk na zem, těsně u nohou, jako by se bál, že mu někdo špinavomodré papírky ukradne, a pravou, pak levou rukou nedbale a beze spěchu kreslil před sebou kruhy a hranaté obrysy; prsty začal vytrahovat ze vzduchu, jeden po druhém, neviditelné předměty, a lidé stojící kolem hádali, co to je. Strnulé pohyby, napjatá tvář. Jen ty oči... Uklonil se, zapálil si neviditelnou cigaretu, přepočítal neviditelné bankovky, které spadly z nebe, a s velkopanskou nonšalancí se opřel o neviditelnou hůlku... Jeho představení bylo trochu zábavné, trochu urážlivé a trochu neslušné, ale když se ženy zachichotaly, na okamžik přestal, vrhl na diváky káravý pohled a položil si ruce na tváře, chvíli tak stál a pak je prudce odtrhl... Žena stojící nejbližší si přitiskla ruku na ústa. I Hanku to vyděšilo. Ty oči, zvláštní zlý úsměv — smutný, napjatý lesk v očích a zároveň pobavený pohled... Harmonika ožila, něčty zajícely, zazněla píseň o hvězdě, která svítí namořníkům na otevřeném moři, chlapec pomalu zvedl klobouk, naklonil se vlevo, potom vpravo, tančícím krokem obešel ohniště, srazil podpatky a najednou se rozzářil andělským úsměvem. Žena si oddýchla, někdo uznale zavtipkoval, někdo sáhl do penženky.

Od pokladen přicházeli k ohništi další a další lidé, vlak z Těva měl zase zpoždění, vlhké prapory na nádražní věži se třepotaly v mrazivém větru vanoucím od loděnic. Lidé se cpali, stoupali na špičky, aby viděli, začínalo několik mincí.

Ale Hanka se přestala smát. Ještě chvíli měla v srdci zvláštní pocit a pak odešla na nástupiště. Ve vagónu zaslechla, jak si někdo stěžuje, že je to hrůza, když si děti vydělávají takovým způsobem na živobytí, a proto se jim to musí zakázat. Druhý hlas odpovídal: „A co byste s nima udělala? Kradou, utkají. Víte, kolik takových dneska je?“ Za oknem šli dva příslušníci železniční ostrahy k ohništi. Přitiskla obličej k okénku. Ale chlapec ani muž s harmonikou už tam nebyli.

Když za pár dnů, cestou od paní K. ze široké ulice, zašla do nádražní čekárny, znovu uviděla chlapce a zase se jí vrátil ten nepřijemný pocit. Spal na lavičce v rohu místnosti, u radiátoru, s rukama zachumlanýma v bundě, červený až po uši. Vedle velkých pohorek se vinuly rozvázané tkaničky. Dotkla se jeho ramene. Probudil se a okamžitě si kryl hlavu před úderem. Zavrtěla hlavou. „Máš hlad?“ Neodpověděl. Zašla do bufetu, ale pořád se otáčela, aby jí neutekl, koupila housku se sýrem a sklenici čaje. Černé nehy. Pozorně si ho prohlížela. „Kde bydlíš?“ Pokrčil rameny. „Chceš tady zůstat?“ Zašklebil se.

Když se objevil ve dveřích, Máma byla trochu překvapená, ale nedalo se nic dělat: souhlasila, aby u nás chlapec „zatím“ přespal, v mém pokoji, v posteli ze světlého dřeva, která stála u okna, vždy ustraněná, v níž ještě nikdy nikdo nespal. Byla to — jak říkala Máma — postel pro hosta. Když jsem usínal na pravém boku, tvář k oknu, viděl jsem ve tmě její obrys. A pokaždé jsem cítil zvláštní neklid, očekávání, protože ta postel byla určena hostu, trochu se podobala prázdné židli, kterou Máma každé Vánoce postavila ke stolu pro někoho, kdo jednou možná zaklepe na naše dveře a zasedne s námi ke sváteční večeři.

Chlapec byl špinavý, v záplatované bundě sešité z vojenského a černého železničářského sukna, stál uprostřed kuchyně a Máma mu hned začala svlékat bundu: „Jak se jmenuješ?“ Jenže Hanka se dotkla její ruky prudkým, ale vřelým pohybem: „Nemluví... Mámu to trochu vyděšilo, až se bezděky dotkla rukou úst. „A jak se jmenuješ?“ Hanka jen pokrčila rameny a stáhla chlapci košili přes hlavu.

Potom napustily do vany teplou vodu a škvírou v potěřených dveřích jsem viděl, jak ho myly houbou. Třípřívě všechno snášel, jen mhouřil oči před světlým lampy visící nad zrcadlem.

Takže nemluví... Překvapilo mě, že se někdo takový objevil v mé bezprostřední blízkosti, takové lidi jsem dosud vídával jen zdálky, ale teď jsem měl smíšené pocity. Báł jsem se okamžiku, kdy mu budu muset něco říct, a on uvidí jen má nemá, pohybující se ústa.

Prsty

Chlapec nám ale rozuměl (asi odezíral ze rtů), jen nedokázal všechno vyjádřit gesty. Máma se dozvěděla od paní Steinové, že Hanemann může v té věci nějak pomoci, takže poradila Hance, aby se na něj obrátila.

Měla pravdu. Ještě na praxi u Anseny, kdy ve volná dopoledne navštěvoval Emanuzské kolegium v budově Akademie na Winterstrasse 14, Hanemann občas zašel — na radu Augusta Pfitze, ale také protože sám chtěl — do třetího patra, do největšího sálu vyzdobeného sochami mytologických postav, kde profesor Petersen z Freiburgu pořádá pro skupinu mladých lékařů seminář z teoretických základů znakové řeči. Hanemann to velmi zaujalo. Po tolika dnech strávených v podzemí Althofu začal zvláštním způsobem pohrdat tím, co se říkalo. Rovněž to, co čel v novinách, považoval za samou lež, takže dokonce přestal číst jakýkoli tisk. Slova? Věřil jen očím a prstům. August ho v tomto přesvědčení utvrzoval. Když po večerech v penzionu paní Rosenové, v malém pokoji v prvním patře hovořili o tvářích sebevrahů, jejichž těla končila v Althofu na mramorovém stole, a August byl v přílivu náhlého nadšení schopen vytvořit i „tanatopsychologii“ — tímto patetickým názvem označoval obtížné a velmi riskantní umění čtení fyziognomie zemřelých —,

Hanemannovi byly tyto plány blízké, i když upřímně řečeno příliš nevěřil, že by taková psychologie měla nějaký smysl.

Ale v jednom Augustovi dával zapravdu. Protože pokud profesor Ansen určoval příčinu smrti z polohy těla, rukou a tvaru ran, August mu nedokázal odpustit, že ve svých závěrech zcela pomíjí to nejdůležitější — tedy tvář. Kdyby se jednou podařilo zjistit, co říkají mlčící víčka zemřelého, rty zbavené matoucí růže, vrásky a rýhy strnulé v okamžiku smrti Neměla by se právě tady hledat příčina, která způsobuje, že někdy nedokážeme odolat pokušení a odmítneme dar života?

Jednoho večera, když se Hanemann s Augustem vraceli z Emanuského kolegia, zašli do kavárny Elephant na Wilhelmstrasse, kde — jak hlásal velký plakát s nápisem „Mr. Outline“, jehož si všiml za tmavým oknem — už několik dní vystupoval mim z Londýna. August měl skvělou náladu a představa, že se pobaví jarmarečním — jak to nazval — představením, ho ještě více rozveselila. Sestoupili po schůdkách do kruhového sálu osvětleného slabými červenými žárovkami a posadili se přímo u zrcadlového pódia. Když se však objevil vysoký muž ve fraku, jehož tvář byla pokryta bílým pudrem, zdál se jim neuvěřitelně podobný člověku, kterého znali z podzemí Althofu. Hanemanna to vyděsilo. Mr. Outline se přiblížil, jako by vycítil ten nepatrně krátký okamžik, v němž Hanemannovo srdce tlouklo silněji, a dlaně v bílých rukavicích položil na jeho ramena. Hlubě přestála hrát. Tvář pokrytá pudrem se naklonila, Hanemann ucítil vůni bíloby, odtáhl hlavu, ale tvář, v níž zářily tmavé zorničky, se ani nepohnula. Mr. Outline se díval Hanemannovi do očí. Měl velké masité rty, podobající se medúze, bílé tváře a tlustou vrstvu černé na víčkách. Mimové, které Hanemann viděl v dětství, se předcháněli v grimasách, tančili a běhali po scéně, ve vzduchu kreslili pavučinu neviditelných přímek a oblouků, do níž chtěli lapit duše diváků — ale tady, pod vrstvou pudru, bylo všechno strnulé. Celý sál je sledoval. Hanemann zčervenal až po uši, protože najednou měl pocit, že ten nehybný člověk ví, ví, co on, Hanemann, dělá ve sklepeních Althofu.

Potom se Mr. Outline vrátil na pódium a bezvadnou němčinou požádal diváky, aby si něco přáli. Začalo představení. Krásná dáma s kožšínovou šálou ze stříbrné lišky, sedící v loži vpravo od scény, řekla jméno Chamberlain a už za okamžik se

na zrcadlovém pódiu objevil britský premiér, který celému světu oznámil, že přináší mír. Důstojník, který seděl se štíhlou brankou, si přál spatřit ruského vůdce a na zrcadlové pódium přichodoval muž s knírem a fajfkou. Lidé začali nadšeně tleskat. Podoba byla skutečně dokonalá. Ale to, co Hanemann ohromilo nejvíce, se stalo na konci představení. Mr. Outline se posadil na židli uprostřed pódia, rozhlédl se po sálu a začal napodobovat diváky. Bylo to velmi vtipné. Po každém čísle vypukaly salvy hurónského smíchu, protože živé odrazy žen a mužů sedících v lóžích a u stolků zahaloval jas nevinné hry a nikdo se necítil dotčen. Všichni se skvěle bavili. Poslední tvář, kterou mim předvedl, byla Hanemannova.

Když se vraceli do penzionu paní Rosenové, šli podél Sprévy směrem k Siegfriedovu mostu. Z kavárny a kabaretů na Siegfriedstrasse se ozývala směs netrpělivé, bezstarostné hudby, v zahradách voněla rezeda, po bílém nebi poletovaly vlaštovky, ale když přišli k řece, která teď, za soumraku, změnila barvu na šedomodrou a uprostřed byla zraněna odrazy zapadajícího slunce, Hanemann řekl Augustovi: „Všiml sis, že někdy rádi napodobujeme mrtvé lidi? Když mluvíme, chceme, aby stačila jen slova. Pamatujes, co říkají všechny matky: Mluv srozumitelně, nemávej rukama, neukazuj prstem! Celé tělo musí mlčet jako zabité, teprve potom je dítě poslušné.“ Augusta to překvapilo, protože vždy mluvil hodně a byl přesvědčen, že překypuje životem.

V učebně ve třetím patře Emanuského kolegia přednášel profesor Petersen o starých a nových znakových abecedách, ale nejen to Hanemanna lákalo do tmavého sálu vyzdobeného dubovými sochami mytologických božstev. Když Petersen mluvil, pozorně si hldal svou patetickou nehybnost za katedrou a jen výjimečně zdůraznil nějaké slovo silnějším pohybem levé ruky. Když však začal ukazovat daktylogramy, najednou se všechno změnilo! Jaká proměna! Hanemann slyšel o Isadorě Duncanové, anglické tanečnici, která — diváci v kině Palladium se o tom mohli přesvědčit na vlastní oči — tančila bosá a kolem sebe vířila mušelinovými šálami, a vůbec ho nepřekvapilo, když během jedné přednášky někdo zezadu ironicky poznamenal: „Ten Petersen je celá Duncanová.“

Protože to bylo skutečně úchvatné divadlo! Kdo ví, možná právě proto chodilo na jeho přednášky tolik studentů. Petersen

zvedl ruce, čekal, až v učebně zavládne absolutní ticho, pak se jeho bílé ruce visící nad katedrou začaly třepotat jako párek holubů, tvář se rozjasnila světlým nového života. Co, ruce! Profesor Petersen, člen Berlinské akademie, dvakrát významenavý císačem za zásluhy na poli vědy a dobročinnosti, se při každém daktylogramu radoval z pružnosti svých pohybů — jako člověk, který zkoumá funkčnost ruky po sundání sádky! V posluchárně ve třetím patře, kde slunce osvětlovalo tepným jasnem dubovou postavu Chrona, zdobící technický pult, se Hanemann dozvěděl, že vedle daktylogramů existují také ideogramy, znaky celých slovních spojení a vět, ale Petersen chtěl vytvořit abecedu „chrogramů“ — řeč slabik, spočívající v ukazování prsty na bradu, tvář, nos, spánky, hruď, ramena. Chlěl, aby mluvílo, smálo se a plakalo celé tělo. A všechno ukazovali! Pohybem! Rychle! Na pódiu vedle dubové katedry s vyřezávanou hlavou Medúzy! Jemné dotyky. Mávání. Zavírání dlaní. Svirání. Roztahování prstů. Třepetání. Dotýkání se rtů. Přivírání očí. Bylo to tak vzdálené Ansenovým přednáškám, jeho tváří stažené vážností a černému znaménku pod bradou!

Když s Augustem navštívili představení japonského divadla v Amers-Theatru, Hanemann měl pocit, že se ocitl — jak to nazval — na druhé straně. Tvář japonských herců, pohybujících se po scéně v černých a bílých kimonech, se podobaly sádrovým maskám, ticho čistých barev hedvábí rušily pouze nářkávé tóny ceter a fléten — ale ta těla! Celé předivo vyprávění bylo utkáno z pohybů rukou, lehkých kroků, prohnutí těla! Skutečná óda na živá ramena, boky, paže a nohy! Po této návštěvě v klasické budově na Goethestrasse už se Hanemann nemohl dívat na páty tančící one-step nebo charleston, kolebající se ve zlatavém světle lampiónů za okny kavárny. Loučky! Mánky! Pokroucené voskové figuríny z panoptika pohybující se v rytmu nějakých pravidelných impulzů! Tanec japonských herců byl vibrací života. Tělo zahalené do černého a bílého hedvábí vyjadřovalo strach, naději, lasku, chvělo se v závranech neviditelného větru, napřimovalo se jako tráva po dešti. K čemu sloval! Ve světle scény kreslily napudované ruce každý znak s podivuhodnou přesností. Dlouhé prsty, vlnící se jako větrvičky polypu, s lehkostí tkaly pavoučí obrys stínů a záblesků. Japonská herci! Kdo kromě nich uměl tak skvěle mluvit tělem?

Právě tehdy, když šli po Friedrichstrasse ke stanici metra, Hanemann poprvé pomyslel na němle lidi. Trochu ho to překvapilo, ale — ano! — vždy když v kavárně, na nádraží, ve vlaku viděl dívku nebo chlapce, kteří tše mluvíli pohyby rukou, po každé obdivoval přesné třepetání hovořících dlaní, které — jak se domníval — dokázaly vyjádřit všechno. Mohl se na to dívat a dívat, pořád, přestože předstíral — ostatně jako všichni —, že se nedívá, protože se to přece nehodí! A ten paradox: přece věděl, že svět, v němž žijí, je chudý, omezený na několik jednoduchých pojmů, avšak nemohl se zbavit dojmu, že Bůh je obdařil něčím, co jemu chybí. Není to tak? Jak uvést v soulad těsnou ulitu ticha, v níž jsou uzavřeni, s onou zvláštní otevřeností? Bezbrannost a bezradnost s dokonalou přesností pohybů? Jednou mu připadali kvůli svému postižení politováníhodní, pak zase převyšovali hlučný dav kráčeji pod lampióny ulice — mlčící, a přece plní změní neslyšitelných slov. Chodil na Petersenovy přednášky, chtěl se naučit všechno to svírání, zavírání, rozevírání dlaní, aby nahlédl na jejího stranu. A pak? Ještě si pamatoval na zájmové večer, kdy se vracel z Emnauského kolegia a na stanici metra Bellevue k nim přistoupily dvě dívky a poprvé něco řekly několika pohybů rukou, a ony mu odpověděly rychlým máváním. Bylo to zábavné a velmi krásné, přijít s obavou, jestli se to podaří, něco říct, pochopit odpověď a vidět všechny ty kradmé, vystrašené pohledy kolemjdoucích, kteří je pozorovali zpoza novin, zpod klobouků a předstírali, že se nedívají. Určitě mě považovali — pochlubil se druhého dne Augustovi s pyšným úsměvem — za jednoho z nich. A to je dobře!

Hanka odvedla Adama do pokoje v prvním patře, chlapec se nebdale uklonil, jako by se musel hýdat, aby neudělal neslušné gesto, ale ona ho sledovala s nadšením. Hanemann se usmál. Byli si dokonce trochu podobní. Posadil chlapce k psacímu stolu, rozložil velký list se vzory znaků pro každé písmeno (Máma ho přinesla z Akademie od doktora Michejdy), na stůl postavil malé zrcátko, sedl si vedle Adama a spolu začali podle obrázků ukazovat znaky. Hanka se posadila k oknu a nespouštěla z nich oči. Adam opakoval znaky s ironickým úšklebkem a už za několik minut se radoval ze samotných pohybů prstů, které snadno skládaly ve vzduchu jakékoli písmeno. Hanemann začal jménem „Adam“. Slo to tak rychle, že se zeptal: „Učil ses to?“ Adam se

jen zašklebil. U některých písmen se trochu zadržával, musel se podívat na obrázkový vzor, ale pak netrpělivě začal vlastními gesty kreslit celý příběh. Pohyboval rameny, špulil rty, mhouřil oči — tanec tváře, zpěv rukou. Všechno bylo tak nenucené a nakažlivé, že já a Hanka jsme se na otomanu bezděky připojili k třepeání malých rukou. Když Hanemann na okamžik odešel z pokoje, Adam odstoupil od stolu a několika gesty, nakloněním hlavy, prohnutím krku, zdvižením obočí, vytvořil obraz svého učitele. Hanka ho z otomanu pokárala: „Adame, nedělej opičky! Ale přsnost se okamžitě rozplynula v úsměvu, tak to bylo všechno zábavné a dobře odkoukané. Každý pohyb. Předstírání zamýšlení. Podpírání hlavy. Překládání nohy přes nohu. Uhlazování vlasů. Hanka ho plácla po zádech, ale on se vysmekl a utekl za psací stůl, kde se zabarikádoval křeslem. Pak sundal z věšáku Hanemannův klobouk, nasadil si ho a vrhl se do křesla, aby strnul v póze myslitele. Hanemann se objevil ve dveřích a zavolal: „Pane Hanemann, v klobouku se u stolu neseď!“ Adam mu vrátil klobouk a sklopil hlavu, Hanemann ho zahahal za vlasů — lehkým, mírným, uličnickým gestem.

Teprve později jsem si všiml, že stejné gesto používala i Hanka, když nám zajela rukou do vlasů. Ona si toho asi také všimla, protože přimhouřila oči a zasmála se. Teď se ráda dívala na toho vysokého muže s velkýma světlýma rukama, který se skláněl nad chlapcem a opatrně a citlivě mu pomáhal vytvářet znaky obitřných písmen. Vůbec se nepodobal tomu vážnému muži, s nímž se tolikrát pokala na chodníčku. Dokonce se trochu styděla, že ho tehdy, na schodech, udeřila a hloupě křičela. Ale když Hanemann řekl: „Paní Hanko, posadte se blíž. Bude vám pohodlnější,“ sedla si vedle Adama a začala dělat to co oni, i když měla trochu trému — zvláště ohybat ruce a pozorovat se v zrcadle. Aniž se podívala na vlastní odraz, řekla: „Vůbec netuším, jak mám dát ty prsty.“ Hanemann ji vzal za ruku a z prstů vytvořil písmeno „R“. Ohnul prostředníček, pak malíček, a ještě palec, ale malíček nechtěl zůstat na místě, pořád odkakoval od dlaně, takže trpělivě opakovali všechno od začátku: „Teď se podívejte do zrcadla. Musí to vypadat takto. Vidíte?“

Viděla to, ale co z toho? Prst pořád nechtěl zůstat v potřebné poloze. Kousala se do rtu a tlačila ho k dlaní. „Tak je to dobbč?“ Hanemann se podíval do zrcadla: „Teď nesmíme povolit palec.“

Adam se zalýkal smíchem a já jsem to také nemohl vydržet. Ti dospělí jsou tak hloupi!

Potom už se obešli bez zrcadla. Hanemann seděl naproti Adamovi a „mluvil“ spolu rychlými pohyby prstů. Adam snadno odezřel ze rtů, ale Hanka skoro vůbec. Hanemann si ji proto posadil před sebe a pomalu, bezhesně a velmi pečlivě vyslovil každou hlásku. Řekl: „Nevstávejte.“ Hanka odpověděla prsty, ve vzduchu přesně namalovala každé písmeno: „D-o-b-ř-e.“ A vyprskla smíchy. A jejich kolena se na okamžik dotkla. Adam napodoboval u okna tu hru odrazů jako zrcadlo, opakoval pohyby rukou, jimiž chtěla Hanka lapit slova a hodit je zpátky Hanemannovi.

Ale s Adamem byly i starosti. Občas vyběhl z domu na dešt a procházel se po chodníčku s neviditelným deštníkem v natažené ruce, promoklý na kost, kolébal boky, jako to dělala paní W, napodoboval nedělní pochod pana Boruně do cisterciáckého kostela, vytahoval z pusy neviditelné hřebíky jako pan Orzechowski a pružnými údery přibíjel něco na neviditelnou stěnu ze šumících kapek, průzračnou a lehkou, která vyrostla uprostřed zahrady, osvětlená duhovým třpytem odpoledního slunce, a všechna ta gesta, přesná a nonšalantní, byla dokonalem odrazem gest našich sousedů....

Byl tak někým jiným... Běžel jsem před dím a připojil se k té rošťácké, úchvatné hře, něco jsem křičel s hlavou zvednutou k obloze, cítil jsem, jak mi po víčkách stékají teplé kapky srpnového deště, objímali jsme se a tančili v kalužích, nohama rozstříkovali hnědou vodu — silně, a ještě jednou, a ještě jednou! — dokud se neotevřelo kuchyňské okno a Hanka nám nepohozila pěstí zaprášenou moukou. Volala: „Nechcete toho už nechat? Co vás to popadlo? Vždyť se všichni urazí!“ Potom, udýchání a promočení, na zeleném linoletu zůstávaly vlhké stopy od sandálů, jsme přiběhli do kuchyně, kde nám ručnickem utírala mokré hlavy a říkala Adamovi: „Jsi mokrý jako myš. Lízáš na dešti. Zbláznil ses?“ Ale Adam neodpověděl, nepohnul ani prstem.

Když se koncem srpna vrátili domů s rozseknutým rtem, z něhož tekla krev, Hanka zůstala stát s ústy dokořán: „Proboha, kdo ti to udělal? Mluvi!“ — objala ho, ochranným ptačím gestem, na kretonových šatech zůstalo několik červených skvrnek. „Řekni, kdo ti to udělal? Vyškrábu mu oči!“ Asi jsem věděl, kdo mu to

udělal. Adam rád napodoboval bratry Stremské z dvanáctky, a to muselo dříve či později skončit. Hanka vyběhla na ulici, ale co mohla dělat? Se slzami v očích se vrátila domů. Mezitím Máma otřela Adamovi poraněná ústa vatou: „Budeš v pořádku. Ale raději si na ně dej pozor.“

Jak žil předtím? Když jsme večer leželi ve svých postelkách, Adam u okna, já u radiátoru — rozdováděný hrou v dešti, rozhoupáný tancem nohou rozstříkujících hnědožlutou vodu v tepkých kalužích, toužící odhalit všechna tajemství —, zašeptal jsem, tak aby Máma chodící po předstíni a střezící domácí klid nezastechla můj hlas: „Adame, spíš? Bydl tel jsi v Gdaňsku, nebo jsi sem přijel?“ Ale Adam mi jen ukázal: „Tůdle!“ Nenechal jsem se odradit: „Máš někoho? Máš rodiče?“ Ale on se jen otočil ke zdi a přikryl si hlavu dekou. Díval jsem se na hrbol povlečení, pod nímž zmizel. Bílé plátno se chvělo smíchem nebo pláčem. Cítil jsem se hloupě. „Adame, neblbni. Nech toho, nechtl jsem...“

Potom jsem ležel na zádech a díval se do stropu, po němž se pohybovaly stíny větví břízy, rostoucí v rohu zahrady, a u okna se blý hrbol povlečení pomalu přesával tžst. Světa autra klouzala po oknech. Po Grotgerově ulici jela varšava pana Wierzbołowského, který se vracel z odpolední směny v čokoládovněch Anglas, zabouchly se dveře, zaklapla se vrátka.

Stínadlo pouliční lampy se houपालo ve větru.
Nemohl jsem usnout.

Břítva

O malíři, který se zabíval ve východních bažinách, mluvil pan J. při různých příležitostech ještě několikrát, ale Hanemann ho poslouchal jen na půl ucha, i když se snažil, aby to nebylo poznat.

O všem jednoho odpoledne, když se v rozhovoru, který vedli u láhve červeného vína, pan J. zmínil o Andřeji Ch., žákovi gymnázia na Topolové, jehož Hanemann jednu dobu učil německou gramatiku a o němž měl jen to nejlepší mínění, vyřihla ho slova pana J. z lehce melancholické nálady. Chlapec si nedávno přečetl zvláštní knihu — román o úroku žluté rasy na Evropu — starý výtišek z třicátého roku; byl to román malíře, o kterém tak často mluvili; ale když se ho pan J. zeptal na dojem z četby, odpověděl s neskrývaným podrážděním, jako by se chtěl pana J. nějak dotknout: „Měl pravdu. Ten náš život tady nemá žádný smysl.“

Pana J. to hluboce zasáhlo. Domníval se, že kniha, kterou chlapec našel v otové knihovně, by mu měla umožnit získat potřebný nadhled nad vším, co se dělo kolem, avšak chlapec (jehož otec, bývalý důstojník třetího pluku z Jazlovce, se po krátkém soudním procesu ocitl ve vězení v Barčevě) ji pochopil úplně špatně, jako obvinění sebe samého!

Pan J. mu vysvětlil, že malíř udělal chybu, když si podířezal žíly, protože utíkal od života, a život je vždy proti nám, takže utíkat není žádné umění; že se bál vězení a táborů, a přesto

tábory prošla spousta lidí a přežili to. „Takže to byl zbabělec?“ zeptal se chlapec ironicky. Pan J. zaváhal. „Ne, nebyl zbabělec. Jen toho chtěl od života přlíš.“ „Takže by měl člověk od života chtít málo? To chcete říct?“ Pan J. nedokázal skrýt znepokojení.

„O to tady nejde.“ — „Tak o co jde?“

„Vždyť přece,“ říkal pan J. Hanemannovi o pár dnů později, „nežijeme snad na druhé straně dějin, před nimiž tak utkáli? Možná to není přesně ten život, jaký bychom chtěli, ale je to život. On si podělal žít, ale miliony jiných lidí to neudělaly. Miliony. Takže?“

„Takže co, měl se vykašlat na břitvu? A žít jako my? Tady, v tomhle Polsku?“ křičel chlapec. „To byste byl spokojený?“

Hanemann všechno poslouchal velmi pozorně. Všiml si, že pan J. už mluví o malíři, jako by to nebyl soukromý problém stárnoucího muže, který v prvních dnech války spáchal sebevraždu, ale problém celého národa. Pan J. tím, jakým způsobem litoval malíře, spíše litoval sebe a „chudinku vlast“.

Ale Hanemann ve skutečnosti zaujalo něco jiného. Pan J. se nedávno vrátil z Varšavy z pohřbu starého přítele (toho, který se znal ještě s Czechowiczem), věci zemřelého se nějak ocitly u něj v Gdaňsku, v bytě v Jaškové údoří, nedaleko bývalé modlitebny. Nebylo toho moc. Pár skic vytvořených malířem, obraz Walszewského, malá soška Pronaszky, nějaká alba s fotografemi vázaná v imitaci kůže, výstižky z novin, podivné knížičky s básněmi futuristů... Pan J. chtěl všechno darovat muzeu při kostelu svatě Trojice, ale paní Lehrová z oddělení zpracování sbírek, kterou poznal kdysi u Steinových na Javorové, mu poradila, aby zatím počkal. „Dneska je jiná doba a jiné umění...“

Nejvíce však pana J. nadchly fotografie, které našel v jednom albu, a právě tyto snímky přinesl Hanemannovi ukázat.

V prvním okamžiku si Hanemann pomyslel, že se jedná o nějaký vtip, a už se chtěl pana J. zeptat, co to má znamenat, ale pan J. se jen usmál: „Ano! To je ten malíř, o kterém jsem vám říkal!“ Hanemann vzal fotografie. Na každém snímku byla jiná tvář. I když... Ano! Prohlédl si oči. Oči byly všude stejné: klidné a chladné. Ale obličej? Obličej, slepované někým velmi krutým, neměly v podstatě žádné tvary a Hanemann už chtěl pana J. požádat, ať mu ukáže nějakou normální fotografii, na níž by mohl vidět, jak opravdu vypadal malíř, o němž tolik mluvili,

ale pak si uvědomil, že taková prosba by neměla smysl, protože žádný takový snímek asi neexistuje.

Takže to je... Ze staré fotografie se na něj díval kulatý, zarudlý obličej idiota s otevřenými ústy, v čepici uličníka posunutého do týla, ale na dalším snímku už je ze zarudlého idiota aristokratický důstojník v uniformě carské gardy zapnuté až ke krku! A dále? Bezbranný křehký a slabý umělec? A za chvíli se ten citlivý muž s velmi tmavými očima s kočičí pružností změnil v tvrdého komisaře v kožené bundě, a potom v žovívalního obchodníka se zbraněmi, pak v tlustého faráře... A ty měnič se ústa, oči, tvářel Hanemann byl zmatený: Vzdýčky přece umírají ti, kteří jsou odkázáni na vlastní tvář, vlastní jazyk, vlastní gesta. Právě jim se přikládá pistole k hlavě. Vyznání! Národnosti! Místo narození! Členství! Přátelé! Nepřátelé! Odkud utkáš? Kam utkáš? Ukaž ruce! Dívej se mi do očí! Prozradil tě přízvučí! Tvar nosu! Velikost víček! Ale pro tvář, kterou měl teď před sebou, nebylo nic nemožné, ten, kdo má takový obličej, si svůj osud může vybrat — takže proč si zvolil smrt...?

Chtělo se mu smát, protože to, co malíř na těch fotkách vyváděl, bylo opravdu zábavné.

Ale pak ho ta přehlídka výrazů, grimas, vypoulených očí začala nudit... Lhostejně si prohlížel fotografie a zdvořile se vyptával, co na nich je. Ženy? Pan J. na něj významně mrkl. „Kdybyste jen věděli. Celý harém!“ Nakonec se z hnědočerné mlhy fotografického papíru přece jen nějaké ženy vynořily...

Co to pan J. tehdy říkal o Kleistovi?

Chlapec v uniformě carského důstojníka, s očima, v nichž — se zračilo šleinství? Určitě, ale barva toho šleinství byla úplně jiná, plná důstojnosti a síly, přestože i z ní prosvítala smrt. Z fotografií rozložených na stole, u něhož seděli, na ně hleděly sklábící se tváře stárnoucího muže — jemuž se všechno vymykalo z rukou a změnilo se v grimasu? Možná kdyby byl malíř mladší? Možná by se to pak dalo snést? Ale Hanemann si uvědomil hroznou věc: že malíř překročil neviditelnou hranici, za níž už je jen rozkládající se maso. Kleist to neudělal. Věděl, že k chybě došlo v samotných hlubinách času, že na druhé straně přijde o všechno...

Lhostejně si prohlížel tváře tančící na tmavých fotografiích. pomyslel si, že stáří je strašné a nic ho nemůže odvrátit, i když

muž, na něhož se díval, ještě vůbec nebyl tak starý. Ale ve kterém okamžiku to začíná? Pan J. zamumlal: „Byl to skvělý chlap. Schopný i když hodně lidí říkalo, že je blázen, podivín. Ale až si to každý zkusí, udělat aspoň část z toho co on...“

Ale Hanemann si, když poslouchal ty oslavné řeči, najednou vzpomněl na dívku, která tam, ve východních bažinách, holýma rukama vyhrabávala mlčky hrob. Vzpomněl si právě na ni, na malou, světlou dívku, která nastoupila do vlaku jedoucímho na východ, a pak šla s malířem po louce k velkému stromu a spolykala s ním hrst tablet, dusila se, ale polykala, přestože vůbec nechtěla umírat. Zatáhl ji do toho tou svou tráň slepenou z žilového vosku? Ale jak vypadala jeho tvář tehdy, v okamžiku, když jí podával hrnek s luminalem a sám vytáhl z koženého pouzdra břitvu?

„Neusíneci, nenechávej mě samotného!“

162 Pan J. se smál a vyprávěl o své návštěvě v bytě na Bratrské, ale Hanemann ho přerušil: „Jak se jmenovala?“ Pan J. otázku hned nepochopil. „Kdo? Aha, ta...“ Vždyť tehdy, když cizí armády zabíraly Polsko, bylo důležité jen to, co se stalo s malířem, a ne se ženou...

Hanemann se přesto zeptal ještě jednou. Chtěl vědět, co se stalo s ní, kde je, co teď dělá, jak to všechno zvládla. Protože přece — to byl překvapivý objev — oni, tady na Grotigerově 17, v pokoji zatlém sluncem, spolu mluví o malíři, který zemřel ve východních bažinách, prohlížejí si jeho zahnědlé fotografie, a ona, živa, něco říká, někde jde po ulici... Ale pan J. toho moc nevěděl. Něco zaslechl od různých lidí z Vašavy, něco viděl na vlastní oči, ale kolik z toho, co se o ní říkalo, byla vlastně pravda?

Poté, co ji našli pod velkým stromem, byla několik dnů v bezvědomí. Z celé vesnice se seběhli lidé. Křik, volání, kroky. „Pan, Poljak, směřt sobě sdělal.“ Byli hodní, přiměli jí vejčeka a sýr, kdosi jí dokonce dal polštář s vyšitými zelenými lístečky. Byla o sedmáct let mladší než on. Šeptali: „Divný otec, který chtěl zabít dceru.“ Když se vrátila do města, postarali se o ni malířovi přátelé, psala na stroji, dělala pořádek v dokumentech. Potom, po povstání, skončila v táboře uprostřed Německa. Tam ji našla sestra. Když vešla do baráku, uviděla ji na prýčně. Seděla tam a skleněným stěpem si zkoušela podčezat žíly. Vyrthla jí sklo z ruky, ale ona se bránila a křičela: „Jak ji tam mohl nechat! Vždyť

se tak dobře vyznal v jedech! To vůbec nebyla náhoda, že přežila. To on, byla to jeho vina, miloval ji, takže jí toho dal jen tolik, aby usnula, aby to sám mohl klidně skoncovat, aby mu nepřekážela. Nechal ji samotnou. Nemohla mu to odpustit. Proklínala ho. Museli ji spoutat, aby si nic neudělala. Ležela na prýčně se zavřenýma očima. Neplakala. Měla jen pevně sevržené rty.

Přežila tábor, ale neměla se kam vrátit. Ve městě všechno shořelo. Toulala se po cizích bytech. Ojela do malého města v horách, kde ještě bylo pár lidí, kteří ho znali. Pořád byla mladá, ale na muže se nemohla ani podívat. Potom začaly bolesti. Odchlipení sítnice. Hlava. Pracovala v sanatoriu, mlčící, cizí, s nikým se nesblížila. Nikdo nevěděl, že byla jeho dívkou. Občas prohlášovala, že čeká, „až přijde čas“. Dlouhé hodiny, až do úplného vyčerpaní, chodila po horských stezkách. „Nežiju,“ šeptala si. Jednou o ní někdo řekl: „Hledá smrt, protože nemůže najít život.“ Nesnášela lidi. Nemohla se na ně ani podívat. Měla záchvaty vzteku, bezdůvodné, vadli jí i ten nejmenší závan větru. Jako otevřená rána, a vzduch — jako sůl. A celou dobu se považovala ze jeho ženu. Vždyť tehdy, pod tím stromem, uzavřeli manželství, kněz by to uznal. Svůj malý byt nazývala „hrobkou“. I když byla nemocná, neležela ve dne v posteli, jen přikrytá kožichem bděla v křesle. Bála se usnout, cítila se pak, jako by byla v rakvi. Nemohla si odpustit, že na to přistoupila. Že ho nedokázala zastavit. Pořád myslela na okamžik, kdy se probudila a upadla na něj, mrtvého, v kaluži krve. Dopisy podepisovala jeho příjmením. Velkými písmeny. A ještě je podtrhovala. Lidem byla pro smích, ale chtěla, aby všichni věděli, kdo je. Všude se představovala jako jeho manželka, i když věděla, že jeho skutečná žena pořád žije. Pracovala jako účednice, ale začala se oblékat jako ženy, jimiž se obklopoval. Zvláštní splyňavé šaty, náhdelníky, na hlavě velký černý baret, stějný, jako měl on, na rukou velmi široké stříbrné náramky. Ostatní se jí smáli: „manžety“. Říkalo se, že jimi zakrývá čísla vyretovaná v lágru a jizvy po břitvě... Když s někým mluvila, vždy říkala „my“. To znamenalo já a on, ten, který zemřel v bažinách...

163 Pan J. nerad vyprávěl o malířově dívce. Samozřejmě že to všechno bylo velmi smutné, bolestné, depresivní, ale podobných příběhů je přece tolik. Opravdu důležitý byl malíř, ta žena se zapletla do něčeho, co jí převyšovalo, takže by se měla

pěkně držet zpátky. Pro pana J. byla jen zdrojem informací o jeho smrti, ničím víc. Samozřejmě mu jí bylo líto, ale provokovala ho svou agresivní nervozitou, neklidem, zachvaty vzteku. Není tedy divu, že se mu ulevilo, když opustil malý byt plný portrétů drobné, světlovlasé dívky s chlapeckým účesem a velkýma očima.

Hanemann se nedokázal soustředit. Pamatoval si poslední malířova slova, teď se však nemohl zbavit obrazu děvčete podřezávajícího si žíly skleněným střepem, dívky, která proklínala malíře za to, že ji podvedl a odešel sám. Navíc ty „manžety“, posměch...

Strach — jako by se něčeho dotkl...

Přízeň a nepřízeň osudu. Společná smrt Kleista a Henrietty u Wannsee se mu zdála jako dar, který nebyl dopřán těm dvěma umírajícím tam, ve východních bažinách. A že to přišlo samo. Nezasloužené. Nespravedlivé. Protože jaký mělo význam, že ona přežila? Že ještě žije? Mohlo se jí stát něco horšího? Vyplašený, plný hořké nenávisti se nořil do jasných obrazů, které mřínily neklid srdce, přestože ukryvaly smutek: šedé jezero, červené jávory, louka, blýb ubrus na trávě, dvě pistole u skleniček s vínem a zlatá pěšinka vinoucí se mezi oblaky... Jako by se díval na litografi Caspara Davida Friedricha.

Ale tak to bylo kdysi, protože teď už se srdce ubíralo jinými cestami, teď ho těšily návštěvy toho něměho chlapce a té mladé tmavovlasé ženy, která si chtěla něco udělat, což jí našťástí nevyšlo. Těšilo ho to společné ohýbání prstů, společné třepotání rukama, směšné ptačí cvrlikání banálních slov, jako by se každým gestem vracela ozvěna berlínských let — Petersenových seminářů, spory s Augustem v podkrovní klinice, mansarda paní Lenzové, zvláštní setkání s Mr. Outlinem a to vzrušení, kdy poprvé něco „řekli“ dvěma dívkám na stanici metra Bellevue a ony mu odpověděly tak, že pochopil každé „slovo“. Chtěl ji teď chránit...? Chtěl vykoupit svou vinu? Měl by udělat všechno, aby se s ní nestalo to co s tou, kterou zachránili ve východních bažinách? Vykoupit vinu? Že ji vrhl zpátky do života?

Vinu?

Hanemann odložil fotografe.

A pan J.? Pan J. se vracel domů Jaškovým údolím a přemýšlel o slovech pana B., souseda z desítky, který ho před pár dny

zastavil u zahradní branky: „Proč tam chodíte? Nemyslete si. On náma pohrdá, jako každý skopčák. Teď se zrovna nemají rádi, ale až se domluví s Rusama, tak si Gdáňsk vezmou zpátky. A nás jim předhodí jako žrádlo pro psy. Čemu se smějete? Že je to nemožné? Vy jste ze Svobodného města a přitom vůbec nic nevíte. Já jsem to viděl. Budou nás odvážet v dobyčáčích. Můžeme jenom čekat. Protože buď my, nebo oni. A vy k němu ještě chodíte. Proč?“

„Zajímavé,“ říká si pan J., „vždyť by měl říct, že jediným východiskem je bítva.“

Tak proč to neřekne?

Proč mluví jen o nějakých dobyčáčích?

Pudr a růž

166
Koncem září, když divoké víno u katolického domu získalo tmavě červený odstín a obrovské dýně se žlutily mezi lopuchy, kněz Roman stál před námi v kuželu slunečního světla, mhouřil oči a hovořil o hněvu Pána a nepoctivých kupcích z jeruzalémského chrámu.

Jeho dlaně vylétávaly nahoru hohlubím třepetáním a pak prudce padaly dolů, vřítily ve vzduchu zlatý prach, a já se přes všechnu snahu nedokázal soustředit na slova přicházející od tabule a jen občas, když hlas faráře Romana sílil hrozobami nebo varováním, jsem myslal na to, jak sladit boží hněv, tak krásně vyvedený tancem blýsků rukou, a vpravění o nastavení druhé tváře, které jsme ve stejné místnosti slyšeli před týdnem. Věděl jsem, že oni už čekají na „toho nemluvu“, aby se s ním vypořádali, a přestože jsem neměl ponětí, co tak hrozného jim vlastně udělal, všechno ve mně vělo při předstávě, že mu mohou ublížit. Takže jsem netrpělivě počíal minuty, po očku sledoval Adama a své vlnnoucí dlaně — ať už konečně hodiny na cisterciáckém kostele odbijí tři!

A pak, když se dveře katolického domu rozletěly a my vyběhli na ulici, tam, za zatáčkou, u živého plotu, na pěšince vedoucí ke kostelu, jsem je uviděl. Ale Adam si jich nevšiml, klidně šel k živému plotu — takže jsem se dal do běhu, musel jsem utíkat, abych ho předstihl!

Jaký zápal mnou zmíral — silný, čistý, dobrý zápal — stejný zápal, s nímž On vykázal kupce z jeruzalémského chrámu a Otec (dobře jsem si zapamatoval Mámino vpravění o prvním dnu na Grotogerově 17) vyhodil cizí lidi z Hanemannova pokoje. Cítil jsem stejný svatý hněv, ten hněv — silný a čistý — mi přikazoval zahnout pěstí, a když jsem doběhl k nim, když jsem zčervenal ruměncem pohrdání, najednou — rána! bolesti — jakási síla mi pronikla do krku, něco mě stáhlo dozadu a hlas, který jsem v opojení nedokázal rozpoznat, mi zaburácel těsně u pravého ucha: „Bít slabší? Po hodině náboženství?!”

V hlase kněze Romana plál tlachý hněv starozákonních proroků. Trásl jsem se. Všechno se se mnou točilo. Známé i neznámé tváře, přimhouřené oči, copy, barevné košile. Tlačili se, chtěli to vidět zblízka, konečně se dělo něco zajímavého, narahovali krky, syčící posměšky neupřímných odsudků mi spálily tváře. Kněz Roman se mnou ještě jednou zalomcoval a já jsem na okamžik zahlédl, jak se někde mezi hlavami mihly falešně pokorné tváře těch, které jsem chtěl vyhnat od chrámu Páně a kteří se převlékli do šatů zneuctěné nevinnosti. Obhajovat se? Vysvětlovat? Ted? Neomylně jsem vycítil, že můj křik: „To byli oni, ne já, oni chtějí zbit slabšího, já ho jen bráním!!!“ by pro kněze Romana byl skutečným darem z nebes. Copak nevidíte toho hříšníka neschopného pokání, zbaběle svalujícího vinu na jiné! Takže by mi z toho všechno vlastně mělo puknout srdce...

Protože Adam s bolestným výrazem v obličejí začal panickým tempem vysvětlovat, jak to bylo doopravdy. Natáženou rukou ukazoval na Stremské — na Mentena a na Butreho — hrozil pěstí, očima ukazoval na nebe, čímž odhalil svá modravá bělma. Kněz Roman přerušil jeho tihavé pohyby, přimhouřil oči, a najednou v něm všechno vzkypló: „Takže i nemluvu? Takže i — na poslední chvíli se opravil — „posuženého? Že ti není hanba?“ Cítil jsem, že ztrácím pevnou půdu pod nohama, pokusil jsem se vyškubnout ze silného stisku, ale farář Roman... Ano, teď jsem to cítil, teď už jsem si byl jistý, že se před očima kněze Romana rozproštěl krásný obraz gotického chrámu obklopeného rouhačskými krámy, chrámu, v němž ruka Páně dopadala na bezbožné krky izraelských kupců, a on že si tento obraz přivlastnil, protože hřmící hlas ztichl, potemněl, přešel do šepotu, což v nás vždy vzbudilo skutečný strach: „Ať za mnou matka

s otcem přijdou zítra po mši v šestí! — pak mi studené ruce kněze Romana zkroutily ucho do hořící mušle: „A teď budeš sedět v katolickém domě, abys mohl přemýšlet, co jsi udělal.“ Bolest, stud, ponížení. Šelstící sutana mě odvedla do domu a jen na okamžik jsem ještě jednou zahlédl trochu polekané a posmívající se obličeje svých „obětí“.

Katolický dům cisterciáckého kostela, kdysi protestantský dům... Nebyly tam žádné zlaté dekorace, sádrové oblouky, papský, palmy, rokokové stužky, putí a celá ta ohromující zámecká výzdoba, v níž jsme se každou neděli před hlavním oltářem katedrály připravovali na setkání s Pánem. Farář Roman mě zavedl do prázdného sálu se stěnami bílými jako vápno, v němž stály černé lavice s gotickými čísky, pak ukázal prstem na křížifix z černého dřeva visící nad tabulí, zavřel za sebou dvoukřídlé dveře a otočil v zámku velkým klíčem.

A právě v bílém sále, v němž — cítil jsem to — vedle mne usedly bezjemenné a průzračné, vážné, zamýšlené stíny souvěrců pastora Knabbeho, které své místo opouštěly jen na dobu papeženských homilí kněze Romana, se přede mnou otevřela propast, do níž jsem dosud nikdy nenahlédl. Byl jsem ochoten pochopit a odpustit všechno, ale o tom, co se stalo u živého ploutu, o tom, čeho jsem se účastnil já a farář Roman, se přece v Novém ani Starém zákoně nepíše ani slovo. Mluvil vůbec někdy Pán slovy proroků a apoštolů o podobné události? Chápal jsem, či spíše cítil splašeným chvěním srdce utrpení svatého Štěpána, svatého Pavla, svatě Ceclie, krásné utrpení ukamenovaných, ukřižovaných, umučených, kdy se nad hlavami mučedníků rozsvěcuje malé slunce a z nebes, za zvuků andělských fanfár, padají palmové ratolesti korunující skrápné potřísněné krví — ale ta bolest? Písmo, z něž jsme četli každou neděli, to Písmo, jemuž jsem věřil a jehož listy založené červenou stužkou jsem jemně obracel, mě opustilo na velké cestě, neřikalo nic o tom, jak by se duše měla chovat v takovém zámku, v němž se pláč mísí s hořkým, spalujícím posměchem, se zlymi pohledy; byl jsem úplně sám, opuštěný, poníženy, zraněný; klečel jsem na protestantském klekátku a neslyšně polyboval rty: „Proč? Nerozuměl jsem tomu. Nenávisť? Ne, ke knězi Romanovi jsem necítil žádnou nenávisť (možná trochu zpočátku...), vždyť nejen mne se dotklo to něco, co se vysmívalo nám oběma, mé bezmocnosti

a jeho nevědomosti. Oba jsme byli nevinní a přitom oba potrestáni; copak jsem nevěděl, že jakmile se kněz Roman dozví, jak to bylo doopravdy, po tom všem, co se mnou vyváděl, bude se cítit hrozně?

Ale když vína smutku a zoufalství vyvolala mlhu slz, které mi na okamžik zakryly prostý obrys kříže s malou tabulkou „INRI“, bouchnutím pěstí do lavice jsem přivolał staré dobré zaklínadlo. „Ne! Utrumi!“ Ne, nemyslel jsem na pomstu (protože komu bych se vlastně měl msť?), spíše mě udivil průběh samotné události, v němž jsem nemohl najít žádný smysl, a co teprve jasnou logiku víny, testu a odměny (na okamžik se ve mně ozvala pochybnost: „A co když ten svatý zápal, který tě dohnal k rozhodnutí bojovat proti taměm, pramenil právě z toho, že byjí opravdu slabší?“ — ale hned jsem ji zapudil). Nemohl jsem se dát dohromady. Díval jsem se na černý kříž a hledal podobnosti, které by spojilo mé dobrodružství s rozumným světem dospělých, moudrý svět svatého Štěpána, Galilejského jezera, úteku do Egypta, hořící Sodomy, a něco se ve mně otevřelo, pomalu, ztěžka, něco ještě nejasného, křehkého a bolestného, co mi přikazovalo, abych jinak než dosud nahlížel na zvláštní — jak jsem si myslel — opatrnost, s jakou Hanemann ukládal mošské mušle z dalekého Japonska, na citlivou opatrnost, s jakou leštil střebro, na pozorné vedení hrotu pera po listu papíru nebo mytí lisků gerania plátěným hadříkem namočeným ve vodě. Všechna ta gesta — která se mi dosud zdála ostudně nemužská a trochu nedokončená — najednou získala na znepokojující vážnosti, a to mě vyděsilo.

Pak se ozval šramot, zatukání na okno...

Adam? Tady? Zbláznil se? A farář Roman? — ale nel za oknem jsem uviděl přimhouřené oči, ústa šklebící se nevinným úsměvem a opálené tváře. Vyšplhal na parapet po mříži porostlé divokým vínem, které u zdi domu zasadila ještě manželka pastora Knabbeho, a s nosem přitisknutým k oknu mi ukazuje nějaké znaky!

Počkal jsem, dokud nezmižel, otevřel okno, zaváhal, ale za chvíli, opatrně — abych nepolámal větvíčky divokého vína, na něž jsem se vždycky rád díval, když jsme se vracovali v neděli z cisterciáckého kostela — jsem sklouzl do zahrady.

Dusili jsme se smíchy a utíkali kolem angreštů a rybízů směrem k drátěnému plotu, u něhož ležely obrovské dýně, jeden

skok, drát zadrnčel a už jsme utíkali po louce u gymnázia a za sebou nechali cisterciácký kostel, jehož špicatá věž vrhala dlouhý stín na louku, a potom přes dvorek sedmíčky, přes záhony a po písčitém příkopu propláchnutém deštěm jsme vběhli do lesa mezi bukové kmeny. Udýchaní, v objetí, šťastná, že je všechno za námi, jsme se váleli po zemi, dováděli v suchém listí.

Nohama jsme rozhnovali listí a pak vyrazili přes pahorky za prvním dvorkem, potom vlevo, lesem, ke kopci, mezi vysoké buky a borovice, tak, abychom po cestě nenarazili na sládky z katolického domu nebo Mentena s Butrem, kteří — to jsme době věděli — toho nenechají, dokud nás nedostanou. Adam sklopil hlavu, podíval se na mě rozhněvaným pohledem kněze Romana, nafoukl tváře, které znachověly vztekem, a nakonec, po chvíli, jeho rty neslyšně pronesly: „Bít postiženého? Po-sti-že-né-ho?“ Všechn strach se najednou rozplynul a já se smál jako blázen, tak to bylo divoké a bolestně veselé... Když se naše srdce uklidnila a kroky vyrovnaly, Adam pohyby rukou a prstů, lehkými jako kresba japonským perem, začal malovat ve vzduchu obraz toho, co se nám přihodilo před hodinou tam, u živého plotu. Jestřábí ruka faráře Romana mě opět odvedla do katolického domu — studeného a zatuchlého, zase mě posadila do dubové lavice s gotickými čisticemi, a když jsem tak znovu seděl v černé lavici proti kruzifixu, najednou jsem se rudy studem vrhl na Adama — protože v jeho napodobování mých gest... protože on napodoboval má gesta, spínal ruce v prosebné modlitbě! Bil jsem ho zatátými pěsti, uši mi hořely, protože tehdy tam, v prázdné místnosti na faře, jsem nejen hrdě cedil mezi zuby: „Ne! Utruní“, tehdy tam, v jednom okamžiku, se skloněnou hlavou jsem začal šeptat: „...bud' vůle tvá jak v nebi tak i na zemi, chléb náš vezdejší dej nám dnes... a neved' nás v pokušení, ale chraň nás od zlého...“ Takže on to vycítil, on si toho všiml, když se díval oknem? Jeho opálená tvář, tvořící jemným prutím slach a svalů obrazy mého smutku, strachu a radosti, vyprávěla o modlícím se chlapci, jehož oči pokorně hleděly na černý kříž... Jaká muka!

Náštesti jeho vyprávění už končilo! Udýchaný, rozehřátý zápasem, s čerstvými škrábanci na ramenou a s odřenyými koleny — protože v zápalu boje jsme se dostali mezi jalovce — jsem v sobě cítil prázdnotu, lehkou a posilující, která mě naplňovala

jako dech — osvěžující a omaný. Určitě to nebylo dobré, ale asi lepší než to, co jsem měl za sebou. On se zastavil na pěšině pokryté teplým jehličím, a možná proto, aby ještě alespoň na okamžik oddáil nás návrat do Grotterovy ulice, jejíž domy už prosvíraly dole za stromy, začal postupně kreslit do vzduchu průhledné obrysy známých a sousedů, jeden za druhým, bavil se už samotnou obratností prstů! Takže nejdřív strhání živého plotu u čtrnáctky panem W, pak vytěpávání pětové díky paní Wardoňovou, potom výstup pana J. do prvního patra k Hanne-mannovi... Několik pohybů tmavých dlaní, prohnutí krku a už jsou taďy synové pana S., kteří mlátí železným prutem do silnice a vykřesávají modré jiskry... Pak stažení brady, zvednutí obočí, shtbení krku — a pan C. z dvanáctky pomalu odchází v sedm do práce do továrný Daol a opatrně za sebou zavírá vrátka. Mě ruce se samy připojily k tomu neslyšnému tanci dlaní, které s tak nedbalou lehkostí malovaly ve vzduchu obrysy cizho života. Napodoboval jsem je, a snažil se přesně zopakovat každý pohyb, abych odhalil ten jediný, v němž spočívalo celé podobenství! Když bych tak mluvil stovkou jazyků, měl sto duší, sto hlasů — pračích, lidských, mladých, starých, nových, mužských a ženských! A tak jsme, ponoření do napodobování, rozběsnění beztesností napodobování dospělých, kteří se nemohli bránit, radostí bez sebe z našeho útěku z pasí, do níž nás něco před hodinou uvrhlo, z hry na proměňování, jež nás naplnila zlomyšlným, temným uspokojením, svobodní, s hlavami v oblacích, jako bychom tím, že jsme se stali někým, kým nejme, cítili, jak na nás dopadá káravý pohled Boha pozorujícího zvysoka bukový les za katedrálou, Olivu, pláze a záliv, bloumali jsme mezi stromy a s námi, po pěšině pod neklidným šumícím listím buků a borovic, putovaly stíny lidí, které jsme znali; z větru utkané, křehké, bezbranné stíny, které se ohýbaly v přehnaných poklonách, zdřavily zvednutím klobouku, podávaly si ruce, hrozily prstem, desítky stínů z Grotterovy ulice šly s námi po suchém bukovém listí a propletaly se s našimi stíny, jako by chtěly být živější než naše těla. S jákou neuvěřitelnou lehkostí tančily na stezce a vyhýbaly se našim krokům! V některých chvílích už jsem ani nevěděl, kdo je skutečnější: jestli my, živí, z masa a kostí, šplhající po kopcích, nebo ti taďy — vylovení prsty ze slunečního světla, zjednodušení na jedno gesto, jednu grimasu, která jim na

okamžik poskytla nejistou existenci, a pak se s lehkou, lhostejnou radostí zase rozplynula do nicoty, protože možná už tehdy, tam, v kopcích, bylo rozhodnuto, že ve vzpomínkách — pokud vůbec nějaké vzpomínky na Grottgerovu ulici zůstanou — se zachovají jen takové, jaké je vidím dnes, tady, před námi, na pěšině pokryté teplým hnědým jehličím, ve slunci prosvítajícím skrz pohupující se listy, v šumění buků a borovic. Takže jsem se, uněšený a dopálený, nechal pohltit tou hrou na proměny — možná trochu mstivou, možná zraňující — která mě těšila a trochu znepokojovala, a on s měkkou krutostí líčil každou tvář, kterou vylovil ze vzduchu, pokrýval ji bílým pudrem, růží maloval ústa, zvyrazňoval řásy, a pak několika nedbalými tahy nakreslil křehkou slzu pod okem, aby na něčí tízké rty zavěsil věcnou grimasu bolestného úsměvu, v němž jsme se našli. Protože ten úsměv nás spojuje zlovoleným, radostným, chtivým, nedůvěčivým zájmem o cizí životy...

172 Ale v tom tanci, který nás nadnášel, zaháněl strach a rozpaloval srdce, v tom hnětení z větru Grottgerovy ulice, Adam nikdy nevytvořil Hanemanna a Hanku.

Svah

Z předstíně bylo slyšet hlasy. Tlumené. Zrychlené. Nerozuměl jsem jim. Kdo to mluvil? O čem? Noc. Proč tak pozdě? A šepot. Tichý. Tvrdý. Tvář. Či? Přes sklo ve dveřích jsem nic neviděl. Probudil jsem se uprostřed noci, nemohl jsem otevřít oči, rozřesený a zaposlouchaný do zvláštního ruchu v útroběch domu. Ne, to nebylo uprostřed noci. Večer? Byl jsem vyrušen z lehkého spánku. Oči se mi zavíraly, bojoval jsem s ospalostí. Ne, to vůbec nebylo večer. Ráno? Za oknem šedivé nebe. Zácloha podobná mlze. Ale nebylo slyšet práčky. Pohupoval jsem se na hraně bdění a spánku. Adam spal u okna, s hlavou zachumlanou do polštáře. Červené tváře. Rozouchané vlasy. Opálený krk. Ucho. Kdo to mluví? Proč v kuchyni, a ne v pokoji?

Vstávám. Jeden krok. Druhý. Dveře se otvírají. „Proboha, probudili jsme děti.“ To byla Mára. Přibíhá ke mně, bere mě za ruku a odvádí do koupelny. Žlutý pramínek moči, pěna na dně mísy. Zpátky do pokoje. Ukládá mě do postele, balí do deky. Ale mé srdce tuče jako o závod. Oči mám otevřené. Divám se na dveře. Kdo to byl v kuchyni? Muž? V plášti? Pan J.? Teď? Tak brzy? Jdu ke dveřím. Ruka na klíce. Povolí lehce, bez skřípnutí. Tmavá předstíň. Tvář přitisknutá ke studené omítce. Srdce se nemůže uklidnit. Co se stalo? Otec a Mára v kuchyni. Už jsou oblečení? Ne, jen pláště přehozené přes ramena. Hanka? Ne, asi

je ve svém pokoji. Hlas. Kdo to mluví? Nerozumím. Sýčl konvice s vařící vodou. Cinkot sklenic. „Posadte se.“ Spěcháte? Proč? „Probudte Hanemanna.“ „Tedy?“ Klapnutí otevřených dveří. Měkké kroky na schodech. Scházejí. Pomalu. Nejdříve Hanemana. Za ním Otec. „Dobrý den.“ Přisunutí židle. „Dobrý den, posadte se.“ „Co se stalo?“ Šepot. Pan J.? Mluví klidně. Míchání čaje. Cinkot lžičky. „Čel jste Tribunu? Včerejší?“ „Ano. Čel! Ale co se stalo?“ Máma jde ke dveřím. Dívá se, jestli na chodbě nikdo není. Vrací se do kuchyně. „Pane Hanemanne, nechovte se jako malé dítě. Jde o vás.“ Otec u okna. „Je to jisté?“ „Pane Josefe, nikdy nic není jisté. Ale slyšel jsem...“ „Znovu šepání. Klidný Hanemannův hlas.“ Nepřehánějte. O mě se nebojte. To ještě nic neznamená.“ Hlas pana J. „Vzpamatujte se. Bude nový proces. Kontakty s Werwolfem a se západní zónou. S těmi, kteří zůstali...“ Otec. Stojí u okna. „Odkud to víte?“ „Zaslechl jsem to v kanceláři Chrzastowského. Byl u něj nějaký civilista. Ptal se na vás. Chrzastowski řekl, že vás možná zamětná po mém odchodu do důchodu. On na to: Hanemanna? Na to zapomeňte. To by nebylo dobré. Nitky vedou na Západ. Dávejte si pozor, ať se do toho nemanote. To je moje soudružská rada.“ Hanemannův hlas. Netrpělivý, roztrpčený. „To ještě nic neznamená. Proč zrovna já?“ Hlas pana J. Povzdech. „Pane Josefe, vysvětlete mu to, protože já už nemůžu.“ Otcův hlas. „Pane Hanemanne, viděl jsem, jak se za jednu noc dá deportovat celé město. To není legrace.“ Hanemann: „Tak co mám dělat? Utéct? Kam?“ Pan J.: „Dobře víte, jaké rozsudky padly v Kaczmarkově případě.“ „Nebudu nikam utíkat.“

Ticho. Srdece tlouče. Církev? Werwolf? Pan Hanemann? Ale hlasy. Barva slov. Strach. Pořád ticho. Sedí u stolu. U čaje. Dívají se na sebe. Mlčí. Pan J. zvedá hlavu. „Je tady ještě něco. Chtějí Hance vzít toho klučka.“ Polil mě studený pot. Dívám se na dveře do pokoje. Adam spí. Slyšel to? Chci dovést dveře. A co když stojí za nimi? Nehýbu se. V kuchyni je ticho. Hanemann šepem: „Jak to vzít? Kdo?“ „Že se tak ptáte. Už tady byli.“ „Ale proč?“ „Asi na ni něco mají. Ještě z Tarnova. Nebo zdřívějška. Možná z lesa...“ Máma s rukou na ústech. „Proboha...“ „Netrpělivý pohyb Otece.“ „Odkud to všechno víte?“ Pokrčení rameny. „Manželka něco zaslechla na sociálním odboru. Papíry už jsou hotové. Pošlou ho do domova ve Štětínku. Současná opatrova-

telka prý nespínájuje potřebné požadavky. A taky materiální podmínky. Už jste něco podepsali?“ „Ne, nic.“ „Tak za vámi přijdu, abyste podepsali, že vaše finanční situace není dobrá.“ „Ale to je přece nesmysl!“ — Máma skoro křičela. „Tíše“ zašepal Otec, „vzbudíš chlapce.“

Tma před očima. Něco mi sevělo hrdlo. Ještě chvílku. Ne, to není možné. Jak to vzít? Adama? Nám? Kam? Přece tehdy večer. Černá železničářská bunda. Učení znakové řeči. Rvačka v lese. Útek z fary. Všechno se najednou vrátilo. Každé gesto. Všechno. Vztít nám ho? Proč? Co jsme udělali? Vždyť Hanka ho má tak ráda. Vždyť je mu s námi asi dobře. Co udělala? Něco na ni mají? Co to znamená?

Vzrnutí dveří. Pruh světla na podlaze. Několik kroků od mých nohou. Přitisknout se ke stěně. Nedýchat. Hančiny bosé nohy. Prochází kolem mě. Nejistá chůze. Župan přidržovaný na prsu. Přimhouřené oči. Vlasy stažené červenou střížkou. Vchází do kuchyně. „Stalo se něco?“ Když uviděla pana J. a Hanemana, ucouvla. „Promiňte... nevěděla jsem...“ Máma jí nabízí židli. „Posad se.“ Nalévání čaje. Cinknutí lžičky položené na talířek. Klapnutí víčka cukřenky. Hanka zamumlala: „Strašně horký.“ Naklanějí se k ní. Nejdříve šepot Otece, potom rychlejší Mámy. Odstření židle. Kroky. Hanka proběhne předstí. „Ne!“ — křičí. Utíká do pokoje. Adam se vyděšeně probouzí. Hanka ho obíjí. Adam se k ní tiskne a nic nechápe. Přichází k nim. Chvějí se. Hanka pláče. Ve dveřích stojí Máma, za ní Otec. V kuchyni se pan J. dívá z okna. Hanemann v předstí. Pan J. vstává. „Půjdu přes zahradu. Bude to tak lepší.“ Hanemann kývne hlavou, podává mu ruku. „Děkuji.“ Pan J. se odvrací. „Nic neřkejte. Radši nechci nic vědět.“ Hanemann ještě jednou kývne hlavou. Pan J. odchází. Za okamžik mizí za řádou tují.

Hanka hladí Adama po vlasech. Líbá ho na čelo, oči, tváře. Šeptá. „Nikommu tě nedám, rozumíš?“ Adam se na ni dívá a pořád nic nechápe. „Budeš se mnou navždy.“ Adam se jemně dotýká její tváře a prstem kreslí na líci malý křížek. Asi už to ví. Hanka ho vši silou tiskne k sobě. „Nic nám neudělají, rozumíš?“ Adam jí odpovídá víčky. Potom jí ukazuje: „Miluji tě.“ Hanka ho chytí za ruce. Dívá se na ni suchýma očima.

Otáším hlavu. Nemůžu se na to dívat. Slzy? Hanka ukládá Adama. „Co chceš dělat?“ ptá se Máma. „Nevím.“ „Máš někde

někoho?" "Kdysi možná. Ale teď..." "Pojď do kuchyně, promluvíme si..." "Hanka se na Adama usměje a ještě jednou ho políbí na čelo. "Hned se vrátím. "Jde do kuchyně. Šepot. Přerušeny nesouhlasný křik. Zase šepot. Syknutí. Rozeznává dvě slova. "Vratislav"... "Možná Žofie..." "Ale ta Žofie přece bydlí v Teplicích... Jak to? Tak daleko?" "Pane Hanemann, mohl byste s ní promluvit? Je to jen přechodně..."

Přicházím k Adamovi. Ukazuje zvednutou rukou: "Nikam nepojedu." "Musíš." "Schováám se v lese." "A Hanka?" "S ní." "On se asi zbláznil. Dívám se na jeho vlasy. Hrabe si v nich rukama. Cuchá je. Jsem bosý. Studená prkna na podlaze. Z kuchyně je zase slyšet hlasy. "Pane Hanemann, zamyslete se, nemá to smysl. Nic nám neudělají." "To byla Hanka. Zase hlasy. Šepot. Nesrozumitelná slova. Adam poslouchá. Vstává. Bere si košili. Zaplná knoflíčky. "Co to děláš?" Neodpovídá. Natahuje si ponožky. Odhazuje vlasy z čela. Hanka vchází do pokoje. "Proč vstáváš? Ještě je brzo." "Kývnu bradou směrem k němu. "Chce se schovat v lese." "Proboha!..." "Hanka ho chce obejmout, ale proklouzne jí." "Počkej, kampak?!" "Chytá ho za ruku. Adam se chce vyskubnout, ale ona je silnější. "Co to má znamenat? Co blázníš?" Adam se na ni dívá nepřítelstým pohledem. Hanka ho konejší: "No tak. Co to vyvádíš? Teď nesmíme udělat žádnou hloupost. Na pár dnů odjedeme." "V kuchyni Otec vytahuje ze zásuvky jízdni řád. Naklání se s Hanemannem nad stolem. "Vedvanáct nula šest je to ve Tčevu, pak přistoupí na vlak z Bydhoště a ve tři..." "Hlasy se vzdahují.

Stojím uprostřed pokoje. Třesou se mi nohy. Jako bych měl za chvíli někam běžet. Máma přichází. "Nestůj v té zimě. Oblíkní se. Pomůžěš Adamovi." "Přes hlavu si natahuji košili. Potom kalhoty. Obouvám si kožené sandály. Záblesk přezky. Zavírám oči. To není možné. To všechno se mi snad jen zdá.

Byli jsme hotovi v devět. Máma vyšla před dům, chvilí tam stála, pak vyrazila do obchodu, koupila pečivo, sýr, mléko, u branky se rozhlédla, ale na ulici nikdo nebyl. V pokoji Hanka balila Adamovy věci. Všechno svázali koženým opaskem a střepatým provázkem, pevné uzly. Adam dotahoval roztrpěpené konce. V kuchyni Máma krájela chleba, nožem tůkala o dubové prkýnko. Růžové plátky uzenný. Rajčata. Čerstvé okurky.

Housku obložila tvrdým sýrem. Posypala petrželí. Zasužil papír. Kulaté balíčky vložila do plátěné brašny. Láhev s čajem zabalila do ručníku.

Odešli o půl desáté — nejdříve Hanka, za pár minut po ní Hanemann. Bez zavazadel. Ona bránou, on zahradou. Pod suchým chmelem vrzla zrezavělá branka, skřípání železa, pak kroky po kamenitých schodech. Hanemann prošel kolem kosatců, na okamžik se zastavil u tují, ale neotočil se. Stál jsem u okna. Dal si ruce do kapes. Podíval se na stromy. Za železnými pruty plotu se ještě mihla jeho hlava...

Měli na nás čekat na Piastovské, u viaduktu, touto dobou tam skoro nikdo nechodil. Šli každý zvlášť, pomalu, proč by na sebe měli poutat pozornost přílišným spěchem, nejdřív Kaprovou ulicí, pak Grunwaldskou, potom po ulici Polské pošty, potom — za rohem Pruského holdu — vpravo na podjezd, odtud to bylo na nádraží už jen pár kroků. Vlak přijížděl po jedenácté. V jedenáct hodin sedm minut. Z Gdyně.

Snesli jsme zavazadla do předstíne. Otec vytáhl ze sklepa železný kočárek, v němž paní Walmannová vozila ještě malou Marii, než u Julia Mehlerse na Ahornwegu koupili nový s plechovou boudou s oválnými okénky. Ten nový tehdy v noci, když v Neufährwassenu čekali na Bernhoff, shořel u Schneiderova skladu — v mokřině sněhu u rampy zůstaly jen kusy pokrouceného plechu. Ten starý, který měl za sebou mnoho jízd z Lessingstrasse do parku a zpátky, zrezivěl a zůstal ve sklepe. Odjázdiva stál u zdi u vodoměru, zaprášený a pokrytý pavučinami.

Pružiny, dlouhé držadlo z ohýbaného dřeva. Otec naskládal na rám podvozku Hanemannovy a Hančiny kufly, nahoru položil Adamův batoh, dovnitř vsunul plátěnou brašnu s jídlem, a všechno zabalil do prostěradla a svázal provázkem. Proč by na sebe měli upozorňovat? Podobný blý náklad jsem mnohokrát vezl kočárkem Walmannových na Derdowského, do prádelny v číste II, takže teď, když jsem se skřípajícím kočárkem vyrazil Grotterovou ulicí směrem k cisterciáckému kostelu, nezbudil jsem žádnou pozornost.

Ale jak mi bylo... Adam šel vedle mě a přidržoval náklad, velký plátěný balík omotaný provázky přivázaný opaskem k poniklovaným trubkám se mu pod rukou těžce kolébal, klopýtal, dival se před sebe — v košili zapnuté těsně pod krkem. Péra

skřípala. V kapse jsem měl načtyřikrát složený list papíru, na který jsem v poslední chvíli napsal zeleným inkoustem pár slov... Když jsme minuli domy a zahrady, pootevěřené branky a zavěšené brány s plechovou schránkou s nápisem „Briefe“ a došli na ulici Derdowského, Adam se na mě podíval tím svým sladce škodolibým pohledem, ohnul ruku v lokti a ke kloubu přiložil pěst.

Bylo to znamení začátku — přestože všechno končilo. Znamená, že za okamžik to vypukne, že si kolem nás znovu zatandí stíny ulovené do pasti tmavých dlaní, malované ve vzduchu tenoučkou čarou, nepatrnými pohyby prstů, zakrýváním hlavy, pračím gesty. A ta zvědavost, co zase předvede, to lehké, nedbalé, a přitom tak něžné napodobování cizího smíchu a pláče. Kočárek skřípal, bílý náklad se houpal ze strany na stranu jako na sněhové vlně, jasně záblesky ve větvích, na okamžik se mi zdálo, že celou silnici před námi pokrýla holubí běl, prachová, s vířícími vločkami, ale ne, to bylo jen slunce, které se prodíralo přes mraky nad kopci za cisterciáckým kostelem a ozářilo zaprášenou dlažbu. Klepnutí o obrubník, kola zaskřípala, přejeli jsme na druhou stranu ulice Derdowského, stíny větví lip — pohyblivé jako třeptání můry — propuly po kosiřích, a Adam už začínal, už zvedl ruce, už oběhl kočárek, až jsem vykřikl: „Pozor!“, protože jsem ho málem srazil, ale on se jen nesyňně zasmál a něco mi rychle ukazoval, nemohl jsem to předsít, tu zbrklou, netřelivou řeč, a on — stejně jako tam, na kopcích za cisterciáckým kostelem, jako by chtěl zopakovat tu chvíli, kdy jsme se zastavili na pěšině — zase — aby mě pobavil? aby mě potrápil? — začal kreslit prsty... pana J. a pak pana S... Odcházel a jeho křehké postavy, které s takovou lehkostí přede mnou lovil ze vzduchu, odcházely s ním — kam? Mohl je vykouzlit kdykoli, měl je pod víčky a v konečcích prstů a ve zvednutí obočí. Tolik jsem mu záviděl! Měl nás všechny. Včetně mě. A Mámy. A Otce. Kdyby chtěl, mohl se stát kýmkoli...

Vjeli jsme do ulice Wita Stwosze, zacinkala tramvaj, červené vagony projely s tlnčením směrem k točně v Olivě, okna se zaleskla, kočárek nadskočil na kolejích, zatáčka vlevo na Kaprovou ulici, po chodníku pod ořezanými lípami, popínavé růže v zahradách, vysoké náprstníky a jiřiny, rybníčky se zelenou vodou, a Adam rukama vyprávěl krátký příběh našeho setkání a rozchodu. Že by se vytratila z jeho rukou a obličeje ironie? Ta lehká jíz-

livost, již se nám brání? Skládal teď teplými pohyby prstů naše těla, jako by nám odpouštěl? — i mně? a dokonce taměm, kteří ho znátíli do krve? Nelitoval toho, že byl s námi? Přese všechno? Každý pohyb jeho rukou — tak jsem to cítil — sliboval, že na nás nezapomene.

Ale proč všechno to loučení! Vždyť je to jen pár dnů, nejdéle měsíc! Takže proč to pohnutí, píchnutí u srdce? Chtěl jsem, aby se choval stejně jako vždycky? Ironicky pozorný? Číhající? Trochu krutý? Protože ten chladný tanec gest, který ho tam, v kopcích, tak bavil, ve mně mírnil skrytou bolest a odpor — namířený proti komu? Adam mě bouchl do zad, podíval jsem se přes rameno — a všechno špatné ve mně při pohledu do zúžených očí, v nichž se ukryvala zraněná radost, zhaslo jako sfouknutý plamen svíčky. Lipové listí nad námi zašumělo, zvon cisterciáckého kostela, blízky, zvučný — holubi, vyzobávající proso ze spár mezi dlažebními kostkami, odletěli na červenou stěchu, zavládla slavnostní atmosféra jako v jasné ráno na Boží tělo. Kroky se vyrovnaly, kočárek rytmicky dňčel, a když jsem s předstranou lehkostí pronášel: „Děť se, neděj sel Budu na tebe vzpomínat a čekat“ — nebylo to vůbec nutné, protože se to rozumělo samo sebou, stejně jako se rozumělo samo sebou, že na obloze je stále více slunce, stačí jen zpívat a tančit, a mraky nad katedrálou jsou tak čisté a lehké jako peří velké holubice, která usnula v kolébece vzduchu nad morénovými pahorky za údolím Radostí, za údolím Čisté vody.

Utíkali jsme! Po Grunwaldské ulici projela křemnová varšava, nahoře, u výčepu Bílý pramen, krásná paní s papiloty na hlavě větrala v Okně růžovou pětinu, přescočili jsme silnici a počkali, až projedou tři nákladáky z kasáren na Slowackého ulici, vojáci zpívali pod pleskající plachtou: „Teče, teče Oka jako Visla široká...“, písnička zanikla v rachotu motorů, dlažba zazvonila pod koly kočárku, vrabci cvrkali ve větvích tmkových keří, a my jsme běželi po ulici Polské pošty, zahrnuji do ulice Pruského holdu, pak kolem cihlových domů železniční správy dojeli na roh a — udýchání, rozehnutí — vyrazili jsme nahoru, výš, výš, svaztým podjezdem, po drobných islandských kostkách na chodníku, a před sebou jsme tlačili kolébající se náklad.

Jsou tam! Adam radostí tleskl. Mezi keří, pod železnou kostkou sloupu vysokého napětí, vedle pěšiny vedoucí na nádraží,

u lavičky, kterou tu někdo přinesl z parku a zastříl pod větvě šeríku, jsem uviděl Hanemanna a Hanku. Zamávali na nás. „No konečně jste tady.“ Stáhl jsem prostěradlo z kočárku. Vzali si svá zavazadla. Adam si přehodil přes rameno batoh z celtoviny.

Skrz větvě šeríku, pod nímiž jsme stáli, bylo vidět viadukt u Piašovské, násep táhnoucí se směrem k Sopotům a skupinu stromů u mostu nad Přímoušskou, odkud měl přijet osobní vlak z Gdyně. Ale ještě jsme měli pár minut. Hanemann chtěl jít na nádraží až na poslední chvíli, v davu cestujících, takže jsme měli ještě trochu času. Adam se díval z pěšiny na koleje, nad nimiž poletovala hejna vrabců a špačků ze zahradkářské kolonie, na bílé mraky, které pomalu pluly k zálivu, a dál směrem ke Švédsku, na velké stromy, za nimiž se měl objevit kouť, jakmile parní lokomotiva vjede na most. Hanka mi podala ruku. „Ták, Petře, poděkuj mámě a otcí za všechno.“ Hanemann mě lehce zatahal za vlasy. Napodobil její staré gesto, které jsem měl tak rád. „A nezapomeň na nás.“

Zapomenout? Já? Na Hanku? Na Adama? A na toho vysokého muže, který bydlel nad námi? Grotgerova ulice byla jednoduchou tak prázdná. Jak to? Bez nich? Jak je to možné? Proč? „Hanko,“ pokusil jsem se o úsměv, „to ty na mě nezapomeň.“ Mávla rukou. „Neproživej to tak. Však se nedáme, jasně?“ Hanko, napiš nám někdy. „Hanemann ji objal. „Ne, zatím ne. Možná později.“ Ale neřikal to zrovna přesvědčivě a díval se na mě, na nebe, na násep, jako by ještě váhal. Nevěděl jsem, co mám dělat s rukama. Urovnal jsem prostěradlo ležící v kočárku. Vytáhl kapesník a utírl si dlaně od rzi. Hanemann se podíval na hodinky. „Měl by tady být za tři minuty.“ Adam se otočil a natáženou rukou ukázal na skupinu stromů za mostem.

To je on! Mezi lípami tyčícími se nad Přímoušskou se objevily chuchvalce dýmu. Ještě ho nebylo slyšet, ale černá lokomotiva s plechovými pláty na obou stranách kole už vyjela ze zeleně a vižděla na most. „Adame!“ zavolal jsem. Přiběhl ke mně, stiskl mi ruku a pak dlaní udělal teplý znak podobající se schoulenému vrabci, třesoucím se ve větru. Bylo to strašně směšné.

Odešli k nádražní budově, nejdřív Hanemann, několik kroků za ním Hanka s Adamem. Jako by se vůbec neznali. Sledoval jsem je skrz listí. Adam na okamžik otočil hlavu, ale Hanka ho nervózně přitáhla k sobě. Vešli do průchodu, zmizeli za mlč-

nymi skly. Věděl jsem, že bych se neměl ukazovat na nástupišti ani v blízkosti nádraží, že bych neměl mávat ani volat na rozloučenou, přesto jsem odtud, z toho místa pod větvemi šeríku, nemohl odejít. Vlak stál pořád u nástupišť, zdálo se mi, že tam stojí déle než obvykle, v jednom okamžiku jsem vymyslel stovku důvodů, které by mohly způsobit, že odtud nikdy neodjede, ale nad nádražní budovu vylétl dým, zarahotily nárazníky vagonů a za chvíli budka strážného na posledním vagonu zmizela za bílou nádražní zdí.

Díval jsem se na prosklený vstup do průchodu, na bílou zed nádražní budovy, na stánek, v němž se prodávaly cigarety a bonbóny. Vždy když jsem později vzpomínal na tento okamžik, měl jsem před očima jiný obraz: viděl jsem svah porostlý bukovým lesem, z něhož schází žena, muž a dítě. Nechárají za sebou katedrálu, park, údolí Čisté vody a vycházejí na druhé straně olivských lesů, na jasných širých polích, a před nimi, nad vzdáleným obzorem, září mělkým červeným světlem velké vládné slunce, do něhož je možné se dívat beze strachu, protože takové slunce určitě nespálí ani zorničky, ani svět.

Jinovatka

182

Od západu se blížily mraky. Země se otáčela pomalu, pečlivě odpočítávala hodiny a minuty. Mlhy vzaliny u Severního moře, vlhké, vláčené větrem vanoucím těsně nad zemí; pluly vstříc vycházejícímu slunci nad rovinnami Dolního Saska a Meklenburška; za soumraku, když vítr utíchl, dorazila jejich studená vlna až k borovým lesům Rujany; hnány neklidnými větry vanoucími od dánských úžin se valily na písčité pláže Leby a Rozevu, a když se nad poloostrovem objevily červánky, dosáhly pobřeží zářivě, aby se konečně — zředěné, skoro neviditelné — rozplynuly nad bukovými kopcí za katedrálou a nad střechami Grotterovy ulice. Ráno, když jsme vycházeli z domu, na listech břízy v zahradě se třeptala rosa a my se museli sehnout, abychom se vlasů nezachytili o větve, z nichž při každém závazu větru padaly studené kapky.

Když nad parkem potemnělo nebe, Máma dávala do okna zapálenou hromničku, přestože na obrazě, hořícím tyrkysovou zelení vedle zrcadla ve velkém pokoji, vedl krásný anděl po úzké lávce chlapce a holčičku, džízí se za ruce. Pan K., jehož Máma občas potkávala na ulici Hrdinů Westerplatte, jí se smíchem radil, aby se na cestách vyhýbala hotelovým pokojům s číselm tinnáct. Máma nad tím jen mávla rukou — měla za sebou povstání, jímž prošla bez jediného škrábnutí — ale ani ona se raději s mlkým nevířala přes práh.

183

V domě Bierensteinových, v okně v prvním patře už nebyla paní W. Její vyššívaná dečka, kterou měla tak ráda, se teď válela mezi suchými malvami v zahradě čtrnáctky a klovali do ní vrabci, kteří vyzobávali z vybledlého sametu mořskou trávu. Když s rachotem projížděla tramvaj po ulici Wita Stwosze, záblesky odražených slunečních paprsků se šplhaly po fasádě domu, až jsme museli mhouřit oči před zlatým světlem, které najednou vyplnilo celý pokoj a zapalovalo jiskry v křišťálové váze s kosatci, v zrcadle, ve sklenicích stojících ve vlnité kredence. V podvečer, když se vzduch ochladil po horkém dni, v zahradách padala ze stromů jablka se slupkou pokropenou žívou rží a tráva ztmavla divokými včelami pijícími nektar z potlučeného ovoce. Řeřichy a astry kvetly pod břízou uprostřed sluncem vysušených rostlin, na jižní stěně verandy žloutlo divoké víno, jehož lístky, se zčernalými okraji, se chvěly pavučinou sítnů, a všechno bylo tak krásné, tak prosvícené barvami, světlem, vůněmi — kdo by si pomyslel, že ze všech těch květů, listů, tráv zůstane za pár týdnů jen kouř ohniště dohořívajícího v zahradě...

Pod lipami, u bývalé Delbrück-Allee, se vzduch tetelil horkem. Dělníci v košilích s vyhnutými rukávy opatrně vytrahovali ze země dřevěné kříže, na nichž už nebyly plechové tabulky, oklepávali je o kmen břízy a odkládali stranou, na hromadu ztrouchnivělých žerdí, která pomalu rosla mezi živými ploty. Žulové desky trpělivě vyvraceli velkými kladivý, zvedali je jako velké obálky starých knih, opatrně sundávali z kamenných podezdívek. Těžká auta, merzbach a star, už čekala u budovy Anatomie na druhé straně ulice. Čerstvě otevřené hroby, podbající se ležícím skříním, plné prachu, pavučin a růžových stěvílků, schly na slunci. Náhoře, vysoko, v pruzích svěšla mezi větvemi borovic poletovaly můry náhle probuzené za bílého dne. Když se kolem poleadne nebo později někdo zastavil nad hlubokou jámou, u níž se žlutila hromada mokré hlíny, aby si přečetl nápis na desce ležící v břechanu, dělníci, opření o lopaty zaražené do dna, mlčky típali cigarety. Na deskách z šedého a černého mramoru, které pokládali podél chodníčku — na sebe, jako kostky domina —, hasla zaprášená jména „Friedrich“, „Johann“, „Anton“. Hřbitov umíral pomalu, nevyzývavě, v tichém šelestu přesypané půdy, podobně jako zapadající slunce, které s přícházejícím deštěm nepozorovaně pohasíná v mlžném popelů.

V neděli, v říjnovém dopoledním jasnu, kdy radniční věž byla ještě zahalena mlhou a voda v Motlavě se pořád třpytila chladným leskem úsvitu, jsme chodili na zastávku u Zelené brány a potom po Dlouhém nábřeží, kolem vyhořelých domů na Mariánské a Široké, kolem stánků se starými knhami, které vyrostly na Fišmarku, kolem zbořených bran a zápraží, šli jsme až k zábybu kanálu, a pak daleko, daleko, až k ostrovu Holm. Kamenité nábřeží tady mírně klesalo k vodě. Loď připlouvala pomalu. Obdivoval jsem klidný a jistý pohyb rukou dvou mužů v černých čepicích s lesklým štítkem, kteří — s cigaretou přilepenou ke rtům — sehnuli, mlčky, dřevěnými tyčemi s háčky tahali ocelové lano, černé od oleje, které se plazilo z vody, pomalu putovalo podél trupu, napínalo se na železných kolech, odstříkovalo kapky, aby pak zase zmizelo pod línou hladinou. Podlaha lodi byla z černých prken, voněla pryskyřicí a naftou. Tmavě zelená voda s duhovými skvrnami benzínu tupě bublala u trupu. Možná proto, když jsme stáli pod celtovou stříškou, jsme ztíšili hlas. Vysozí muži při nastupování skláněli hlavu pod napjatým celtovým přístřeškem, v tichosti si upravovali vlasy, vytřepávali z manžet kalhot dřevěný prach, jako by se připravovali na dalekou cestu, z níž možná není návratu, jen ženy, které rychle vbláhly na palubu, aby obsadily nejlepší místa, tukaly korkovými podpatky hlasitě a netrpělivě. A když už jsme připlouvali k přistavišti u sypek, na nábřeží se objevilo železné lešení malého dokku a zpoza mola vykukovaly jeřáby Starého přístavu, podobající se velkým ptákům hledajícím potravu, minuli jsme výleňí loď s vysokým nakloněným komínem, ukotvenou vedle železniční vlečky, na jejímž bílém boku, pod novou barvou, kterou byl nedávno natřen ryťovaný trup, vedle nápisu „Zelená brána — Westerplatte — Sopoty“, prosvítal obrys několika gotických písmen. Ale nikdo z nás starý název nedokázal přecíst.

V zahradě na Grotterově ulici zlouhlo listí. Slunce se každé ráno vynořilo nad kosou, v poledne vystoupalo nad bukové pahorky a večer zmizelo za katedrálou. Mraky — jako každý den, jako každý rok, jako vždy — k nám pluly z německých rovin, od saských jezer, z meklenburských lesů a pomoránských pláží. Červánky rudé jako oheň, které neslo spočítat, pyšné, nakupené za úsvitu, visely nad zálivem a halily do rutových odlesků rybářské kutry vyplouvající na otevřené moře. Molo, zasažené oně

noční granátem z baterie na Zigankenbergu, stálo v odráženém jasnu ve dvou zástupech ohořelých pahýlů, jako rozbité sloupopřádky. Večer, za dobrého počasí, když tmou nad městem prosvycoval klid chladnoucího vzduchu, světlo Polárky už zářilo studenou, listopadovou jiskrou. Dny byly čím dál kratší.

A já jsem čekal, čekal na nějaké znamení, vždyť jsem přece Adamovi strčil do kapsy, tehdy, tam, u viaduktu, ten načtyřikrát složený list papíru vytržený ze sešitu s linkami, na němž jsem mu krasopisně napsal název Grotterovy ulice a podtrhl číslo 17, a dopsal číslo bytu 1 — aby nikdy nezapomněl. Takže určitě nezapomněl.

A když jsem z plechové schránky s nápisem „Briefe“ vybíral dopisy, když jsem už vytáhl všechny dopisy, pokaždé jsem se ještě podíval do tmavých útroib krabice, kde bylo na dně pár rozdrolených plátků rzi, a rukou ověřil, jestli se obálka nezachytila na dvířkách.

Ale dopis nepřišel.

V zahradě šuměly túje. Vitr vanul nahore, nad stíechami domů na Grotterově ulici, a pohupoval korunami buků a borovic. Máma pod břízou stříhala astry velkými krejčovskými nůžkami.

Na listcích zimostřázu se třpytila první jinovaltka.

Slovník názvů

186

Adolf-Hitler-Strasse — Granwaldská (Granwaldska); hlavní třída, již táhly armády od dob napoleonských válek do roku výjimečného stavu v roce 1981. Východní část vedoucí od Olivské brány (Brama Oliwska) k Ossestrasse — Hindenburgova alej (Aleja Hindenburga)
Am Johanniberg — Sobotky (Sobótki)
Bischofsberg — Biskupí hářka (Biskupia Góřka)
Brabanke — Stará loděnice (Stara Stocznia)
Breitgasse — Široká (Szeroka)
Breclau — Vrařslav (Wrocław)
Bromberg — Bydhoř (Bydgoszcz)
Brösen — Brzeřno (Brzeřno)
Bräuner Weg — Boleslava Chrabřého (Bolesława Chrobrego)
Danzig — Gdaňsk (Gdaňsk)
Dellbrück-Allee — Curie-Skidowské; ulice vedoucí od bývalé Hindenburgovy aleje k Lékařské akademii. Na západní straně ulice, až k Polytechnice, se nacházely evangelické a katolické hřbitovy, na východní straně, na křižovance Dellbrück-Allee a Hindenburgovy aleje, stála budova „profesora Spannera“, o němž psala slavná spisovatelka Zofia Nałkowska
Dirschau — Těv (Teczew)
Elbing — (Elbląg, čti „elblong“)
Emanus — Emanau; západní čtvrt Gdaňska na pahorcích sousedících se Šedlcy (Siedlce)
Franzengasse — Mariánská (Mariacka)
Friedrich-Allee — Polské armády (Wojska Polskiego)

Glattkau — Jeltkovo (Jelitkowo)
Gotenhafen — Gdyně (Gdynia)
Gustloff — (Wilhelm Gustloff) — loď přepravující uprchlíky z Gotenhafenu do Kielu, zasažená torpédy ze sovětské ponorky v lednu 1945 na otevřeném moři mezi Lebou a Stolpmünde
Gutenberg-Hain — Gutenbergův les (Las Gutenberga) — les na západní straně Jařkova údolí; na severním okraji Gutenbergova altánu (když si s Gutenbergovým pomníkem)
Haachtiras — Slowackého (Slowackiego)
Habsfriedberger Weg — Szymanowského
Hundegasse — Ohařská (Ogarna)
Jäschenthaler Weg — Jařkovo údolí (Jařkova Dolina)
Johannistal — Mateřkova
Jopengasse — Pivní (Pivna)
Karlberg — Pacholek (Pacholek); hora v Olivských lesích nedaleko katedrály; dříve na úpatí, na břehu rybníka — hotel
Karrenwall — Okopová (Okopowa)
Klostergasse — Cisterciácká (Cystersów)
Kohlenmarkt — Uhelný trh (Targ Węglowy)
Kokoschken — Kokošky (Kokoszki)
Königsberg — Královec (Królewiec)
Köşin — Kořalin (Koszalin)
Kranter — Jeřáb (Zuraw)
Kronprinzallee — nejdřív alej Spojenců (Aleja Sprzymierzonych), potom Wita Stwożze
Lange Brücke — Dlouhé nábřeží (Długie Wyrzeże)
Langger Markt — Dlouhý trh (Długi Targ)
Langfluh — Vřeřt (Wrzeszcz)
Langgasse — Dlouhá (Długa)
Lesningstrasse — Grottingerova
Mangdeburger Strasse — Kořciuskova
Martinburg — Malbork
Martentirche — Mariánský kostel v Gdaňsku
Martensstrasse — Vajdeloty (Wajdeloty)
Martenerender — Kvidin (Kwidzyn)
Max-Halbe-Platz — Komorovského náměstí
Mirbauer Weg — Partyzáři (Partyzantów)
Młogosin — pahorky jižně od Vřeřt, na konci Jařkova údolí
Nemownic swatého Lazara — středověký útulek v Olivě vedle tramvajové točny na bývalé Adolf-Hitler-Strasse. V šedesátých letech dvacátého století zbořen při rozšiřování vozovky
Now Sobotland — Nové Sobotko (Nowe Sobotky)
Nowjähwasser — Nový přístav (Nowy Port)
Oliwa — (Oliwa)
Ossestrasse — nejdřív alej Prezidenta Roosevelta, potom Alej Karla Marxe, později alej Generála Hallera

187

Palmbek Strasse — Polanky; rovnoběžná s Lessingstrasse a Kronprinzallee
Pietzkendorf — Picky (Piecky), Moréna
Posen — Poznaň (Poznaň)
Rathaus velký — Radnice Hlavního města (Głównie Miasto) na Dlou-
hém trhu
Rathaus malý — Staroměstská radnice na Kořenové (Korzenna)
Schaefferstrasse — Pruského holdu (Holdu Pruského)
Seestrasse — Přimořská (Pomorska)
Schichau — dlhy gdaňské loděnice
Schilling — Šedlec (Siedlec)
Schwabental — údolí Radosti (Dolina Radości)
Schwartz Weg — nejdív Černá (Czarna), potom Monnwilla Mireckého
Speibermuel — ostrov Spejchar (Wyspa Spichrzów)
St. Katharinenkirche — kostel svatě Kateřiny (Kościół św. Katarzyny)
St. Marienkirche — kostel nejsvětější Panny Marie, mariánský kostel
(Kościół Najświętszej Marii Panny, Kościół Mariacki)
St. Trinitatiskirche — kostel svatě Trojice (Kościół św. Trójcy)
Steffensweg — Stefana Báthoryho (Stefana Barorego)
Stettin — Stětín (Szczecin)
Stenben (General von Stenben) — loď s uprchlíky z oblasti Gdaňska. Vy-
chodního Pruska a Kurlandska; v únoru 1945 zasažená torpédem ze
sovětské ponorky na Stolpe-Banku
Thorn — Toruň (Toruń)
Weichsel — Visla (Wisła)
Weichselmünde — Vislousť (Wisłouście); čtvrt Gdaňska u ústí Visly do
zálivu, nedaleko Westerplatte. Barokní pevnost u přístavního kanálu.
Na druhé straně kanálu nábreží Nového přístavu, sýpky, přístaviště
výletních lodí, přívoz
Ziganenberg — Cikánky (Cyganki), Cikánská hurka (Cygarska Górtka)
Zoppot — Sopoty (Sopot); předtím Copoty

Vypracovala Kryszyna Chwinová
(příklad názvů do češtiny Petr Vrdlák)